

EKONOMICKÝ ČASOPIS

39 | 1991 | 12

17.— Kčs

Z OBSAHU

Iveta PAUHOFVÁ: Porovnanie štruktúrnych súvislostí poľnohospodárstva a potravinárstva medzi ČSFR a SRN so zreteľom na Slovensko — Eduard SARMÍR: Úloha štátu v usmerňovaní vedecko-technického rozvoja v trhovej ekonomike — Marian HREŠČÁK: Telekomunikačné aspekty rozvoja informačnej infraštruktúry — Miroslav FABRICIUS: Vznik plodinovej burzy v Bratislave — Adam GWIAZDA: Nové podmienky a prostredie pre zahraničné investície v Poľsku — Recenzie — Správy — Bibliografia — Obsah 39. ročníka Ekonomického časopisu

Ekon. Čas., 39, 1991, č. 12, s. 833—912

ISSN 0013—3035

2112

62871

MANDYSOVA

13.04.92

VEDA, VYDAVATELSTVO SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED
814 30 Bratislava, Klemensova 19

EKONOMICKÝ ČASOPIS

Časopis pre ekonomickú teóriu, hospodársku politiku a spoločensko-ekonomické prognózy

Ekonómický časopis prináša state, diskusné príspevky a analytické štúdie z oblasti ekonomickej teórie, hospodárskej politiky, riadenia, teórie a metodológie spoločenskej prognózy a výsledky prognostických prác, teórie financií, cien, ekonometrie, matematickej ekonómie, ekonomickej štatistiky, ekonomiky priemyslu, poľnohospodárstva a ostatných prirerovných a odvetvových ekonomik, ako aj sociálneho rozvoja. Venuje pozornosť otázkam svetovej ekonomiky a česko-slovenských vonkajších ekonomických vzťahov. Zaoberá sa aj dejinami ekonomickeho myslenia a národného hospodárstva. Prináša profily význačných česko-slovenských a svetových ekonómov, recenzie teoretických prác, správy z vedeckého života a bibliografiu.

Journal for economic theory, economic policy and social and economic forecasting

Ekonómický časopis brings out articles, discussions and analytical studies on economic theory, economic policy, management, theory and methodology of social forecasting and results of forecasting works, theory of finance, prices, econometrics, mathematical economics, economic statistics, industrial economics, agricultural economics, and other cross-sectional and branch problems, as well as on social development. It pays attention to problems of the world economy and the Czecho-Slovak external economic relations. It also deals with the history of economic thought and the national economy. It brings profiles of outstanding Czecho-Slovak and world economists, reviews of theoretic works, reports on scientific life and bibliography.

Журнал по экономической теории, экономической политике и социально-экономическое прогнозирование

Ekonómický časopis печатает статьи, дискуссии и аналитические работы из области экономической теории, экономической политики, управления, теории и методологии общественного прогноза и результатов prognostических работ, теории финансов, цен, эконометрии, математической экономии, экономической статистики, экономики промышленности, сельского хозяйства и других разрезных и отраслевых экономик, как и социального развития. Он уделяет внимание вопросам мировой экономики и чехословацких внешних экономических отношений. Занимается также историей экономической мысли и народного хозяйства. В журнале публикуются профили знаменитых чехословацких и мировых экономистов, рецензии теоретических работ, новости из научной жизни и библиография.

Hlavná redaktorka Zora Komínková

Výkonná redaktorka Jana Černá

Redaktorka Katarína Rybanská

Tajomníčka redakcie Marta Korcová

Redakčná rada: Ladislav Andrášik, Jozef Dančo, Ján Ferianc, Rudolf Filkus, Vladislav Garaš, Egon Hlavatý, Pavel Hoffmann, Milan Horniaček, Felo Hutník, Ivan Jakúbek, František Jarušek, Pavol Kárász, Adam Laščiak, Jozef Markuš, Eduard Mikelka, Jaroslav Němec, Mikuláš Sedlák, Brigita Schmögnierová, Jozef Sojka, Milan Šikula, Ladislav Unčovský, Viliam Vaškovič, Karol Vlachynský.

Adresa redakcie: Fučíkova 10, 811 02 Bratislava, telefón 490 341-3.

Číslo bolo redakčne spracované v októbri 1991.

OBSAH

State

Iveta PAUHOFOVÁ: Porovnanie štruktúrnych súvislostí poľnohospodárstva a potravinárstva medzi ČSFR a SRN so zreteľom na Slovensko	835
Eduard ŠARMÍR: Úloha štátu v usmerňovaní vedecko-technického rozvoja v trhovej ekonomike	849
Marian HREŠČÁK: Telekomunikačné aspekty rozvoja informačnej infraštruktúry	862

Z dejín národného hospodárstva a ekonomického myslenia na Slovensku

Miroslav FABRICIUS: Vznik plodinovej burzy v Bratislave	877
---	-----

Prehľady a informácie

Adam GWIAZDA: Nové podmienky a prostredie pre zahraničné investície v Poľsku	891
--	-----

Recenzie

TEICHOVÁ, A.: Wirtschaftsgeschichte der Tschechoslowakei 1918–1980 – J. Faltus	897
--	-----

Správy

Európske fórum Alpbach 1991 (I. Pauhofová – M. Hreščák)	901
Medzinárodné vedecké sympóziu (S. Grohmann)	903

Bibliografia	907
--------------	-----

Obsah 39. ročníka Ekonomického časopisu	909
---	-----

CONTENTS

Articles

Iveta PAUHOFOVÁ: A Comparison of Structural Relations of Agriculture and Food Industry between CSFR and Germany with the Special Consideration to Slovakia	835
Eduard ŠARMÍR: The Role of the State in the Scientific and Technological Development in the Market Economy	849
Marian HREŠČÁK: The Telecommunication Aspects of the Information Infrastructure Development	862

History of National Economy and Economic Thoughts in Slovakia

Miroslav FABRICIUS: The Creation of the Corn Exchange in Bratislava	877
---	-----

Review Articles and Informations

Adam GWIAZDA: The New Conditions and Circumstances for Foreign Investment in Poland	891
---	-----

State

Porovnanie štruktúrnych súvislostí poľnohospodárstva a potravinárstva medzi ČSFR a SRN so zreteľom na Slovensko

Iveta PAUHOFOVÁ

Úvod

Štruktúrne súvislosti v ekonomike poľnohospodárstva a potravinárstva tvoria významné východisko pre vytvorenie poznatkovej základne potrebnej na kvalifikovanú transformáciu poľnohospodársko-potravinárskeho komplexu v rámci existujúcich reformných snáh v ČSFR.

Medzinárodné skúsenosti ukazujú, že v rámci tohto poznania majú svoje nenahradiateľné miesto komparácie jednotlivých porovnateľných krajín. Podstata ich prínosu spočíva predovšetkým v odhalení odlišností rozhodujúcich väzieb, ktoré určujú kvalitatívnu úroveň fungovania poľnohospodárstva a potravinárstva v systéme medziodvetvových vzťahov národného hospodárstva.

V odbornej literatúre sú najčastejšie prezentované výsledky komparácií ČSFR a SRN. Pretože z hľadiska ďalšieho nevyhnutného kvalitatívneho posunu slovenského poľnohospodárstva a potravinárstva na európsku úroveň je potrebné identifikovať rozvojové rezervy, kladieme pri komparovaní dôraz aj na ekonomiku SR. V tejto súvislosti poukážeme na východiskové odlišnosti fungovania slovenského poľnohospodárstva a potravinárstva v porovnaní s nemeckým (najmä z pohľadu vnútroodvetvových špecifik). Základnou hodnotiacou úrovňou však zostane úroveň odvetvová.

Naším cieľom je zistiť pozície slovenského poľnohospodárstva a potravinárstva identifikáciou odlišností v oblasti tvorby produkcie, konečného použitia zdrojov (domáca produkcia a celkový dovoz), technologickej štruktúry, dôležitých medziodvetvových väzieb a štruktúry dovozu.

Uvedený zámer uskutočníme na základe údajovej základne bilancí medziodvetvových vzťahov ekonomík ČSFR, SRN a SR s väzbou na hrubý domáci produkt, pre potreby komparácie, pretransformovaných na po-

rovnateľnú štruktúru 26 odvetví. Za ČSFR a SR sú tieto bilancie zostavené za rok 1987 a vyjadrené v cenách výrobných činiteľov [7], za SRN je to bilancia za rok 1986, vyjadrená v cenách výrobcov [9].¹

1. Tvorba produkcie a použitie zdrojov v poľnohospodárstve a potravinárstve

Poznanie kauzálnych súvislostí a vzťahov pôsobiacich v rámci štruktúry poľnohospodárskej a potravinárskej produkcie a jej konečného použitia je dôležité pre logickú a efektívnu prestavbu väzieb poľnohospodársko-potravinárskeho komplexu ČSFR a SR.

Prvý súhrnný obraz o kvalitatívnej úrovni odvetvia poľnohospodárstva a potravinárstva poskytuje pohľad na tvorbu produkcie a konečné použitie zdrojov.

Produkcia vytvorená v uvedených odvetviach je sledovaná na úrovni vstupov ako celková medzispotreba odvetvia vrátane dovozu pre medzispotrebu (prenesená hodnota) a ako hodnota pridaná spracovaním — HPS (novovytvorená hodnota). Globálny pohľad na danú problematiku dáva tabuľka 1.

Tabuľka 1

Tvorba produkcie v poľnohospodárstve a potravinárstve ČSFR, SR a SRN (v %)

			Produkcia		
			medzispotreba*	dovoz pre medzispotrebu**	HPS***
ČSFR	PH	73,0		2,2	24,8
	PO	88,6		5,3	6,1
SR	PH	74,0		2,0	24,0
	PO	91,7		4,4	3,9
SRN	PH	46,4		9,1	44,5
	PO	55,3		13,4	31,3

* Vstupy z jednotlivých odvetví len domáceho pôvodu.

** Vstupy z jednotlivých odvetví dovezené.

*** Hodnota pridaná spracovaním — zahŕňa odpisy, nepriame dane, mzdy a zisk.

PH — poľnohospodárstvo,

PO — potravinárstvo.

¹ Základný rozdiel medzi cenami výrobcov a cenami výrobných činiteľov spočíva v objeme započítaných daní. Keďže v bilanciách medziodvetvových vzťahov ČSFR, resp. SR sa použili dane blízke ponímaniu cien výrobcov [73], rozdiel medzi uvedenými typmi cien je v našom prípade zmenšený. Túto skutočnosť dokazuje i podiel nepriamych daní na HPS zaznamenaný na úrovni porovnávaných ekonomík (SRN 4,5 %, ČSFR 4,4 % a SR 4,2 %).

Pre poľnohospodárstvo² ČSFR je v porovnaní s medzispotrebou poľnohospodárstva SRN charakteristický vysoký podiel celkovej medzispotreby na produkcii (rozdiel 19,7 bodu), medzi ČSFR a SR 0,8 bodu. Rozdielová hodnota v bodovom vyjadrení pri porovnaní medzispotreby na úrovni celých ekonomík ČSFR a SR predstavuje 19,5 bodu v neprospech ČSFR.

Príčiny výraznej rozdielnosti vstupov do poľnohospodárstva ČSFR a SR oproti SRN vyplývajú z vysokej náročnosti na dodávky materiálu a služieb a ich neefektívneho zhodnotenia vo výrobnom procese. Náročnosť poľnohospodárskej produkcie na medzispotrebu v SRN predstavuje 73,7 % náročnosti poľnohospodárskej produkcie na medzispotrebu v ČSFR a 73,0 % v SR.

Podiel medzispotreby na produkcii v poľnohospodárstve je vyšší o 5,1 bodu ako hodnota tohto podielu za celú ekonomiku ČSFR. V SRN je hodnota tohto podielu za poľnohospodárstvo vyššia o 4,9 bodu.

Rozdiely v hodnote podielu HPS na produkcii za poľnohospodárstvo ČSFR, SR a SRN sú tiež výrazné — podobne ako v prípade medzispotreby. V bodovom vyjadrení je medzispotreba v SRN pri porovnaní s ČSFR vyššia o 19,7 bodu, pri SR o 20,5 bodu.

Hlbšia analýza ukázala na podstatný vplyv výšky zisku, resp. jeho podielu na tvorbe produkcie. Porovnaním podielu HPS v poľnohospodárstve a v celej ekonomike SRN vznikol 18,1 bodový rozdiel v neprospech poľnohospodárstva, v prípade ČSFR je rozdielová hodnota 5,1 a za SR 5,3 bodu. Rozbor HPS poukazuje na výraznejší vplyv podielu dôchodkov v poľnohospodárstve SRN ako v ČSFR a SR.

Dôsledok doterajšej uzavretosti ekonomiky ČSFR a SR, ako aj orientácia na sebestačnosť v poľnohospodárstve, je zreteľný z podielu dovozu pre medzispotrebu na produkcii. Oproti tomu, rozsiahla medzinárodná spolupráca vo výrobe a obchode s poľnohospodárskymi komoditami zaznamenaná v ekonomike SRN, s cieľom zabezpečiť maximálne kvalitnú a relatívne lacnú výživu obyvateľstva, je premietnutá v podiele dovozu, ktorý predstavuje takmer 1/10 na tvorbe produkcie.

Pri skúmaní tvorby produkcie potravinárstva³ vychádzame podobne ako v prípade poľnohospodárstva z tabuľky 1. Je dôležité poznať, aké väzby existujú medzi producentom suroviny a jej následným spracovateľom, ako aj väzby s ďalšími odvetviami dodávajúcimi významné komodity, potrebné pri výrobe potravín.

Pre potravinárstvo ČSFR je v porovnaní s medzispotrebou potravinárstva SRN charakteristický vysoký podiel celkovej medzispotreby na vy-

² Pre potreby komparácie bola uskutočnená homogenizácia odvetví, čo znamená, že v prípade ČSFR, SR a SRN je do poľnohospodárstva zahrnutá rastlinná a živočíšna výroba.

³ Pre potreby komparácie bola uskutočnená homogenizácia odvetví, čo znamená, že pojmom potravinárstvo rozumieme výrobu potravín a pochutín, nápojov a tabaku.

tvorenej produkcii (vyšší o 25,2 boda, čo je viac ako v prípade poľnohospodárstva). Rozdielová hodnota podielu medzispotreby na tvorbe produkcie potravinárstva medzi ČSFR a SR predstavuje 2,2 boda (čo je menej ako v prípade poľnohospodárstva).

Náročnosť potravinárskej produkcie na medzispotrebu v SRN predstavuje 73,1 % náročnosti potravinárskej produkcie na medzispotrebu v ČSFR a 71,4 % v SR.

Koeficient náročnosti na medzispotrebu potravinárstva za SR je oproti ČSFR vyšší o 2,4 %, čo je viac ako v prípade poľnohospodárstva.

Príčiny týchto rozdielností vyplývajú z odlišnej štruktúry potravinárskej výroby v komparovaných krajinách, z extrémne vysokej náročnosti na dodávky materiálu a služieb i v dôsledku ich nízkej kvality, z ich neefektívneho zhodnocovania vo výrobnom procese, aj na základe používania pomerne zastaraných technológií a nevhodného charakteru alokácie spracovateľských kapacít v ČSFR a SR (čo dokazuje vysoká hodnota priamej náročnosti potravinárstva na dopravu — 0,0313 ČSFR, 0,0355 SR, 0,0308 SRN).

Štruktúra produkcie vytvorenej v potravinárstve zahŕňa veľmi zložitý mechanizmus hodnoty pridanej spracovaním. Z tabuľky 1 vyplýva, že v tomto ukazovateli sú v prípade potravinárstva porovnávaných krajín podstatne markantnejšie rozdiely, než aké sa zaznamenali za poľnohospodárstvo.

Podrobnejšia analýza ukázala na zásadne rozdielnú štruktúru HPS za SRN, ČSFR a SR. Kým za potravinárstvo SRN možno konštatovať vyváženosť v štruktúre ukazovateľa, v prípade ČSFR a SR sú hlbšie problémy v oblasti nepriamych daní a zisku. Prejavuje sa to predovšetkým v tom, že na rozdiel od SRN nie je možné v ČSFR, resp. v SR zaznamenať primeranú ziskovosť tohto odvetvia.

Odlišnosti v štruktúre HPS sú však i medzi ČSFR a SR. Tie sú vo všeobecnosti známe, nebudeme ich na tomto mieste rozoberať. Dôležité je, že sa postupne kryštalizuje predstava ako ich odstrániť prostredníctvom rôznych nástrojov v rámci novo sa formujúcej hospodárskej politiky štátu.

Dôsledok doterajšej uzavretosti ekonomiky ČSFR a SR dokumentuje i podiel potravinárskeho dovozu pre medzispotrebu na produkcii odvetvia. Tvorí cca 1/3 dovozu pre medzispotrebu potravinárstva SRN. Obrátený pomer a dvojnásobná percentuálna hodnota pri porovnaní dovozu poľnohospodárstva a potravinárstva SRN, ČSFR a SR potvrdzujú významné zapojenie SRN do medzinárodného obchodu s poľnohospodárskymi komoditami a potravinami, ktorý je zabezpečovaný v rámci spoločnej poľnohospodárskej politiky EH a prispieva k stabilite nútorného trhu poľnohospodárskych výrobkov a potravín SRN.

Z komparácie tvorby produkcie v poľnohospodárstve, resp. v potravinárstve rezultujú zásadne odlišnosti v štruktúre produkcie, vyplývajúce

z diametrálne odlišného pôsobenia mechanizmových vzťahov nielen v poľnohospodárstve, resp. v potravinárstve, ale i na úrovni ekonomík porovnávaných krajín.

Produkcia, zahŕňajúca medzispotrebu z domácich i dovezených vstupov a HPS, tvorí spolu s dovozom pre konečné použitie celkové zdroje odvetvia, resp. národného hospodárstva. V našom prípade to znamená, že zdroje poľnohospodárstva, resp. potravinárstva vyjadrujú komplexnú disponibilitu domácich a dovezených produktov týchto odvetví.

Použitie zdrojov vytvorených v poľnohospodárstve komparovaných krajín je vyjadrené v tabuľke 2, kde z jednotlivých smerov použitia je osobitne uvedená osobná spotreba a vývoz.

Štruktúra použitia zdrojov vytvorených v poľnohospodárstve je rozdielna nielen pri porovnaní ČSFR a SRN, ale aj medzi ČSFR a SR. Najvýraznejšie odlišnosti sú v medzispotrebe a v konečnom použití na osobnú spotrebu. Rozdiel v prípade medzispotreby predstavuje 11,9 bodu v neprospech ČSFR a v konečnom použití na osobnú spotrebu 10,7 bodu

Príčinou uvedených odlišností je rozdielna štruktúra poľnohospodárskej výroby, rozdielne zhodnocovanie produkcie vytvorenej v poľnohospodárstve, vstupujúcej ako surovina do ostatných odvetví národného hospodárstva.

Podobne ako pri tvorbe zdrojov v poľnohospodárstve ČSFR a SR sú do štruktúry ich použitia premietnuté autarkné tendencie operujúce len s nízkou mierou zapojenia do svetového obchodu s poľnohospodárskymi komoditami, kde slovenský vývoz zaujíma zvlášť nevýraznú pozíciu.

Tabuľka 2

Použitie zdrojov vytvorených v poľnohospodárstve a potravinárstve v ČSFR, SR a SRN (v %)

Medzispotreba*			Konečné použitie**		
			spolu	osobná spotreba	vývoz
ČSFR	PH	86,9	13,1	9,8	0,7
	PO	36,0	64,0	60,8	3,7
SR	PH	83,7	16,3	10,3	0,3
	PO	37,7	62,3	61,5	3,5
SRN	PH	75,0	25,0	20,5	4,8
	PO	32,3	67,7	59,4	8,9

* Vstupy poľnohospodárstva, resp. potravinárstva do ostatných odvetví národného hospodárstva.

** Zahŕňa osobnú a verejnú spotrebu, investície, zmenu stavu zásob, medzirepublikové presuny (iba v prípade SR) a vývoz.

PH — poľnohospodárstvo,

PO — potravinárstvo.

Je potrebné dodať, že na rozdiel od SRN má v rámci konečného použitia zdrojov v poľnohospodárstve ČSFR nie zanedbateľný význam aj zmena stavu zásob. V prípade SR je ešte výraznejší, pričom sa k nemu pričleňuje aj významný podiel medzirepublikových presunov na konečnom použití zdrojov v tomto odvetví.

Štruktúra použitia zdrojov potravinárstva v komparovaných krajinách nie je, na rozdiel od ich tvorby, zásadne odlišná. Použité zdrojov v potravinárstve ČSFR na medzispotrebu je v porovnaní so SRN vyššie o 3,7 bodu, pri porovnaní so SR nižšie o 1,7 bodu. Táto skutočnosť sa ďalej premieta do konečného použitia vytvorených zdrojov, ktoré je v prípade SRN väčšie ako za ČSFR a SR.

Použitie zdrojov na osobnú spotrebu je v SRN oproti ČSFR nižšie len o 1,4 bodu. Väčšie odlišnosti sú opäť v oblasti zahraničného obchodu, kde rozdielová hodnota vo vývoze SRN je vyššia o 5,2 bodu oproti ČSFR a o 5,4 bodu v prípade SR.

Zistené odlišnosti v štruktúre tvorby produkcie a použitia zdrojov v poľnohospodárstve a potravinárstve porovnávaných krajín vo veľkej miere vyplývajú zo špecifik technologických štruktúr týchto odvetví a z charakteru tých medziodvetvových vzťahov, ktoré majú rozhodujúci vplyv na ich ďalší rozvoj, ako aj z rozdielnej cenovej a daňovej politiky realizovanej v porovnávaných krajinách.

2. Technologická štruktúra a dôležité medziodvetvové vzťahy

Štruktúra a celková úroveň výroby priamo závisia od technologických väzieb, ktoré možno merať pomocou technologických koeficientov (koeficientov priamej spotreby), určujúcich v našom prípade objem produkcie (domácej i dovezenej) z jednotlivých dodávateľských odvetví, potrebný na získanie jednej jednotky produkcie poľnohospodárstva, resp. jednej jednotky produkcie potravinárstva (napr. v ČSFR je potrebných na získanie jednej jednotky poľnohospodárskej produkcie 0,0781 jednotiek chemického priemyslu; 0,0161 jednotiek strojárskoho priemyslu; 0,0120 jednotiek energetického priemyslu a pod.). Odlišnosti v náročnosti poľnohospodárstva, resp. potravinárstva na medzispotrebu, naznačené v predchádzajúcej časti, sú dôsledkom nielen rozdielnej štruktúry výroby, ale predovšetkým rozdielneho charakteru technologických štruktúr v rámci týchto odvetví. V prvom rade je potrebné uviesť, že podiel poľnohospodárstva na celkovej náročnosti poľnohospodárstva na medzispotrebu predstavuje v prípade ČSFR 43,6 % (SR 44,1 %), v SRN len 23,5 %. Podiel potravinárstva na celkovej náročnosti potravinárstva na medzispotrebu tvorí v ČSFR 24,4 % (SR 23,0 %), v SRN 23,5 %. Vstupy do poľnohospodárstva, charakterizované koeficientmi priamej spotreby, majú za SRN vyššie hodnoty v prípade nasledovných odvetví: priemysel palív, energie, metalurgie, chemický, strojársky, potravinársky a odvetvie obchodu. Vysokú medzispotrebu poľnohospodárstva ČSFR a SR, z aspektu

technologických koeficientov, spôsobujú vstupy, resp. dodávky materiálu a služieb predovšetkým poľnohospodárstva pre poľnohospodárstvo a stavebná výroba. V prípade SR sa najvýraznejší rozdiel týka priamej spotreby vzhľadom na potravinársky priemysel.

Vstupy do potravinárstva, charakterizované koeficientmi priamej spotreby, majú za SRN vyššie hodnoty v prípade chemického, strojárkeho, elektrotechnického, kovoobrábacieho, sklársko-keramického a polygrafického priemyslu. Pre rozhodujúce vstupujúce odvetvie — poľnohospodárstvo — je charakteristická v prípade SRN dvojnásobne nižšia hodnota technologického koeficienta ako pre ČSFR.

Vysokú medzispotrebu potravinárstva v ČSFR, vyjadrenú prostredníctvom technologických koeficientov, spôsobujú predovšetkým dodávky materiálu a služieb z poľnohospodárstva, energetického priemyslu, priemyslu palív, hutníctva, drevospracujúceho, papierenského a textilného priemyslu, dopravy a ostatných služieb. Možno ešte dodať, že technologické koeficienty jednotlivých odvetví ukazujú na vyššie hodnoty za SR v prípade vstupov z poľnohospodárstva, priemyslu palív, strojárkeho, kovoobrábacieho, sklársko-keramického, textilného a polygrafického priemyslu, dopravy a ostatných služieb.

Z hľadiska skúmaných odvetví nie každý technologický koeficient má rovnakú dôležitosť. Dôležité technologické koeficienty determinujú tie medziodvetvové väzby, ktoré sú z hľadiska ďalšieho rozvoja poľnohospodárstva a potravinárstva kľúčové. To znamená, že z aspektu makroekonomickej politiky v poľnohospodárstve a potravinárstve majú veľký význam.

Jedným zo zaužívaných spôsobov určenia takýchto koeficientov je postup, ktorý ako indikátor dôležitosti používa tzv. tolerančné limity, v našej odbornej literatúre však častejšie uvádzané ako indikátory prípustných medzí.

Matematický zápis indikátora prípustných medzí d_{ij} je nasledovný [6]:

$$d_{ij} = \frac{1}{a_{ij} \cdot \{b_{ij} + 100 \max [b_{pi}/x_p] x_{ij}\}}$$

pre $i, j = 1, \dots, n$,

kde

b_{ij} — technologický koeficient,

x_j — komplexný koeficient (koeficient plnej spotreby) $\|b_{ij}\| = B$ pričom $B = [E - A]^{-1}$ a $A = \|a_{ij}\|$,

a_{ij} — produkcia,

i, j — odvetvia,

n — počet odvetví,

E — jednotková matica.

Hodnoty d_{ij} udávajú takú percentuálne vyjadrenú zmenu technologického koeficienta a_{ij} , pri ktorej zmena v produkcii v žiadnom z odvetví nepresiahne jedno percento.

Vypočítaním d_{ij} v nákladovej, resp. odberateľskej štruktúre poľnohospodárstva a potravinárstva dostávame také hodnoty, o ktoré možno zmeniť príslušné technologické koeficienty bez toho, aby sa produkcia v ľubovoľnom odvetví zmenila o viac ako jedno percento. To znamená, že d_{ij} vyjadruje citlivosť celého výrobného procesu na zmenu koeficienta a_{ij} tak z dodávateľského, ako aj z odberateľského aspektu poľnohospodárstva a potravinárstva. Malá hodnota d_{ij} ukazuje na vysokú a veľká na nízku citlivosť. Koeficienty a_{ij} , určujúce vysokú citlivosť, budeme považovať za dôležité technologické koeficienty a nimi determinované medzi-odvetvové väzby označovať ako dôležité. V prípade nášho skúmania budeme považovať za dôležité tie a_{ij} , pre ktoré je d_{ij} menšie ako 1. To znamená, že za dôležité z dodávateľského, resp. odberateľského hľadiska v poľnohospodárstve a v potravinárstve budeme považovať tie technologické koeficienty, pri ktorých už aj menšia než jednopercenčná zmena môže vyvolať až jednopercenčnú zmenu v produkcii. Dôležité medzi-odvetvové väzby generované týmito koeficientmi sú uvedené v tabuľke 3.

Na základe tabuľky 3 možno napr. konštatovať, že kým pre poľnohospodárstvo ČSFR a SR predstavujú dodávky zo strojárstva dôležitú medzi-odvetvovú väzbu, tak pre poľnohospodárstvo SRN tieto dodávky dôležitou väzbou nie sú.

Väzby medzi poľnohospodárstvom, resp. potravinárstvom a ostatnými odvetviami národného hospodárstva závisia aj od takých dodávateľsko-odberateľských vzťahov, ktoré zabezpečujú realizáciu priamych väzieb prostredníctvom kooperačných vzťahov vo výrobnom procese. Tie sú kvantifikovateľné prostredníctvom nepriamych nákladov, ktoré spolu s priamymi nákladmi tvoria obsah plných nákladov, merateľných koeficientmi plnej spotreby.

Pohľad na pomer medzi priamymi a nepriamymi nákladmi v poľnohospodárstve a v potravinárstve komparovaných ekonomík poskytuje tabuľka 4.

V tabuľke 4 rozdielne podiely priamych nákladov na plných nákladoch medzi SRN a ČSFR (resp. SR) naznačujú odlišnú úroveň kooperačných vzťahov v procese výroby medzi poľnohospodárstvom, resp. potravinárstvom a ostatnými odvetviami. Odlišná úroveň úzko súvisí s rozdielnou efektívnosťou dodávateľsko-odberateľských vzťahov, s charakterom používaných technológií a s celkovou úrovňou fungovania trhu polotovarov v porovnávaných ekonomikách [3]. Uvedená skutočnosť sa výrazne prejavuje aj v rámci dôležitých dodávateľských medzi-odvetvových väzieb. V spojení s nižšou efektívnosťou, indikovanou na česko-slovenskej strane, naznačuje komplikovanosť a ťažkopádnosť fungovania dodávateľských mechanizmov, určujúcich predovšetkým najdôležitejšie dodávky

Tabuľka 3

Dôležité medziodvetvové väzby generované poľnohospodárstvom a potravinárstvom v ekonomikách ČSFR, SR a SRN

Odvetvia	ČSFR				SR				SRN			
	Dodávateľia do		Odberateľia z		Dodávateľia do		Odberateľia z		Dodávateľia do		Odberateľia z	
	PH	PO	PH	PO	PH	PO	PH	PO	PH	PO	PH	PO
1. poľnohospodárstvo	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
2. lesníctvo			x				x				x	x
3. vodné hospodárstvo											x	
4. priemysel palív						x			x			
5. energetický priemysel	x	x			x	x			x	x		
6. hutníctvo									x			
7. chemický a gumárensko-azbestový priemysel	x	x		x	x	x		x	x	x		
8. strojárstvo	x											
9. elektrotechnický a kovospracujúci priemysel												
10. priemysel stavebných hmôt												
11. drevospracujúci priemysel												
12. kovoobrábaci priemysel		x				x				x		
13. priemysel papiera a celulózy		x		x		x				x		
14. priemysel skla, keramiky a porcelánu								x		x		
15. textilný priemysel			x				x				x	
16. konfekčný priemysel												
17. kožiarsky priemysel				x				x				
18. polygrafický priemysel											x	
19. priemysel potravín a pochutín	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
20. stavebná výroba	x	x			x	x						
21. ostatná priemyselná výroba	x	x	x	x	x	x	x	x				x
22. doprava	x	x			x	x			x	x		
23. spoje							x				x	x
24. vnútorný a zahraničný obchod a verejné stravovanie	x	x			x	x			x	x		
25. peňažníctvo a poisťovníctvo	x				x							
26. ostatné služby	x	x	x	x	x		x	x	x	x		x

x — Dôležité medziodvetvové väzby.

PH — poľnohospodárstvo, PO — potravinárstvo.

Tabuľka 4

Podiel priamych nákladov na plných nákladoch v poľnohospodárstve a potravinárstve ČSFR, SR a SRN [v %]

Odvetvia	ČSFR		SR		SRN	
	PH	PO	PH	PO	PH	PO
1. poľnohospodárstvo	20,6	47,9	20,8	47,6	10,8	65,7
2. lesníctvo	15,4	5,9	9,8	18,0	11,7	54,1
3. vodné hospodárstvo	13,4	21,3	13,0	18,5	64,4	25,4
4. priemysel palív	3,3	3,3	2,8	4,1	10,7	8,8
5. energetický priemysel	12,7	15,8	12,4	14,0	42,2	27,0
6. hutníctvo	0,9	1,0	1,0	0,8	20,9	1,8
7. chemický a gumárensko-azbestový priemysel	23,2	4,5	22,1	3,8	48,1	14,7
8. strojárstvo	12,0	3,2	13,3	3,4	41,2	16,1
9. elektrotechnický a kovospracujúci priemysel	4,4	1,3	5,2	1,3	25,3	1,2
10. priemysel stavebných hmôt	8,2	1,1	7,0	1,0	36,1	10,8
11. drevospracujúci priemysel	10,2	11,2	11,9	9,7	46,8	54,3
12. kovoobrábači priemysel	7,8	21,1	7,6	22,9	16,5	35,1
13. priemysel papiera a celulózy	2,6	22,9	3,0	23,4	7,0	59,2
14. priemysel skla, keramiky a porcelánu	5,9	41,6	6,6	44,9	13,4	4,3
15. textilný priemysel	5,2	4,1	7,0	5,0	9,5	24,7
16. konfekčný priemysel	29,1	8,2	23,8	11,1	7,8	28,0
17. kožiarsky priemysel	11,6	9,2	13,4	5,2	33,2	36,6
18. polygrafický priemysel	3,2	22,3	3,0	29,1	25,6	15,1
19. priemysel potravín a pochutín	28,2	16,9	30,1	16,4	64,3	12,7
20. stavebná výroba	35,4	8,4	34,2	7,2	43,0	14,0
21. ostatná priemyselná výroba	39,4	2,8	35,7	4,4	10,3	41,1
22. doprava	29,1	20,0	28,3	20,9	41,6	27,5
23. spoje	18,0	11,0	17,2	10,3	13,5	
24. vnútorný a zahraničný obchod a verejné stravovanie	15,4	19,2	14,5	17,2	49,0	44,5
25. peňažníctvo a poisťovníctvo	54,6	5,0	58,2	2,5	18,9	5,2
26. ostatné služby	17,7	9,4	24,1	7,9	24,9	30,9

PH — poľnohospodárstvo, PO — potravinárstvo.

z ostatných odvetví ekonomiky do poľnohospodárstva a potravinárstva v ČSFR, resp. SR oproti SRN.

3. Štruktúra dovozu pre medzispotrebu

Úroveň poľnohospodárskej a potravinárskej výroby závisí aj od objemu a štruktúry vstupov domácej a zahraničnej proveniencie. V tejto súvislosti zohráva mimoriadne dôležitú úlohu uzavretosť, resp. otvorenosť ekonomiky.

Súčasnú snahu o otváranie sa Európe a svetu sa premietajú i do agrárnej politiky ČSFR a SR, predovšetkým do oblasti príprav zapojenia poľnohospodársko-potravinárskeho komplexu do ekonomických integračných procesov v Európe, v súvislosti s potrebou postupnej adaptácie na podmienky fungovania agrárneho trhu v rámci ES.

Doterajšie autarkné tendencie v ekonomike ČSFR a SR sú transparentné aj z výsledkov komparácie poľnohospodárstva a potravinárstva SRN, ČSFR a SR, naznačených v druhej časti state. Pokiaľ podiel celkového dovozu (pre medzispotrebu a konečné použitie) na zdrojoch potravinárstva ČSFR a SR predstavuje polovicu tohto ukazovateľa za SRN, podiel dovozu pre medzispotrebu potravinárstva ČSFR a SR tvorí menej ako tretinu tohto ukazovateľa za SRN.

V prípade poľnohospodárstva je pomer medzi celkovým dovozom a dovozom pre medzispotrebu v porovnávaných krajinách zachovaný — 1:8.

Stupeň otvorenosti sa premieta aj do vnútornej štruktúry dovezenej produkcie pre medzispotrebu uvedených odvetví. Ekonomika SRN — otvorená ekonomika — má štruktúru dovezenej produkcie pre medzispotrebu poľnohospodárstva a potravinárstva odlišnú ako ČSFR a SR (tabuľ-

Tabuľka 5

Podiel dovozu na medzispotrebe v poľnohospodárstve a potravinárstve v ČSFR, SR a SRN (v %)

Odvetvia	ČSFR		SR		SRN	
	PH	PO	PH	PO	PH	PO
1. poľnohospodárstvo	0,25	3,05	0,23	2,10	16,25	27,35
2. lesníctvo	0,05	36,09	0,30	38,06	31,58	58,89
3. vodné hospodárstvo	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
4. priemysel palív	49,54	74,02	48,80	80,61	2,92	1,65
5. energetický priemysel	6,08	1,58	5,80	1,81	1,92	1,37
6. hutníctvo	4,50	3,54	4,80	2,24	3,14	17,89
7. chemický a gumárensko-azbestový priemysel	14,57	7,71	13,11	6,55	35,72	31,59
8. strojárstvo	17,12	33,57	14,49	41,17	24,54	16,19
9. elektrotechnický a kovospracujúci priemysel	13,50	9,27	13,46	8,66	23,65	22,73
10. priemysel stavebných hmôt	0,14	9,41	0,20	6,37	6,32	25,00
11. drevospracujúci priemysel	0,48	0,18	0,45	0,24	27,35	14,55
12. kovoobrábací priemysel	2,54	2,34	2,69	1,71	16,13	11,60
13. priemysel papiera a celulózy	2,38	3,38	3,03	4,98	8,57	8,23
14. priemysel skla, keramiky a porcelánu	3,32	0,81	2,11	0,31	26,32	12,33
15. textilný priemysel	7,03	11,25	7,31	6,36	47,06	56,52
16. konfekčný priemysel	6,15	5,53	5,88	5,03	50,00	13,79
17. kožiarsky priemysel	2,10	10,55	1,69	0,00	45,00	57,35
18. polygrafický priemysel	2,76	10,84	3,23	8,45	0,00	4,19
19. priemysel potravín a pochutín	0,44	10,72	0,46	7,67	13,20	20,58
20. stavebná výroba	0,34	0,82	0,53	0,26	0,40	0,00
21. ostatná priemyselná výroba	0,24	0,82	0,14	1,39	0,00	0,00
22. doprava	1,01	4,96	0,93	5,26	6,86	3,62
23. spoje	1,52	5,56	1,33	5,85	0,00	0,00
24. vnútorný a zahraničný obchod a verejné stravovanie	0,00	0,00	0,00	0,00	2,81	5,23
25. peňažníctvo a poisťovníctvo	0,00	0,00	0,00	0,00	0,26	0,77
26. ostatné služby	13,06	16,52	8,96	21,81	2,54	3,11
27. celková medzispotreba	2,92	5,64	2,66	4,60	16,37	19,40

PH — poľnohospodárstvo, PO potravinárstvo.

ka 5). Významný dovoz je rovnomerne rozložený a prevláda v odvetviach, ktoré predstavujú dôležité väzby na poľnohospodárstvo a potravinárstvo (tabuľka 3 a 5).

Uvedené tvrdenie dokumentujeme tým, že za poľnohospodárstvo SRN možno k 8 dôležitým väzbám priradiť 4 významné dovozy, v prípade ČSFR k 10 dôležitým väzbám iba 3 významné dovozy, za SR len 2. Potravinárstvo SRN reprezentuje 9 dôležitých väzieb, ku ktorým možno priradiť 4 významné dovozy. V prípade potravinárstva ČSFR možno k 7 dôležitým väzbám priradiť jediný významný dovoz, za SR k 9 dôležitým väzbám — žiaden významný dovoz.

Vysoká materiálová náročnosť uvedených odvetví v ČSFR a v SR, vyjadrená prostredníctvom technologických koeficientov a charakterizovaná v druhej časti state, je dôsledkom neefektívneho procesu zhodnocovania materiálov a služieb v priamej závislosti od používania máloefektívnych zastaraných technológií. Nízka technologická úroveň odvetví podmieňuje ich stagnáciu a ťažkosti adaptovať sa v novo sa formujúcom ekonomickom medzinárodnom prostredí.

Aká súvzťažnosť existuje medzi technologickou štruktúrou výroby v uvedených odvetviach a otvorenosťou celej ekonomiky je zrejme z príkladu SRN (tabuľka 5).

Otvorená ekonomika môže zabezpečiť výber, resp. voľbu stratégie rozvoja poľnohospodárstva a potravinárstva. Samozrejme, otvorenosť taká, ktorá akceptuje hranice „potravinovej bezpečnosti“ krajiny a nepokúsi sa poľnohospodárstvo a nadväzujúce potravinárstvo rozložiť, nebude podmieňovať vznik ďalších ekologických problémov, ale na základe prísne zvolených kritérií podporí ich riešenie.

Záver

Naším zámerom bolo na medziodvetvovej úrovni zistiť pozície slovenského poľnohospodárstva a potravinárstva identifikáciou odlišností na základe porovnania ČSFR, SR a SRN. Tento zámer sme uskutočnili prostredníctvom komparácie tvorby produkcie, konečného použitia zdrojov, technologickej štruktúry, medziodvetvových väzieb a štruktúry dovozu pre medzispotrebu.

I napriek časovému odstupu použitej údajovej základne, získané výsledky môžu poskytnúť cenné informácie pre inšpiráciu hospodárskej politiky, smerujúcej k ekonomickej prosperite a k efektívnosti výroby v poľnohospodársko-potravinárskom komplexe v nadväznosti na ostatné odvetvia národného hospodárstva.

Podstata zistených odlišností komparovaných systémov spočíva jednak v rozdielnej štruktúre výroby, predovšetkým však v rozdielnej úrovni zhodnocovania materiálov a služieb v skúmaných odvetviach. Tá je determinovaná rôznym charakterom technologických štruktúr, ktorý na strane ČSFR, resp. SR vyvoláva podstatne nižšiu efektívnosť priameho

zhodnocovania materiálových a nemateriálových vstupov, ako aj koope-
račných vzťahov s ostatnými odvetvami.

V technologickej štruktúre poľnohospodárstva a potravinárstva SR (ČSFR) je väčšina technologických koeficientov menších ako v prípade SRN (z 26 až 15). Týka sa to však koeficientov, ktoré reprezentujú menej dôležité medziodvetvové väzby. Nižšia efektívnosť kooperačných vzťahov súvisí predovšetkým s komplikovanosťou a ťažkopádnosťou fungovania dodávateľských mechanizmov, určujúcich najdôležitejšie dodávky z ostatných odvetví ekonomiky do poľnohospodárstva v ČSFR, resp. SR oproti SRN.

Uvedené odlišnosti, ako aj rozdielne úrovne zhodnocovania materiálov a služieb úzko súvisia aj s nižším stupňom a charakterom otvorenosti, daným celkovým objemom dovozu a jeho štruktúrou pre medzispotrebu, ktorý je vlastný slovenskému a česko-slovenskému poľnohospodárstvu, resp. potravinárstvu v porovnaní so SRN. Oproti ČSFR, resp. SR je v SRN viacnásobne väčší podiel dovozu na celkovej medzispotrebe rovnomerne rozložený a prevláda v odvetviach, ktoré predstavujú dôležité väzby na poľnohospodárstvo a potravinárstvo.

Zužitkovanie informácií vyplývajúcich zo zistených odlišností predpokladá použitie nových foriem makroekonomickej politiky, ktorá podporí konvergenciu medziodvetvových vzťahov typických pre ekonomiky ČSFR a SR k reláciám determinujúcim fungovanie prosperujúcej trhovej ekonomiky, akú z určitých aspektov môže predstavovať aj hospodárstvo SRN.

Došlo 17. 9. 1991

Literatúra

- [1] Bába dát BMV s nadväznosťou na HDP za ČSFR, SR a SRN. [Pracovný materiál.] Bratislava, Prognostický ústav SAV 1991.
- [2] JURÁSEK, P. — PAUHOFOVÁ, I.: Pozície slovenského poľnohospodárstva v porovnaní s rakúskym. Informácie MPVŽ SR, XVIII., 1990, č. 7, s. 7—13.
- [3] KÁRÁSZ, P.: Východiská cenových špecifik rozvoja trhu polotovarov v ekonomike ČSFR. Ekon. Čas., 39, 1991, č. 3, s. 175—184.
- [4] KÁRÁSZ, P.: Špecifiká rozvoja technologickej štruktúry výroby SSR v rámci česko-slovenskej ekonomiky. Ekon. Čas., 35, 1987, č. 4, s. 300—314.
- [5] KÁRÁSZ, P. — ŠKAMLOVÁ, E.: Analýza vývoja technologickej štruktúry výroby ekonomiky SSR. [Výskumná štúdia.] Bratislava, Výskumný ústav oblastného plánovania, 1986.
- [6] SKOLKA, J.: Important Input Coeffitients in Austrian Input-Output Tables for 1964 and 1976. In: GRASSINI, M. — SMYSHLYAEV, A. (eds.): Proceedings of the third IASA Task Force Meeting on Input-Output Modeling. Laxenburg, IIASA 1983.
- [7] STRATIL, D.: Metodické postupy na zostavenie bilancie medziodvetvových vzťahov SR podľa HDP. [Pracovné materiály.] Bratislava, Prognostický ústav SAV 1990.
- [8] STRATIL, D.: Základné prvky informačného zabezpečenia makroanalýz pri prechode na trhovú ekonomiku. [Pracovné materiály, č. 2.] Bratislava, Prognostický ústav 1991.
- [9] Volkswirtschaftliche Gesamtrechnungen. Fachserie 18, Reihe S. 12. Ergebnisse der Input-Output-Rechnung, 1970 bis 1986. Statistisches Bundesamt. Stuttgart, Metzler-Poeschel 1989.

A COMPARISON OF STRUCTURAL RELATIONS OF AGRICULTURE AND FOOD INDUSTRY BETWEEN CSFR AND GERMANY WITH THE SPECIAL CONSIDERATION TO SLOVAKIA

Iveta PAUHOFOVÁ

The essence of this article is created by the comparison of structural relations in agriculture and food industry between CSFR and Germany with a view to Slovakia.

The aim to find out what the positions of the Slovak agriculture and food industry is directed especially into the production creating, the usage of sources, technological structure, important inter-branches relations and on the import structure. The stress is laid upon the differences in the technological structure and in the important inter-branches relations between agriculture and food industry in their direct connection to the situation of the „open or close economy“ of the compared countries.

The results offer a certain information basis for the new forms of macro-economic regulation that can encourage the convergency of the inter-branches relations of CSFR and SR towards a configuration which determine the prosperous market economy working. The German economy could serve an etalon in this field.

СРАВНЕНИЕ СТРУКТУРНЫХ СВЯЗЕЙ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА И ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ МЕЖДУ ЧСФР И ФРГ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ СЛОВАКИИ

Ивета ПАУХОФОВА

Основой статьи является сравнение структурных связей сельского хозяйства и пищевой промышленности между ЧСФР и ФРГ с точки зрения Словакии.

Намерение выявить позиции словацкого сельского хозяйства и пищевой промышленности ориентируется в области создания продукции, структуры использования ресурсов, технологической структуры, важных межотраслевых связей и структуры ввоза. Акцент делается на определение различий в области технологической структуры и важных межотраслевых отношений сельского хозяйства и пищевой промышленности.

Результаты являются определенным информационным заделом для новых форм макроэкономического регулирования, которое субсидирует конвергенцию межотраслевых отношений ЧСФР и СР к такого рода соотношениям, которые определяют функционирование преуспевающей рыночной экономики, где может быть определенным эталоном именно хозяйство ФРГ.

Úloha štátu v usmerňovaní vedecko-technického rozvoja v trhovej ekonomike

Eduard ŠARMÍR

Predložený príspevok bol pôvodne myslený ako odpoveď na článok P. Ernsta [1], uverejnený začiatkom minulého roku v Ekonomickom časopise, v ktorom mi autor vytkol moju — podľa neho nesprávnu — interpretáciu jeho koncepcie dosiahnutia žiadúceho cieľa stavu technicko-ekonomickej úrovne národného hospodárstva. Autora som totiž zaradil [29, s. 109] do prúdu zástancov určitej obdoby ukazovateľového plánovania.

Napriek podrobnejšiemu objasneniu v spomínanom článku P. Ernsta, myslím si, že na mojom názore nemám čo meniť. P. Ernst totiž tvrdí [1, s. 143], že hlavným obsahom „plánovacieho a riadiaceho procesu by z hľadiska VTR mal byť reálny stav a žiadúci vývoj technicko-ekonomickej úrovne národného hospodárstva, vrátane zodpovedajúceho rozvoja vedy, vyjadrený v príslušných charakteristikách a ukazovateľoch“. Pre presnosť dodávam, že k tomu sa má dospieť pôsobením celého súboru nástrojov riadenia, celej hospodárskej politiky [1, s. 137]. Podotýkam však, že autor sa sám dopúšťa určitej dezinterpretácie môjho prístupu, keď obchádza argumentáciu hovoriacu v prospech toho, aby rozhodovanie o inovačnom procese dôsledne vychádzalo z primárneho záujmu hospodárskych subjektov o maximalizáciu reálne dosiahnutých efektov [2, s. 109].

Medzitým ekonomická reforma nadobudla konkrétnu podobu rýchleho prechodu k uplatneniu trhového mechanizmu a mnohé návrhy predkladané pred rokom—dva stratili na aktuálnosti. Celá pozornosť sa sústreďuje celkom pochopiteľne na realizáciu a zavŕšenie ekonomickej reformy, cieľom ktorej je vytvorenie trhu, ktorý je kľúčom k odstráneniu bariér hatiacich inovačný proces a vôbec celý vedecko-technický rozvoj. Avšak, na škodu vecí, týmto faktom sa akoby dynamizácia vedecko-technického rozvoja u nás považovala za vyriešenú. Sme svedkami toho, že problematika sa zužuje na reformu systému výskumu, najmä jeho inštitucionálnej podoby a spôsobu financovania, a podpora štátu rozvoju vedy a techniky, okrem priamych foriem financovania výskumu, sa obme-

dzuje na systém nepriamych ekonomických nástrojov (daňové zvýhodnenie, poskytovanie výnimiek z odvodových povinností podnikom a organizáciám) a na zavádzanie výskumných projektov [3]. Sme toho názoru, že ide o zjednodušenie reálnych pochodov moderného trhu v oblasti invenčného a inovačného procesu. Týmto otázkam sa chcem venovať v nasledovných úvahách.

Vedecko-technický rozvoj v ekonomickom pohybe

Všeobecne sa prijíma myšlienka, že opodstatnenosť vedecko-technického rozvoja¹ je vo zvyšovaní účinnosti práce, a to formou jej racionalizácie (úspory na jednotku výroby pri jej vynakladaní) a v podobe výroby nových úžitkových hodnôt, ktorá okrem uspokojovania potrieb je spolutvorcom novej spotreby a tomu zodpovedajúcemu dopytu. Ten v sebe obsahuje potenciálny spätnoväzbový dynamický moment spoločenskej výroby. Jeho premena na skutočnosť prechádza cez zodpovedajúce ekonomické záujmy.

Ako kvalitatívny proces rozvoja výrobných síl sa vedecko-technický rozvoj riadi koniec-koncov tými istými zákonitosťami ako sama spoločenská výroba, v konkrétnej historickej situácii, tým samým mechanizmom fungovania ekonomiky. Možno povedať, že čím viac je tento mechanizmus profektívny „nastavený“, tým väčšiu motiváciu v ňom nachádzajú ekonomické subjekty pre inovačnú činnosť. Z tohto hľadiska svoje profektívne a proinovačné prednosti jasne preukázal trhovú mechanizmus, ktorý cez silové pole konkurencie vytvára objektívny tlak na sústavnú racionalizáciu výroby a na otváranie nových odbytlísk rozširovaním spotrebiteľského dopytu.

Sme si vedomí, že toto schematické videnie pôsobenia trhových síl na pohyb výroby a vedecko-technického rozvoja je zjednodušené a nepostačuje na to, aby sa vysvetlila rozdielna úroveň vedy a techniky a celkovej výkonnosti vo vyspelých krajinách a v krajinách s centralisticko-direktívnym plánovaním. Na jednej strane nemožno povedať, že by v socialistických ekonomikách, ako správne poukazuje E. Klvačová [4, s. 44], bolo došlo k prerušeniu toku invencií a inovácií. Skôr možno konštatovať spomalenie tohto toku a zníženie poznatkovej úrovne a technicko-ekonomických parametrov uskutočnených inovácií. Bolo tu vynaložené úsilie o rozvoj vedy a techniky. Avšak v samej podstate direktívneho riadenia sú geneticky zakomponované protiinovačne (a z toho plynúce i protiinvenčne) pôsobiace zábrany. Na druhej strane, ani trhovú mechanizmus nie je tým všemocným mechanizmom ženúcim vpred vedecko-

¹ Pre potreby tohto príspevku vedecko-technický rozvoj chápem ako proces rozvoja poznania o prírode a spoločnosti, realizácie a šírenia praktických aplikácií poznatkov získaných v spoločenských aktivitách, z iného pohľadu ako proces kvalitatívneho zdokonaľovania výrobných síl.

-technický rozvoj v tej podobe, ako ho poznáme teraz. Všeobecne sa prijíma myšlienka, že účinky konkurencie sú protirečivé, že vysoká miera neistoty a obavy z konkurencie môžu inovačné procesy nielen podnecovať, ale aj brzdiť.

Pochopiť dnešnú situáciu vyspelých krajín v oblasti vedecko-technického rozvoja si vyžaduje brať do úvahy nové charakteristiky súčasného moderného trhu, v ktorom zohráva štát zásadnú usmerňujúcu úlohu a cieľavedomými opatreniami vednej a technickej politiky prekonáva brzdiace činitele inovačného procesu, ktoré v sebe trh vo svojej elementárnej podobe má.

Intervencie štátu v oblasti vedecko-technického rozvoja sa neznižili ani po nastúpení neoliberalistickej ekonomickej politiky. I v takej krajine ako je Veľká Británia, ktorá má v súčasnosti vari najotvorenejší a najmenej regulovaný trh zo všetkých krajín Európskych spoločenstiev [5, s. 5], sa prostriedky venované na rozvoj vedy a techniky zo štátneho rozpočtu zvyšujú v posledných rokoch o 9 až 10 % ročne.² Podobný vývoj možno pozorovať aj v ďalších krajinách. Štát preberá na seba značnú časť rizika z rizikových, i keď nádejných inovačných projektov a inovačných akcií, roztvára brány nových ciest technologických výbojov, ale aj budúcich štruktúrnych orientácií výroby.

Riadiace orgány štátu to nerobia len z viery v efektívnosť vedecko-technického rozvoja v súčasnom svete ako základne ekonomického, sociálneho, vojenského a politického postavenia príslušnej krajiny. V odbornej a publicistickej literatúre sa stretávame s množstvom kritických stanovísk voči „neproduktívnym“ výdavkom vlád na rozvoj vedy a techniky, i voči metódam posudzovania prínosov vedecko-technického rozvoja, zvlášť pokiaľ ide o dlhodobé vedecko-technické projekty financované takmer výlučne vládami. Viaceré analýzy však potvrdzujú, i keď dlhodobú, predsa len vysokú mieru návratnosti prostriedkov vkladávaných do výskumov a inovačných akcií realizovaných skôr z poznávacích, a veľmi často i vojenských dôvodov, než na báze vyčerpávajúcej ex ante ekonomickej kalkulácie. Napriek tomu uskutočnenie viacerých vedecko-technických programov sa v spätnom vyhodnotení po dlhšom období ukázalo ako ekonomicky veľmi prínosné.

Ak sa obmedzíme len na dva hodnotiace prístupy obvyklé pri posudzovaní efektívnosti výskumných a vývojových prác v makroekonomickom kontexte — produkčná funkcia a metóda nepriamych prínosov realizovaných inovačných akcií, tak odborníci, pracujúci nezávisle od seba, dospeli k veľmi pozoruhodným záverom v ekonomických prínosoch programu NASA [6, s.13—14]. Napríklad makroekonomický model použitý v ústave Midwest Research Institute ukázal na prínos vo výške 7 dolárov z 1 dolára vloženého do programu. Prehľadnejší ekonometrický model rozpracovaný Chase Econometric Association

² Vlastné prepočty na základe údajov z publikácií: Britain 1990 — An official handbook. London, Central Office of Information 1990, s. 411 a Britain in Brief. London, Central Office of Information 1990, s. 19.

uvodenú kvantifikáciu potvrdil. Metóda hodnotenia nepriamych prínosov zvýrazňuje ďalšie významné prínosy, súvisiace so zavedením nových technológií v civilnej výrobe na báze inovácií uskutočnených pre potreby programu NASA, ktoré umožnili inovujúcim podnikom dosiahnuť zvýšené zisky. Tieto inovácie sa stali východiskom pre mnoho ďalších inovácií so značnými ekonomickými a štrukturálnymi efektmi.

Veľké vedecko-technické projekty sa stávajú katalyzátormi inovácií. Za ešte významnejšie sa však považuje značné zvýšenie poznatkovej a kvalifikačnej úrovne pracovníkov angažovaných do ich riešenia, resp. do využitia ich výtvarných v civilnej výrobe, ktoré sa stali východiskom pre rozvinutie inovačnej aktivity zainteresovaných podnikov a organizácií, s trvalými ekonomickými a sociálnymi prínosmi. Z tohto pohľadu majú uvedené projekty, prirodzene, v dlhodobom posudzovaní, ekonomicky podstatne významnejšie efekty, než boli programy verejných prác v rámci projektu New Deal, ktoré umožnili v prvom rade zvýšiť hladinu kúpyschopného dopytu, čo malo pomôcť vyjsť z krízy z nadvýroby: okrem pracovných príležitostí aj rast kvalifikačnej a vzdelanostnej úrovne, nové profesijné orientácie a prudký rozvoj práve tých výrobných odborov z oblasti „high technology“, ktoré profilujú súčasný vedecko-technický rozvoj a posilňujú konkurenčnú schopnosť príslušnej ekonomiky.⁵

Prirodzene, možno vzniesť viacero námietok metodologického charakteru proti týmto prepočtom, napriek tomu možno konštatovať, že vo vyspelých krajinách sa požiadavka ekonomického prínosu neabsolutizuje, najmä pri strednodobých a dlhodobých programoch, pričom nemožno povedať, že by hľadisko ekonomickej racionality vo výskume absentovalo. Implicitne sa pripúšťa určitá miera ekonomickej i výskumnej neúspešnosti riešených projektov, vychádzajúc z overeného poznania, že komerčne úspešný výskum napokon svojim prínosom „zaplatí“ aj neúspešné riešenia. Napríklad už v 60. rokoch uskutočnené empirické prieskumy ukázali, že z inovácií sa v praxi realizuje 10–20 % [8, s. 267], resp. že 4 z 5 výskumníkov pracujú na úlohách, ktoré nenájdu svoje uplatnenie na trhu [9].

Ak pri uvedenom prístupe ekonomická motivácia je stále zjavná, menej zreteľná je už pri výskumoch poznávacieho charakteru, kde požiadavka skorého ekonomického prínosu nemôže byť prvoradá, hoci nemusí byť z dlhodobého hľadiska nepostrehnuteľná. Pri týchto výskumných aktivitách silnou dynamizujúcou motiváciou je sám proces poznania podľa známej zákonitosti, že každý objav, či vynález, vyvolá rastúci rozsah kombinácií existujúcich a rozširujúcich sa poznatkov a stáva sa vodidlom pre orientáciu výskumu.

Na úrovni bádateľských výskumov sa spätnoväzbový vzťah teórie a

⁵ Dodajme, že podľa prepočtov M. Koelleho z Technickej univerzity v Berlíne, od počiatku jeho riešenia do roku 1985 NSR profitovala z programu NASA sumou od 15 000 do 20 000 miliárd DM [7, s. 15].

praxe akoby strácal, i sama prax býva nahradzovaná experimentom. Napriek tomu možno vybadať, že potreby ekonomiky sa premietajú, až na niektoré špeciálne vysokoabstraktné disciplíny, do zamerania výskumných programov, či už v podobe úloh rôznou formou objednaných predstaviteľmi spoločenskej praxe, alebo vytýčených samými vedeckými pracovníkmi. Tí práve preto, že sú vysokokvalifikovanými odborníkmi, sami veľmi dobre vedia, čo je pre spoločenskú prax z celého spektra možných výskumných orientácií najprospešnejšie. Výskumná prax vo vyspelých krajinách plne potvrdzuje tézu teoretikov vedy a vôbec teórie poznania, že pre trvalú dynamiku poznávania je nevyhnutný sústavný kontakt so spoločenskou praxou. Tam, kde je táto väzba narušená, kde chýba reakcia praxe na invenčné výboje, spomaľuje sa poznávací proces. Samopohyb vedy nemôže nahradiť túto základnú motivačnú silu vedeckého poznania. O tom svedčia v negatívnom zmysle i naše skúsenosti, keď faktický nezáujem praxe o výsledky vedy mal za následok, že táto „živá voda“ poznania v podstate absentovala, čo nemohlo nemať neblahý vplyv na celkovú účinnosť vedeckých aktivít u nás.

Je teda preukázateľné, že i v základnom výskume sa v dlhodobom vývoji presadzuje genetická spätná väzba medzi vedou a ekonomikou, medzi vedeckými pracovníkmi, snažiacimi sa o čoraz hlbšie poznanie zákonitostí prírody a spoločnosti, a národohospodármi, ktorí sa usilujú každú spoločenskú činnosť „uzemniť“ kritériami ekonomickej racionality. Napriek mnohým vyhradám, ktoré vyslovujú ekonómovia, teoretici aj praktici voči malej „dôchodkovitosti“ vedy, vo všeobecnosti sa výskumnej a vývojovej činnosti priznáva nezastupiteľné miesto v dlhodobom sociálnom a ekonomickom pohybe, čo sa napokon prejavuje v tom, že vo vyspelom svete štát i väčšie firmy alokujú čoraz väčšie objemy prostriedkov do vedy, že vo väčšine vyspelých krajín trvale rastie podiel výdavkov na výskum a vývoj na hrubom domácom produkte [10, s. 572].

Naše doterajšie úvahy o postavení vedecko-technického rozvoja a jeho jednotlivých fáz v spoločenskom a ekonomickom rozvoji mali všeobecnejší poznávací charakter. Pre vednú a technickú politiku konkrétneho štátu sú však závažné aj špecifické podmienky a predpoklady, ktorými disponuje a ktoré môžu byť viac či menej priaznivé pre rozvoj výskumu a vývoja a pre inovačný proces vôbec. Okrem vnútorných osobitností — ekonomických, politických a ďalších — absolútny objem prostriedkov, ktoré môže tá-ktorá krajina venovať na výskum a vývoj, je silne predurčený dimenziami krajiny: rovnaký podiel výdavkov na výskum z hrubého domáceho produktu USA predstavuje niekoľkonásob absolútnej výšky prostriedkov na vedu a techniku v menších krajinách.

Menší demografický potenciál malých krajín sa nevyhnutne prejaví v oveľa menších ľudských potenciáloch vo výskume a vývoji. To všetko predeterminuje rozdielnú vednú a technickú politiku väčších a menších krajín. Veľká vyspelá krajina, z hľadiska materiálnych a ľudských možností, môže sa podujať zvládnuť veľmi široký, ak nie celý, vedecko-tech-

nický front, menšia je objektívne postavená v prevažnej časti tohto frontu do pozície receptora vedecko-technických poznatkov a len v niektorých segmentoch vedy a techniky môže uvažovať s aktívnym príspevkom do svetovej pokladnice vedeckých poznatkov. Ak vo veľkej krajine môže celý cyklus veda—technika—výroba prebiehať v národnom rámci, nemôže tak byť, okrem určitých špecifických odborov, v podmienkach malej krajiny, kde zákonite bude prevažovať transfer vedeckých a technických poznatkov, resp. priamy dovoz techniky, licencií a know-how.

V takomto zmysle sa formovali základy vednej a technickej politiky malých krajín už v priebehu 60. rokov. Napríklad v Belgicku sa zvolila stratégia založená jednak na otvorení určitých častí domácej výroby medzinárodným korporáciám s vedomím, že sa tu síce zvýši technická úroveň, no nedosiahne sa špička v odbore vzhľadom na to, že technická politika príslušných belgických firiem je podriadená rozvojovým koncepciám materskej korporácie; jednak na podporu vzniku silných rozvojových pólov pôvodnej belgickej produkcie so silným vlastným vedecko-technickým zázemím, v rámci ktorých môže výroba dosiahnuť špičkové parametre na báze originálnych riešení [11, s. 133]. Zároveň s tým, na udržanie kontaktu so svetovou vedou, podporuje sa širokokontinentalný sledovateľský výskum a univerzálna štruktúra vysokoškolského vzdelávania pevne napojené na svetové vedecko-technické a vzdelávacie centrá.

Takúto podobu vednej a technickej politiky uplatňujú v podstate všetky malé vyspelé ekonomiky, čo im umožňuje udržiavať si prijateľný odstup od svetových vedecko-technických „leaderov“, a zároveň v niektorých odboroch držať s nimi krok, prípadne ich aj predstihnúť. Tu, prirodzene, zohráva svoju úlohu aj adekvátna štruktúrna politika štátu, ktorá napomáha vytváranie efektívneho špecializačného profilu krajiny v kontexte medzinárodnej delby práce.

Proinovačná ekonomická politika v podmienkach moderného trhu

Dosiaľ ešte pretrvávajú v našej ekonomickej odbornej a publicistickej literatúre zjednodušené predstavy o tom, že vedecko-technická revolúcia vďaka za svoj „nástup“ tomu, že veda a technika v priebehu 20. storočia natoľko vyspeli, že ich výtobytky zrevolucionalizovali celú spoločenskú výrobu, že nastalo obdobie, keď sa veda stala bezprostrednou výrobnou silou mobilizujúcou prírodné sily mikrosveta a makrosveta nebývalej výrobní účinnosti pre produktívnu činnosť. Samozrejme, že bez vedeckých objavov zásadného charakteru a technických inovácií prinášajúcich prevratné (v zmysle technickom a ekonomickom) technologické riešenia by vedecko-technická revolúcia jednoducho nebola, avšak tieto inovácie boli generované ekonomickými záujmami ekonomických subjektov, stimulované silným proefektívnym prostredím, utváraným jednak trhom, jednak proinovačnou ekonomickou politikou štátu. Bez tejto symbiózy trhových síl s cieľavedomou ingerenciou štátu do vývoja ekonomiky by

inovačný proces vo vyspelých krajinách sotva mal tie technické a ekonomické parametre, aké v súčasnosti má, keď sa hovorí už o druhej fáze vedecko-technickej revolúcie a o prechode do novej historickej etapy civilizačného vývoja, nesúcej sa v znamení informatizácie.

Dodajme, že tak ako sa rozvíjala vedecko-technická revolúcia a ako na svetový trh pristupovali noví konkurenti so svojimi špecifickými komparatívnymi výhodami, tak narastal význam jednej z nich, spočívajúcej v existencii výkonného vedecko-technického potenciálu, umožňujúceho ponúkať na tomto trhu výrobky a služby špičkovej kvality a technickej úrovne. Veda a technika rozhodujú o konkurenčnej pozícii príslušnej firmy a krajiny v medzinárodnej ekonomickej konfrontácii. V nej najviac ťažia najmä tí, ktorých výrobky majú vysokú, resp. najvyššiu technickú úroveň a môžu sa oprieť o výkonnú výskumno-vývojovú a výrobnú základňu. A to je výslednicou, ako sme uviedli, spolupôsobenia tak podnikateľskej, ako aj štátnej sféry. Z toho dôvodu len ťažko možno súhlasiť s názormi, predstavujúcimi krajnú reakciu na náš doterajší systém riadenia vedy a techniky, že prechod k trhu automaticky vyrieši naše problémy s vedecko-technickým rozvojom, a redukujúcimi úlohu štátu v tomto procese na akúsi hmlistú koordináciu a na uplatňovanie nepriamych ekonomických nástrojov.

Aké sú konkrétnejšie črty takejto proinovačnej ekonomickej a vedecko-technickej politiky tak, ako sa uplatňuje vo vyspelých krajinách?

Štát v procese iniciovania inovačného procesu zohráva omnoho diverzifikovanejšiu aktivitu, než sme ochotní pripustiť. Spolu s ním však, ako jeho pendant, dynamizujúcu úlohu vo vedecko-technickom rozvoji zohrávajú veľké podniky so silným výskumným a vývojovým zázemím — predstavujúcim až 60 % [i viac] celkového inovačného potenciálu krajiny — ktoré majú tesné kontakty s medzinárodnými technologickými centrami a disponujú potrebným kapitálom na realizáciu prelomových inovácií často spätých s rozsiahlymi investíciami.

O podstatných stránkach činnosti štátu v oblasti vedy a techniky podnetným spôsobom už hovorila E. Klvačová [12]. Upozornila najmä na protimonopolné pôsobenie štátu ako prostriedku posilnenia konkurenčnej sily trhu, a to prostredníctvom protimonopolného zákonodarstva, zákazom rajonizácie trhu, podporou inštitúcií predstavujúcich protiváhu monopolných výrobcov — združenia spotrebiteľov, nezávislé štátne skúšobne, ale aj podporou podnikateľskej aktivity malých a stredných podnikov, narušujúcich monopolné postavenie veľkých podnikov v určitých výrobných odboroch.⁴ Ešte bezprostrednejší vzťah k vedecko-technickému rozvoju je badateľný v štátnej podpore tzv. rizikového podnikania, zvlášť v odboroch „high technology“. Osobitným typom rizikového podnikania

⁴ Význam malých a stredných podnikov nespočíva v oblasti vedecko-technického rozvoja len v tejto úlohe „štuky v rybníku“, ale najmä v tom, že vzhľadom na svoje dimenzie sú podstatne rýchlejšie v konaní a v adaptabilite.

je rozmach, za podpory štátu, malých inovačných firiem v tzv. technologických (vedeckých) parkoch v blízkosti veľkých univerzít.

Ako je známe, proinovačnú atmosféru v národnom hospodárstve podporuje štát aj nepriamo, formou samej invenčnej a inovačnej činnosti, najmä malých a stredných podnikov, ale nielen ich. Využívajú sa predovšetkým nástroje úverového regulovania, daňového systému, odpisovej politiky, účasti štátu na financovaní vopred stanoveného podielu výdavkov na výskum a vývoj alebo podielu miezd výskumných a vývojových pracovníkov.⁵

Napokon, okrem tohto inštrumentária, ktoré štát využíva na všeobecnú stimuláciu spontánnej invenčno-inovačnej aktivity, E. Klvačová vyzdvihuje priame formy financovania výskumných inštitúcií a vedeckých a vedecko-technických programov štátom (prípadne štát participuje na ich financovaní), ktoré sa zadávajú priamo z centra alebo sa vyberajú na báze určitých sociálno-ekonomických kritérií. Ide zväčša o výskumné projekty, ktoré stoja mimo bezprostredného záujmu podnikovej sféry, resp. sú natoľko nákladné, že ich riešenie, i keď je spoločensky žiaduce, prevyšuje zdrojové možnosti podnikov, alebo je z iných dôvodov potrebné prednostne zabezpečiť ich urýchlenú realizáciu. Sústava vybraných programov vyjadruje spravidla prioritné záujmy štátu v oblasti vedy a techniky, ale aj v oblasti zmien národohospodárskych štruktúr. Okrem národných programov štát rôznymi subvenciami podporuje účasť výskumných pracovníkov na riešení medzinárodných vedecko-technických projektov.⁶

Toto veľmi stručné pripomenutie rôznych foriem pôsobenia štátu vo vedecko-technickom rozvoji, a pri utváraní proinovačnej a proinvenčnej klímy v symbióze s trhom, vysvetľuje len čiastočne, prečo vedecko-technický rozvoj vo vyspelých krajinách postupuje tak rýchlo. Ako sme už uviedli, pre získanie celostného obrazu o jeho dynamizujúcich príčinách sa treba bližšie pozrieť na vývojové tendencie výskumu v podnikateľskej sfére. Avšak o úspešnosti samej štátnej vednej a proinovačnej politiky rozhoduje aj kapacitná sila, úroveň, organizácia a fungovanie výskum-

⁵ Vo Francúzsku už v 60. rokoch bola založená štátna agentúra na podporu inovačného úsilia malých a stredných podnikov. ANVAR (Agence Nationale de Valorisation de la Recherche). Poskytuje napr. 50 % úver na pokrytie výdavkov na vývoj nového výrobku až do štádia jeho komercializácie. Tento úver sa v prípade úspešného vyústenia inovácie spláca z zisku z novej výroby. V prípade neúspechu sa poskytnutý úver nemusí splácať. Vo Veľkej Británii sa zase z prostriedkov ministerstva obchodu a priemyslu financuje súťaž na podporu inovačnej aktivity malých podnikov zv. SMART (Small Firms Merit Award for Research and Technology).

⁶ Otázkami ekonomického vyhodnocovania a prípravy politických rozhodnutí týkajúcich sa výberu a realizácie prioritných vedecko-technických programov sa zaoberajú v podstate všetky orgány vrcholného riadenia štátu. Je to trvalá súčasť ich koncepčného a strategického rozhodovania. Napríklad v USA v roku 1984 sa týmto analytickým prácam pre potreby kongresu venovalo profesijne 6335 pracovníkov a výdavky federálnej vlády na tieto výskumy predstavovali začiatkom 80. rokov ročne 2 mld USD [13, s. 103].

nej a vývojovej základne financovanej úplne alebo sčasti štátom. Týmto dvom problémovým okruhom sa budem venovať v ďalšej časti.

Najskôr k *problematike usporiadania a práce výskumných inštitúcií*, financovanej a subvencovanej zo štátneho rozpočtu.

Napriek rôznorodosti organizačných foriem tejto časti výskumnej a vývojovej základne uplatňujú sa vo vyspelých krajinách takmer rovnaké princípy, ktoré upravujú činnosť výskumných inštitúcií a umožňujú konsenzus medzi požiadavkami vlády na výskum a odbornými záujmami vedeckej komunity, ako aj racionálnu spoluprácu medzi jednotlivými výskumnými pracoviskami navzájom a týmito pracoviskami a výrobnou praxou. Spolu s existujúcim proinovačným prostredím a s modalitami financovania pracovísk to vytvára silné motivačné pole pre efektívnu poznávaciu činnosť.

Spomeňme niektoré z týchto princíпов.

V prvom rade, ako som už uviedol, vo všetkých vyspelých krajinách sa vedecko-technický rozvoj považuje za rozvojový faktor strategickej dôležitosti a z toho dôvodu sú rozhodnutia o základných smerovaniach štátnej vednej a technickej politiky v kompetencii vlády a na tejto vrcholnej úrovni je spravovaný celý systém výskumu a vývoja. Vláda schvaľuje rozsah a základné proporcie alokovaných zdrojov medzi základným aplikovaným, vojenským a civilným výskumom, ako aj niektoré štátne preferencie v oblasti výskumu. Prírodzene, rozhoduje o základných črtách vednej a technickej politiky, štátnej stratégie v tejto oblasti, v kontexte zvolenej konjunktúrnej a dlhodobej hospodárskej politiky.

Po druhé, v podstate vo všetkých vyspelých krajinách je zjavné úsilie o vytvorenie čo najširšieho priestoru pre autonómne rozhodovanie vedeckej komunity, pre presadenie samoregulačných prvkov v rozvoji vedy. Vo svojom rozhodovaní sa vláda opiera o analýzy a odporúča ňou riadených profesionálnych orgánov, ktorým zveruje správu nad štátnymi výskumnými organizáciami, vychádza však tiež z odporúčaní nezávislých poradných orgánov reprezentujúcich vedeckú, technickú a podnikateľskú komunitu (význační predstavitelia vedy, ministerstiev a podnikateľskej sféry), ktoré predstavujú objektivizačnú protiváhu spomínaných profesionálnych vládnych orgánov. Samotné výskumné pracoviská fungujú na princípe vysokého stupňa nezávislosti vo svojom rozhodovaní.

Po tretie, v súvislosti s rastom štátnych výdavkov na výskum a vývoj, najmä na tie aktivity, ktoré nie sú motivované bezprostredným záujmom podnikateľskej praxe, bola vytvorená celá sústava štátnych a neštátnych orgánov a organizácií zameraných na valorizáciu výskumu, k čomu sa pridružuje spomínaná štátna podpora pre podnikateľskú aktivitu v oblasti špičkových technológií, vytváranie technologických a vedeckých parkov. Štát taktiež zvyšuje svoju podporu rôznym typom postgraduálnych vzdelávacích systémov zabezpečujúcich rekvalifikáciu pracovníkov v nových odboroch a šírenie najnovších vedecko-technických poznatkov.

Obdobne je viditeľná rastúca starostlivosť štátu o uplatnenie technických novínok z vojenského výskumu v civilnej výrobe.

Po štvrté, vytvorila sa zložitá spleť finančných vzťahov, v ktorých sa výskumné pracovisko ocitá pri zabezpečovaní svojej aktivity a ktoré vo svojom celku pôsobia motivačne na príslušný výskumný kolektív. V závislosti od svojho postavenia v systéme výskumných pracovísk (môže ísť o štátny ústav, o univerzitný ústav, o rezortný či podnikovú inštitúciu, o ústav určitej nadácie či súkromné pracovisko fungujúce na podnikateľských princípoch) získava ústav potrebné zdroje formou inštitucionálneho financovania, dotáciami viazanými na riešenie prioritného vedecko-technického programu, formou garantu na riešenie úloh najmä v základnom výskume (od štátnej agentúry, častejšie od hlavného riešiteľského pracoviska)⁷, ale aj od rôznych nadácií — verejných a súkromných, národných a medzinárodných, formou kontraktov uzatváraných s priemyselnými firmami.

Táto veľká pestrosť kanálov financovania výskumu môže na prvý pohľad vyvolať zdanie ľahkej prístupnosti k zdrojom, vyúsťujúcej do nízkej intenzity vedeckej práce a malého záujmu o čo najlepšie výsledky. Nie je to však tak. Prostriedky sa poskytujú predovšetkým tým kolektívom, ktoré svojou činnosťou osvedčujú oprávnenosť ich priznania. Konkurzné pokračovanie pri ich získaní sa stalo už pravidlom, a hoci nemožno vylúčiť možnosť ovplyvňovania výberu kandidátov na príslušné objednávky na výskumné práce a granty, rokmi sa vytvorila náročná atmosféra, ktorá podnecuje výskumné kolektívy k sústavnej pracovnej aktivite, k účasti na vedeckých konferenciách, k vysokej publikačnej činnosti a ku kvalitným riešeniam. Len na tomto základe získavajú výskumníci „meno“ a vyššie šance na pridelenie väčšieho rozsahu zdrojov. Platí to i v prípade inštitucionálneho financovania: pri slabých výsledkoch výskumného pracoviska dôjde k redukcii, resp. k odňatiu inštitucionálne pridelovaných zdrojov.

Čoraz významnejším činiteľom rýchleho postupu vedecko-technického rozvoja vo vyspelých krajinách sa stáva *podnikateľská sféra*, najmä veľké podniky, nielen ako miesta realizácie inovácií, ale stále viac ako základne tvorby nových zásadných invencií. Je to zvlášť markantné po období zníženia výdajov na výskum v 70. rokoch, v súvislosti s krízovými javmi zosilnenými ropnými šokmi. Podnikateľská sféra vtedy reagovala na neistú ekonomickú situáciu zameraním sa na krátkodobé výskumné úlohy a znížením podielu úloh s dlhodobou návratnosťou [14, s. 1077].

Nástup novej epochy vedecko-technického rozvoja, označovanej v našej literatúre ako druhá etapa vedecko-technickej revolúcie, meniacej revolučným spôsobom technologickú stránku výrobných síl a celkovú civilizačnú konfiguráciu spoločnosti a hlboko zasahujúcej do medzinárodnej delby práce (výrazná orientácia na špičkové technológie a vý-

⁷ V týchto prípadoch grant nadobúda skôr podobu kontraktového financovania.

robky špičkovej kvality vo vyspelých krajinách, prenechanie oblasti tradičných technológií s vyššou energetickou, surovinovou a ekologickou náročnosťou menej vyspelým a rozvojovým krajinám) vytvoril zmenené podmienky pre ďalší rozvoj vyspelých krajín a možnosti zachovania, resp. zvýšenia konkurencieschopnosti ich priemyselnej výroby.

Rastúce požiadavky na kvalitu a vedecko-technickú úroveň produkcie ako podmienky uplatnenia sa na svetovom trhu viedli podnikateľskú sféru, najmä však veľké firmy k revízii vedecko-technickej stratégie, k vyššiemu spoľahnutiu sa na vlastné sily, ku kritickým postojom k prioritám štátnej vednej a technickej politiky, ktorá, podľa ich názoru, dosiaľ preferuje vojenské programy a projekty čisto poznávacieho charakteru, čo orientuje výskumný a vývojový potenciál štátu jednostranne a ekonomicky neefektívne.

Snaha o adaptáciu na nové podmienky vo svetovej ekonomike mala svoj odraz v štátnej vednej a technickej politike. Dochádza k *rastu štátnych výdavkov na vedu a výskum* s dôrazom jednak na zvyšovanie podielu základného výskumu, jednak na zrýchlenie transferu invencií do realizačnej podoby, ale taktiež v technickej politike podnikov, v ktorých došlo k spomínanému zvýšeniu výdavkov na výskumnú činnosť v celom spektre výskumných a vývojových prác, od základného výskumu až po vývoj. Nárast výdavkov na výskum a vývoj je sprevádzaný v podnikateľskej sfére vysokou koncentráciou výskumno-vývojovej práce do malého počtu firiem. Napríklad koncentrácia výskumov je v najväčších amerických koncernoch v súčasnosti vyššia než sama koncentrácia výroby: na 100 najväčších spoločností pripadá viac ako 4/5 nákladov na výskum a vývoj priemyselného sektora a len 1/3 výroby [15, s. 497].

Ak zdôrazňujem rozhodujúce postavenie veľkých firiem v priemyselnom výskume vyspelých krajín, nie je to v protiklade s mojimi tvrdeniami v prvej časti príspevku o význame malých a stredných podnikov v tejto oblasti. Črtá sa jasný obraz vzájomnej *komplementarity podnikov rôznej veľkosti*: ak k prednostiam malých a stredných podnikov patrí pružnosť, rýchlosť a adaptabilita, veľké firmy zasa disponujú veľkou ekonomickou silou a predstavujú aj vysokú koncentráciu invenčných kapacít, potrebnú pre dovedenie projektov — na prvý pohľad neefektívnych, avšak perspektívnych — do ekonomicky zaujímavých realizácií. Malé a stredné podniky otvárajú nové trhy, ktoré veľké firmy môžu plne využiť. To sú dôvody, prečo sa veľké firmy vo svojej stratégii snažia využiť prednosti menších podnikateľských jednotiek vo vlastnej vnútornej organizácii. Vo viacerých firmách sa presadzujú organizačné formy riadenia výroby a výskumno-vývojových prác v rôznych podobách decentralizovaných výrobných jednotiek s vysokou mierou ekonomickej samostatnosti, spájajúcich výhody, ktoré poskytuje silné ekonomické a výskumné zázemie, s prednosťami malých podnikateľských foriem.

Všetky tieto úvahy a poznatky o utváraní preinovačného prostredia a o vývojových trendoch nositeľov a realizátorov vedecko-technického

rozvoja vo vyspelých krajinách by bolo možné a žiadúce prehľbiť. K niektorým aspektom sa detailnejšie vyjadrili ďalší i v mojom článku citovaní autori. Osobne by som chcel vyzdvihnúť najmä poučenia, ktoré by mali byť zohľadnené v našej formujúcej sa vednej a technickej, zároveň však celkom prirodzene i v ekonomickej politike. V prvom rade je to poznatok o potrebe vyváženej medzi štátnym pôsobením všeobecne motivačným a bezprostredne iniciačným (priame financovanie výskumných pracovísk a vybraných programov) a neodmysliteľnými pôvodnými inovačnými aktivitami podnikovej sféry, ktoré nemôžu byť zužované len na tzv. masové inovácie racionalizačného charakteru či nižších inovačných rádov (téza, ktorá bola veľmi rozšírená v našej odbornej literatúre a v materiáloch štátnych riadiacich orgánov). Po druhé, skutočnosť, že súčasný vedecko-technický rozvoj si vyžaduje existenciu podnikových jednotiek rôznych veľkostí, od veľkých, ekonomicky silných podnikov, disponujúcich dobre vybavenou výskumnou infraštruktúrou a realizačnou bázou, až po malé a stredné podniky so svojimi prednosťami spočívajúcimi v pružnosti a rýchlosti rozhodovania. Prítomnosť oboch veľkostných skupín je potrebná pre efektívny postup vedecko-technického rozvoja. Múdrosť štátnych riadiacich štruktúr v tejto oblasti spočíva v zabezpečení dynamickej rovnováhy medzi nimi.

Došlo 18. 4. 1991

Literatúra

- [1] ERNST, P.: K reálnym úkolům plánování a řízení vědecko-technického rozvoje v novém hospodářském mechanismu. *Ekon. Čas.*, 38, 1990, č. 2.
- [2] ŠARMÍR, E.: Vedecko-technický pokrok v prestavbe hospodárskeho mechanismu. *Ekon. Čas.*, 36, 1988, č. 2.
- [3] Zásady štátnej politiky v oblasti vedy a výskumu, Uznesenie vlády ČSFR č. 743/1990 z 25. 10. 1990; Zásady štátnej politiky vo vede a výskume SR. Uznesenie vlády SR č. 530/1990.
- [4] KLVAČOVÁ, E.: K alternatívám vědeckotechnické politiky. *Polit. Ekon.* 38, 1990, č. 1.
- [5] GRIBLEN, R.: Tržní mechanismus v Británii. *Hospod. Nov.*, 1990, č. 58.
- [6] COHENDENT, P.: Les retombées économiques des grands programmes. *La recherche*, 1986, č. 183, s. 13–14 (Ekonomická príloha).
- [7] MACHLUP, I.: L'offre d'inventeurs et d'inventions. *Economie Appliquée*, 1961, č. 2–3.
- [8] DAUDÉ, B.: La recherche: cette inconnue aux révolutions prévisibles. *Economies et Sociétés*, 1968, č. 7.
- [9] JUREČKA, V.: Některé problémy malých zemí v oblasti inovačných procesů. *Polit. Ekon.*, 38, 1990, č. 5.
- [10] *Recherche et Croissance Economique II*. Bruxelles 1967.
- [11] LVOV, D. — GLAJZER, I.: Centralizovannoe upravlenije VTP v novych uslovijach chozjajstvovaniija. *Vopr. Ekon.*, 1990, č. 1.
- [12] URBAN, L.: Sféra výskumu v súčasnej kapitalistickej ekonomice. *Polit. Ekon.* 1983, č. 10.
- [13] DÚBRAVA, I.: Nové tendencie vo vedecko-technickej stratégii amerických a západoeurópskych koncernov. *Ekon. Čas.*, 38, 1990, č. 6.

THE ROLE OF THE STATE IN THE SCIENTIFIC AND TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT
IN THE MARKET ECONOMY

Eduard ŠARMÍR

The article highlights the claims for the scientific and technological policy of the state under the conditions moving towards a modern market. Drawing from the experience of the developed countries, the author puts a stress on the claim that the whole state economic policy should encourage investments and innovations.

The dynamism speed-up of the scientific and technological development cannot be limited to the sphere of measures taken in research and development activities and to the target of indirect economic tools, only. The balance between direct and indirect ingerencies of the state into the science and technology and the invention and innovation activities of enterprises' level is desired; and so is the appearing of various scale enterprises units which open the way to utilize the assumptions and possibilities induced by a dimensional variety of enterprises in favour of dynamizing the scientific and technological development.

РОЛЬ ГОСУДАРСТВА ПРИ НАПРАВЛЕНИИ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ
В РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКЕ

Эдуард ШАРМИР

Статья уделяет внимание требованиям к научной и технической политике государства при условиях перехода к современному рынку. Исходя из опыта развитых стран, автор подчеркивает необходимость проинвенционного и проинновационного действия всей экономической политики государства. Ускорение динамики научно-технического развития не может быть только делом мероприятий в области исследовательских и опытных активностей и целевых не прямых экономических рычагов. Должной является также уравновешенность между прямым и непрямым вмешательством государства в ход науки и техники и инвенционными и инновационными активностями сферы предприятий, как и наличие единиц предприятий разных размеров, позволяющее применение предпосылок и возможностей, которое раз- мерная разнообразность предприятий предоставляет для динамизации научно-технического развития.

Telekomunikačné aspekty rozvoja informačnej infraštruktúry

Marian HREŠČÁK

I. Infraštruktúra informatizácie

Informatizácia spoločnosti je zásadným kvalitatívnym posunom v jej historickom vývoji. Je základnou zmenou výrobných a spoločenských foriem, zmenou v organizácii spoločnosti, v jej štýle i v potrebách a svojimi bezprostrednými dôsledkami sa zaraďuje medzi najvýznamnejšie spoločensko-ekonomické procesy konca 20. storočia.

Svojím historickým významom je často prirovnávaná k industrializácii. Nevyhnutným predpokladom, a zároveň dynamizujúcim činiteľom industrializácie sa stali aktivity zabezpečujúce prenos hmoty a energie, tzv. klasické infraštruktúrne aktivity (dopravná, skladová, energetická a vodohospodárska infraštruktúra). Ani informatizácia bez dostatočnej úrovne týchto sietí nemôže zaznamenať výrazné efekty.

Avšak procesy informatizácie sú spojené predovšetkým s nebývalou aktivizáciou informačných tokov a s tým súvisiacim rastom významu aktivít tvorby, prenosu a uchovávaní informácií. Tým, ako sa informácie a znalosti stávajú strategickými aktivitami v rozvoji moderných spoločností, zvyšujú sa aj nároky na *informačnú infraštruktúru*,¹ a predovšetkým na telekomunikácie, ako jeden z primárnych prostriedkov určujúci dostupnosť informácií.

Telekomunikácie všeobecne sa stávajú základnou infraštruktúrnou oporou duchovnej produkcie, ako hlavného rozvojového zdroja informačnej spoločnosti. Svojím významom presahujú úzku oblasť spojov predovšetkým z týchto dôvodov:

— v interakcii s výpočtovou technikou a softwarovým priemyslom formujú základné technické, technologické a spoločensko-ekonomické podmienky a väzby pre rozvoj procesov informatizácie;

¹ Informačnú infraštruktúru v tomto kontexte chápeme ako sústavu technických, programových a organizačných aktivít, zabezpečujúcich informačné služby (zber, prenos, spracovanie a uchovávanie informácií) na telekomunikačnej báze.

— obrovským integračným potenciálom ďalekosiahlo určujú rámce budúceho technologického a priemyselného rozvoja vyspelých krajín sveta;

— úroveň rozvoja telekomunikačných aktivít sa stáva významným ukazovateľom dosiahnutého stupňa rozvoja tej-ktorej krajiny;²

— dynamicky sa zvyšuje podiel telekomunikačného odvetvia v ekonomikách jednotlivých krajín,³ a zároveň vzrastá jeho úloha ako kľúčového sektora európskych i svetových integračných procesov;

— dynamiku sprevádzajú zásadné zmeny vnútri samého odvetvia, búrajú sa historické, takmer storočné právne, technické a ekonomické bariéry a zásadným spôsobom sa menia predstavy, chápanie, a prístup k tejto sfére.

Nové postavenie telekomunikácií v spoločenskom a ekonomickom rozvoji viedlo k tomu, že na prelome 70. a 80. rokov prístupujú vyspelé krajiny k redefinícii svojich národných telekomunikačných politík. Predmetom revidovania je rozsah a hranice telekomunikačného monopolu štátu, ako aj zmena nástrojov regulatívnej politiky v telekomunikačnom sektore.

Logiku týchto zásadných zmien objasňuje nasledujúca kapitola.

II. *Nové prvky v rozvoji telekomunikačnej infraštruktúry vo vyspelých krajinách*

Základnou tendenciou charakteristickou pre oblasť telekomunikácií vo vyspelých krajinách je narúšanie tradičného monolitického štátneho monopolu, ako všeobecného modelu organizácie telekomunikačného sektora,⁴ sprevádzané liberalizáciou a privatizáciou na trhoch telekomunikačnej techniky a služieb.

Druhou charakteristickou črtou je obmedzenie, resp. zmena chápania štátnej regulácie vnútri telekomunikačného odvetvia, často nie celkom presne označovaná ako deregulácia.

Skôr než pristúpime k objasňovaniu príčin, ktoré uvedené zmeny iniciovali, považujeme za nevyhnutné zdôrazniť, že ide o zásadný zásah do celkového chápania sféry telekomunikácií a prekonávanie bariér, ktoré vznikali prakticky niekoľko storočí.

² Podľa prepočtov Medzinárodného telefónneho a telegrafného poradného výboru (CCITT) rast hustoty hlavných telefónnych staníc koreluje s veľkosťou HDP. 1 % rastu telefónnych staníc koreluje zhruba s 0,09 % veľkosti HDP, teda asi 0,1 % národného dôchodku (ND) [14].

³ Odhaduje sa, že podiel telekomunikačného sektora na HDP krajín EHS predstavuje 2 % (1984) a do konca storočia má dosiahnuť úroveň 7 %. V tom istom čase asi 60 % pracovných príležitostí v ES bude určitým spôsobom súvisieť s telekomunikáciami [10].

⁴ Na začiatku 80. rokov boli telekomunikácie prakticky vo všetkých krajinách predmetom štátneho alebo štátom regulovaného monopolu.

Zárodky donedávna pretrvávajúcej vysokej miery centrálnej štátnej regulácie v oblasti telekomunikácií sa začali formovať prakticky už v stredoveku, keď sa v absolutistických monarchiách vytvoril monopol v poštovej službe ako významný zdroj príjmov štátnej pokladnice, a zároveň záruka ochrany poštového a listového tajomstva.⁵

V 19. storočí vlády väčšiny štátov rozšírili centralizovaný a štátom monopolizovaný systém poštovej služby o prvé dve telekomunikačné služby — telefón a telegraf, predovšetkým pre ich vojenskostrategickú a politickú dôležitosť. Telekomunikačné služby sa zároveň považovali za služby verejné a práve regulovaný monopol zabezpečoval efektívny rámec pre dosahovanie infraštruktúrnych zámerov, t. j. poskytovať ich celoplošne, vo veľkom rozsahu, a za jednotné a všeobecne prijateľné ceny. Infraštruktúrny charakter telekomunikácií zároveň podporoval tézy o „prírodzenosti“ existujúceho monopolu, keď konkurencia v odvetví bola odmietaná tvrdením, že nevedie k optimálnej alokácii zdrojov a monopol môže poskytovať služby nákladovo výhodnejšie ako viac súčasných nezávislých dodávateľov.

Pokúsme sa teda zodpovedať na otázky, čo podnietilo vlády vyspelých krajín, aby koncom 70. a začiatkom 80. rokov presunuli problematiku rozvoja telekomunikačnej infraštruktúry do centra pozornosti svojich hospodárskych politík, a ktoré spoločenské a ekonomické procesy prelomili stáročia pretrvávajúce predstavy o tejto sfére.

Za rozhodujúci prelom v prístupe k telekomunikáciám považujeme *rozvoj informatizácie*, spojený s rastúcim významom informácií v spoločenskom a ekonomickom rozvoji.

Hromadná aplikácia informačných technológií ako jeden z určujúcich znakov procesov informatizácie je sprevádzaná rozsiahlou aktivizáciou informačných tokov, a zároveň spojená s rastom komunikačných potrieb. V konečnom dôsledku to vedie k prudkému rozvoju informačných služieb poskytovaných na telekomunikačnej báze.

Rastúci, a predovšetkým diferencovaný dopyt po informačných, resp. telekomunikačných službách (najmä používateľov z informačne náročných odvetví, ako napr. finančné inštitúcie, letecké spoločnosti a pod.) bol sprevádzaný chronickou neschopnosťou národných telekomunikačných monopolov tieto služby v dostatočnom rozsahu a kvalite zabezpečovať.

Neuspokojený dopyt viedol k technicky uskutočniteľnému „obídenu“⁶ poskytovateľov verejných telekomunikačných služieb a k budovaniu neverejných telekomunikačných sietí, čo znamenalo oslabovanie monopolného postavenia národných telekomunikačných organizácií.⁷

⁵ V roku 1505 boli talianskej rodine Taxisovcov udelené výlučné práva na doručovanie pošty. Prusko v roku 1814 vytvorilo štátny monopolný poštový systém [5].

⁶ Výraz sme prevzali z práce [5].

⁷ Osobitným prípadom obídenu je budovanie lokálnych sietí LAN (Local Area Network) mnohými výrobnými i nevýrobnými organizáciami, ktorými saturujú svoje špecifické požiadavky na telekomunikačné služby. Často nimi pokrývajú až 60 % komunikačných tokov vnútri organizácie. Niektoré siete LAN geograficky prerastajú do sietí WAN (Wide Area Network — sieť širokej oblasti) [4].

Ďalšou skutočnosťou, prehlbujúcou demonopolizačné tendencie v telekomunikačnom sektore, je *vedecko-technický pokrok v mikroelektronike a výpočtovej technike*.

Na jednej strane determinuje vznik požiadaviek na nové telekomunikačné služby (napr. prenos dát, obrazu), a súčasne umožňuje využitie nových technológií využívaných vo výpočtovej technike pri konštrukcii nových telekomunikačných zariadení. Postupne dochádza k spájaniu trhov komunikačnej, výpočtovej a koncelárskej techniky, čím sa vytvára možnosť vstupu nových výrobcov na dlhoročne uzavreté trhy telekomunikačnej techniky.⁸

Spájanie trhov vytvára množstvo nových otázok a problémov, ktorých riešenie zásadným spôsobom mení doterajšie chápanie telekomunikácií. Ide tu o spájanie, a zároveň „konfrontáciu“ dvoch doteraz oddelených sektorov s rôznou štruktúrou, a predovšetkým s rozdielnou vnútornou „filozofiou“. Kým telekomunikačný sektor sa dlhé roky rozvíjal monopolne pod štátnou kontrolou, sektor výpočtovej techniky vďačí za svoj dynamický rozvoj uplatňovaniu princípov voľnej súťaže.

Zákonnite vzniká otázka, podľa akých pravidiel sa bude novovznikajúci sektor rozvíjať ďalej, či prevládnu prvky konkurencie, alebo sa presadí monopolný model. Skúsenosti posledných rokov dávajú za pravdu zástancom presadzovania konkurenčných princípov v čoraz väčšej časti telekomunikačného odvetvia.

Ďalším výrazným zdrojom demonopolizačných tendencií v telekomunikáciách je relatívne *nasýtenie trhu základnými službami* (telefón a telegraf) v ekonomicky vyspelých krajinách. Rozširovanie základných služieb bolo v minulosti hlavným poslaním monopolných prevádzkovateľov verejných telekomunikačných sietí a predstavovalo hlavný príjmový zdroj aj pre tradičných výrobcov telekomunikačnej techniky. Saturácia telefónnej služby predstavuje hrozbu zníženia dynamiky príjmov pre národné telekomunikačné organizácie. Z toho dôvodu venujú zvýšenú pozornosť telematickým „nadstavbovým“ službám, čiže „službám s pridanou hodnotou“ (v anglo-saskej literatúre obvykle označované skratkou VANS — Value Added Network Services), ktoré vznikajú na báze integrácie komunikačnej a výpočtovej techniky a umožňujú nielen prenášať, ale aj spracúvať (zhodnocovať) informácie vo viacerých formách (napr. prenos dát, videotex, elektronická pošta).⁹ Snahou prevádzkova-

⁸ O vstup na vysoko lukratívne telekomunikačné trhy prejavujú záujem aj „netradiční“ dodávatelia. Firma BOSCH, zaujímajúca popredné miesto na trhu autoelektroniky, vstúpila na trhy telekomunikačnej techniky skúpením akcií spoločností Telenorma (obrat 2,1 mld DEM, 17 900 zamestnancov) a ANT (obrat 1,2 mld DEM, 7 000 zamestnancov) [1]. Potreba urýchleného rozvoja telekomunikačných sietí na území bývalej NDR vedie k udeľovaniu výnimiek na ich budovanie aj pre netradičných dodávateľov. Chemický priemysel buduje svoje siete pod vedením firiem BAYER, Hoechst a BASF a o mestskú telefónnu sieť v Berlíne má záujem konzorcium na čele s Daimler-Benz [2].

⁹ VANS zároveň znamená aj určité „rozšírenie“ služieb, a to v zmysle poskytovania rôznych typov rozhraní, ktoré umožňujú preklenúť rôznorodosť výpočtovej techniky napojenej na sieť.

teľov verejných telekomunikácií je rozšíriť platnosť predpisov upravujúcich poskytovanie základných služieb aj na služby „nadstavbové“. Hoci postoj príslušných vládnych orgánov v jednotlivých krajinách k týmto snahám nie je jednotný, obmedzovanie konkurencie na týchto trhoch je veľmi problematické, predovšetkým pre výraznú zainteresovanosť výrobcov výpočtovej techniky.

Monopolné pozície národných telekomunikačných organizácií sú výrazne oslabované aj *rastúcou previazanosťou národných ekonomík a internacionalizáciou hospodárskeho života*. Tieto procesy zvyšujú nároky tak na základné, ako aj „nadstavbové“ telekomunikačné služby, predovšetkým zo strany nadnárodných spoločností, ktoré pri neschopnosti prevádzkovateľov verejných telekomunikácií uspokojovať tieto požiadavky využívajú moderné technické prostriedky na obídenie ich služieb.

Rastúca internacionalizácia ďalej zvyšuje nároky na kompatibilitu telekomunikačnej techniky, čo v konečnom dôsledku vedie k zjednocovaniu národných technických štandardov a k snahám vytvoriť jednotné celosvetové štandardy (ISDN).¹⁰ To zároveň umožňuje vstup nových (zahraničných) dodávateľov na národné trhy telekomunikačnej techniky a služieb, v minulosti uzatvorené.

Rastúca previazanosť národných ekonomík zrýchľuje aj prenášanie dobrých skúseností z krajín, ktoré vo väčšej miere odstránili bariéry v telekomunikačnom sektore, a tým sa vytvára tlak na podobné zmeny aj v ostatných krajinách. Tieto pohyby sú zreteľné predovšetkým v Európe v súvislosti s prípravou spoločného trhu do konca roku 1992 a s úsilím vytvoriť nielen kompatibilné technické štandardy, ale aj kompatibilné telekomunikačné politiky a predpisy.¹¹

S týmto úsilím úzko súvisí koordinácia medzinárodnej výskumnej spolupráce v oblasti telekomunikácií (programy ESPRIT, RACE), vyvolaná aj vysokými nákladmi na výskum, ktorá urýchľuje demonopolizačné a liberalizačné trendy v telekomunikačných.

Aj keď uvedené trendy nenadobudli vo všetkých krajinách rovnakú intenzitu, môžeme konštatovať, na základe prehľbujúcich sa integračných tendencií, ako aj pozitívnych skúseností krajín, v ktorých sa intenzívnejšie uplatňujú prvky demonopolizácie a liberalizácie, že historicky sformovaný model organizácie telekomunikačného odvetvia nie je schopný riešiť nové problémy na národných a medzinárodných trhoch telekomunikačnej techniky a služieb.

¹⁰ ISDN — Integrated Services Digital Network, ako jediná univerzálna digitálna telekomunikačná sieť, ktorá integruje všetky už existujúce i v budúcnosti novovznikajúce telekomunikačné služby.

¹¹ Integračné tendencie podporujúce demonopolizačné prvky v telekomunikačných politikách jednotlivých európskych krajín upravuje tzv. *Zelená kniha rozvoja spoločného trhu telekomunikačných služieb a techniky*. Formuluje určité modelové usporiadanie vzťahu štátu k telekomunikačnému sektoru, ku ktorému by sa mali členské štáty spoločenstva do roku 1992 priblížiť.

V ekonomicky vyspelých krajinách sa prevádzkovatelia verejných telekomunikácií, resp. odvetvie spojov vzdávajú svojich historicky zakotvených monopolných výsad a čelia situácii, ktorá sa vyznačuje väčšou konkurenciou.¹²

Tieto krajiny prehodnocujú svoje telekomunikačné politiky v smere obmedzovania monopolu, liberalizácie telekomunikačných trhov a zmien nástrojov regulácie vnútri odvetvia.¹³

Tabuľka 1

Štruktúra telekomunikačných trhov vo vybraných krajinách sveta

Služba	Belgicko	Dánsko	Franúzsko	Ne-mecko	Talian-sko	Španiel-sko	Veľká Britá-nia	USA
Oddelenie pošty od telekomunikácií	A	N	N	A	A	A	A	A
<i>Koncové zariadenia</i>								
hlavná telefónna prípojka	M	M	K	M	M	M	K	OK
telex	OK*	M	K	K	M	K	K	OK
dátový terminál	K	K	K	K	OK	K	K	K
Modem	OK	OK	K	K	M	M	K	K
mobilný telefón	M	K	K	K	M	K	K	K
<i>Siete</i>								
miestne siete	VM (PC)	NM	VM	VM	NM	NM**	RK	
dialkové siete	VM (PC)		VM	VM	NM	NM**	RK	RK
medzinárodné siete	VM (PC)		VM	VM	NM	NM**		

Vysvetlivky: A — áno; N — nie; M — monopol; K — konkurencia; OK — obmedzená konkurencia; VM — vládny monopol/agentúra; VM (PC) — vládny monopol (public corporation); NM — nevládny monopol; RK — regulovaná konkurencia s obmedzením vstupu na trh.

* Prvý telexový terminál podlieha monopolu.

** Telex, telegram a pod. sú prevádzkované štátnym telekomunikačným podnikom.

Prameň: PHILIP, B.: The Deregulation of Telecommunications in the EEC. International Journal of Information Management, 1990, č. 10, s. 72.

¹² Prístupy jednotlivých štátov nie sú samozrejme identické a sú podmienené mnohými ekonomickými a politickými faktormi. I sám európsky priestor poskytuje celú škálu prístupov: od štátneho monopolu na všetky služby napr. v krajinách tzv. bývalého východného bloku, cez pragmatický prístup Rakúska, až po takmer úplnú liberalizáciu vo Veľkej Británii. (Bližšie pozri tabuľka 1).

¹³ V žiadnom prípade však nejde o úplné odstránenie regulácie. Väčšia závislosť od konkurencie neeliminuje potrebu účinnejšej regulácie [3]. Práve naopak, trh a konkurencia sú nástrojom regulatívnej politiky, napomáhajúce dosiahnuť telekomunikačné ciele v danej krajine. „Deregulácia“ predstavuje zmenu štruktúry regulácie, znamenajúcu regulačnú politiku, ktorá niekedy dovoľí zvýšenú flexibilitu pre telekomunikačné organizácie, niekedy umožní vstup nových dodávateľov na trhy, alebo nové konkurenčné prvky, a inokedy zase znamená vytvorenie regulatívnych orgánov tam, kde nikdy predtým neboli. Vo Veľkej Británii bola napr. privatizácia British Telecom spojená s vytvorením regulatívneho orgánu OFTEL.

Určujúce spoločné princípy nových telekomunikačných politík môžeme v skratke vyjadriť nasledovne.

Vzhľadom na svoj špecifický ekonomický, sociálny a bezpečnostno-strategický význam, predmetom štátneho, resp. štátom regulovaného monopolu aj naďalej zostáva oblasť základných služieb poskytovaných na infraštruktúrnych princípoch, predovšetkým telefónna služba a výstavba, údržba a prevádzka základnej telefónnej siete. Pri ostatných telekomunikačných infraštruktúrnych aktivitách sa budú v zásade uplatňovať prvky úplnej, resp. obmedzenej súťaže.

Podmienkou dosahovania prevádzkovej efektívnosti a mobilizácie zdrojov sa stáva oddeľovanie prevádzkových a regulatívnych funkcií v odvetví.

Dochádza k zásadnému obratu v postoji vlády voči telekomunikačnému sektoru z úlohy participujúcej na úlohu regulatívnu. Regulatívne funkcie sa ďalej posúvajú k nevládnym inštitúciám (parlamentné výbory, komisie) a otázky prevádzkové, koncepčného riadenia, operatívna správa sú úplne v kompetencii spoločností zabezpečujúcich telekomunikačné služby. Odklon od absolútneho monopolu a striktnej vládnej regulácie telekomunikačného odvetvia a zavedenie systému viac či menej regulovanej konkurencie a finančnej politiky je sprevádzaný presúvaním právomocí od vládnych orgánov k parlamentným orgánom v otázkach všeobecného charakteru a od vládnych orgánov k podnikovým orgánom v otázkach odborného a finančného riadenia komunikačných služieb [15].

Záverečnú kapitolu venujeme možnosti, resp. nevyhnutnosti uplatnenia týchto prvkov v česko-slovenských podmienkach.

III. *Východiská formovania telekomunikačnej politiky v Česko-Slovensku*

Dostupnosť a kvalita informácií je jedným z rozhodujúcich faktorov, určujúcich v trhovej ekonomike úroveň a dynamiku celkového sociálneho a ekonomického rozvoja. Z tohto aspektu sa veľmi nízka reálna rozvinutosť telekomunikačných infraštruktúrnych aktivít v čs. podmienkach stáva nielen potenciálne, ale stále viac reálne retardačným činiteľom ďalšieho rozvoja.

Konkrétnym prejavom nedocenenia významu telekomunikácií (i spojov všeobecne) sú nízke investície vkladané v minulom období do tejto sféry, čo je v zásadnom protiklade s prístupom predovšetkým vyspelých krajín.¹⁴

¹⁴ Upozornila na to aj misia Svetovej banky, ktorá konštatovala, že česko-slovenský štát získal zo systému telekomunikácií veľké prebytky, ale investoval len málo. V rokoch 1985–1989 bolo z celkových príjmov 70,1 mld Kčs prevedené štátu formou daní 31,1 mld Kčs (44 %), zatiaľ čo investície predstavovali len 14,7 mld Kčs. Spoje teda podstatnou mierou prispeli k riešeniu disproporcií štátneho rozpočtu, avšak za cenu vlastného zaostávania [17].

Z vyspelých krajín napr. Francúzsko bolo ešte začiatkom 70. rokov porovnateľné v úrovni telekomunikačnej infraštruktúry s Česko-Slovenskom. Na 100 obyvateľov tu v

Nízke investície však možno považovať len za „vrchol ľadovca“, určitý viditeľný prejav či vyústenie pôsobenia hlbokých spoločenských a ekonomických bariér, ktoré bránili žiadúcemu rozvoju telekomunikačnej infraštruktúry.

Túto skutočnosť považujeme za potrebné zdôrazniť, predovšetkým z toho dôvodu, že aj niektoré súčasné koncepčné zámery rozvoja spojovej infraštruktúry preceňujú možnosť jej urýchleného rozvoja iba výrazným zvýšením objemu vynakladaných prostriedkov (znížením odvodovej sadzby zo zisku, zvýšením odpisov a pod.), bez zásadných zmien v samom odvetví spojov, a zároveň zmien fungovania celého ekonomického systému.

Za systémové bariéry pôsobiace v oblasti telekomunikačného rozvoja považujeme:

— *doneďáva existujúci ekonomický systém, ktorý svojou vnútornou logikou nevytváral „hlad“ po informáciách*; ekonomické subjekty neboli v tomto systéme motivované, ani nútené rozširovať svoje informačné zázemie v horizontálnom smere svojej pôsobnosti (absencia nedeformovateľného trhu);

— *autarkný model ekonomiky a nízky stupeň internacionalizácie hospodárskeho života*; viedol k absencii tlaku na získavanie relevantných informácií o ekonomickom vývoji v medzinárodnom meradle, ktorý sa stal vo vyspelých krajinách významným dynamizujúcim faktorom rozvoja telekomunikačnej infraštruktúry;¹⁵

— *nedostatočné uplatňovanie výpočtovej techniky v riadení a vo výrobnom procese*; znamenalo prakticky neexistujúci tlak na zavádzanie nových telekomunikačných služieb nehlasového typu;

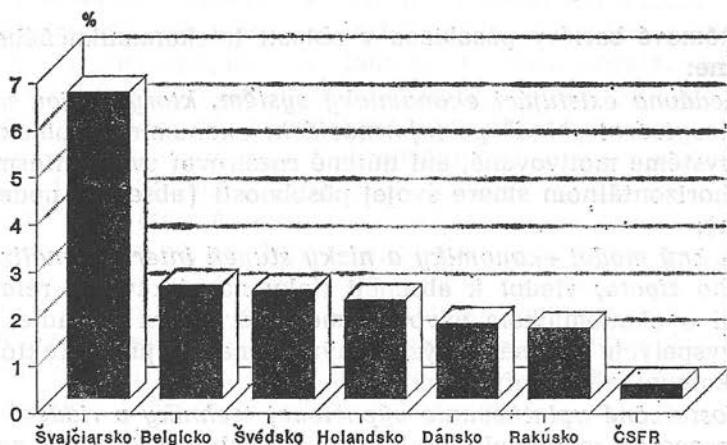
— *nedocenenie významu infraštruktúrnych aktivít (hmotných i informačných) v aktivizácii ekonomického a celkového spoločenského rozvoja*; v praxi viedlo k preferovaniu prevažne kapacitotvorných investícií do materiálnej výroby. (Bližšie pozri v práci [6]).

Vyjadrené v skratke, predstava o možnosti vybudovať rozvinutú telekomunikačnú infraštruktúru pre potreby spoločnosti, rozvíjajúcu sa industriálnou logikou, pre ktorú je charakteristický autarkný, naturálno-direktívny, centrálné plánovaný model ekonomiky, vzájomne previazaný s nedemokratickým politickým systémom, je absurdná i naivná zá-

roku 1974 pripadalo 11,8 telefónnych staníc, v Česko-Slovensku v roku 1975 to bolo 17,6 staníc. Avšak už v roku 1985 bol tento stav vo Francúzsku 43,4 staníc, kým u nás iba 22 staníc. Tento prudký rozvoj bol sprevádzaný výrazným zvýšením investícií do telekomunikácií z 9 mld FRF v roku 1973 na 25 mld FRF v roku 1975 a 33,3 mld FRF v roku 1985. Francúzske telekomunikačné siete patria v súčasnosti k najmodernejším vo svete, s prvenstvom v digitalizácii [8; 9].

¹⁵ Dokumentuje to napríklad nízky podiel spojových služieb na celkovom česko-slovenskom dovoze a vývoze oproti vyspelým krajinám. Zatiaľ čo v Česko-Slovensku podiel medzinárodných telefónnych hovorov z celkovej telefónnej prevádzky predstavuje 0,2 % vo vyspelých priemyselných krajinách Európy dosahuje tento podiel asi 2 % a v USA zhruba 4,5 % [16]. (Bližšie pozri obr. 1.)

roveň. Skúsenosti vyspelých krajín sveta (i posledné skúsenosti krajín tzv. východoeurópskeho bloku) potvrdzujú, že nevyhnutnou podmienkou rozvoja procesov informatizácie i rozvoja telekomunikačnej infraštruktúry je existencia „nedeformovanej a odideologizovanej“ ekonomiky, fungujúcej na skutočných ekonomických princípoch, a zároveň rozvoj demokracie, chápanej ako slobodná tvorivosť, iniciatíva, podnikavosť a samostatnosť ľudí, ktorá vníma informácie ako nevyhnutnú potrebu, a tým vyvoláva tlak na ich vytváranie, prenášanie a spracovanie.

Obr. 1. Podiel medzinárodných telefónnych hovorov z celkovej telefónnej prevádzky. Priemer: západná Európa 2 %; USA 4,5 %.

Prameň: ŠVACH, O.: Ekonomické zvláštnosti rozvoja spojových a informačných služieb. Praha, VÚS 1989, s. 24.

Charakter uskutočňovanej ekonomickej reformy, ako aj celkový spoločensko-ekonomický vývoj posledného obdobia v Česko-Slovensku naznačuje, že dochádza k postupnému prekonávaniu uvádzaných bariér, čím sa vytvára základný systémový predpoklad úspešného rozvoja telekomunikačnej infraštruktúry.

Zmeniť tento predpoklad na skutočnosť znamená urýchlene formulovať zásady novej telekomunikačnej politiky, ktorá by vychádzala zo zmenených spoločenských a ekonomických podmienok, a zároveň by akceptovala strategický význam telekomunikačnej infraštruktúry pre ďalší rozvoj spoločnosti.

Nekladieme si za cieľ podrobne sa zaoberať jednotlivými princípmi tejto politiky. Ide nám skôr o načrtnutie základných rámcov jej konštituovania a definovanie faktorov, ktoré rozhodujúcim spôsobom ovplyvnia jej charakter.

Predovšetkým je nevyhnutné si uvedomiť, že špecifický internacionálny charakter telekomunikácií a (spojov všeobecne) má za následok, že vo svete sa už dávno vytvorila nadnárodná telekomunikačná politika a fungujú celoeurópske i globálne orgány, ktorých štandardy a odporúčania rešpektujú všetky zúčastnené krajiny. Pre Česko-Slovensko ako členu, príp. žiadateľa o členstvo v týchto orgánoch, vzhľadom na jeho politicko-ekonomické záujmy, budú rozhodujúce závery telekomunikačných orgánov Európskych spoločenstiev, a to najmä v otázkach uplatňovania foriém vplyvu štátu na telekomunikačné služby (demonopolizácia a liberalizácia), ako aj v otázkach technických štandardov.¹⁶

Druhým základným rámcom je nevyhnutnosť štátnej intervencie v telekomunikačnom rozvoji, formy ktorej sú všeobecne známe zo skúseností vyspelých krajín. Vychádzajú z presne definovaného rozsahu štátneho monopolu v tejto oblasti, ďalej z priamej štátnej podpory projektov a iných špecifických akcií, ktoré tvoria súčasť širších štátnych programov rozvoja, v tomto prípade predovšetkým programu informatizácie. Dôležitú úlohu zohrávajú aj nástroje bežnej ekonomickej regulácie, ako zvyšovanie úverov, znižovanie odvodových povinností a pod.

Chceme tým zdôrazniť, že odstránenie bariér, ktoré bránili rýchlemu rozvoju telekomunikačnej infraštruktúry, neodstraňuje potrebu premyslených koncepcných opatrení štátu, už z dôvodu významnosti týchto aktivít pre celkový spoločenský rozvoj, ale aj z dôvodu vysokých investičných vstupov, ktoré nie je možné zabezpečiť pri všeobecne platných podmienkach na podnikovej úrovni.

Na záver sa pokúsime o výpočet faktorov, ktoré rozhodujúcim spôsobom ovplyvňujú formulovanie zásad novej telekomunikačnej politiky a tvoria vlastne jej východiská:

A: *Reálne fungovanie trhu* v ekonomike je základnou systémovou zmenou, ktorá zásadným spôsobom mení význam informácií a tým aj postavenie telekomunikačnej infraštruktúry v rozvoji spoločnosti. Znamená posilnenie horizontálnych väzieb medzi ekonomickými subjektmi, spojené s rastom ich komunikačných potrieb, a tým prudké zvýšenie tlaku na poskytovanie základných i „nadvstavbových“ telekomunikačných služieb.

Procesy demonopolizácie a rozvoja súkromného sektora, úzko súvisiace s fungovaním trhu, prinášajú prudký rast počtu ekonomických subjektov s veľmi špecifickými a novými potrebami (predovšetkým v oblasti informačných služieb); zároveň sa zvyšuje frekvencia zmien v požiadavkách na tieto služby.

Formovanie kapitálového a peňažného trhu, zvýšená úloha obehových

¹⁶ Jedným z posledných krokov ku kompatibilným telekomunikačným politikám a predpisom Európskych spoločenstiev je vytvorenie Európskeho inštitútu pre telekomunikačné štandardy (ETSI — European Telecommunication Standards Institute) v apríli 1988.

procesov v ekonomike, ako aj celkovo rastúca náročnosť ekonomického prostredia, spojená s racionalizáciou administratívnych a správnych činností, vytvára nevyhnutnosť masovej aplikácie výpočtovej techniky. To vedie k rastu nárokov na komunikáciu nehlasového typu a k potrebe urýchleného rozvoja nových telematických služieb.

B. *Internacionalizácia hospodárskeho a verejného života* výrazne ovplyvní formovanie novej telekomunikačnej politiky, a to v niekoľkých smeroch.

Vstup nových zahraničných subjektov (najmä z vyspelých krajín) na naše trhy vytvorí tlak na zavádzanie vo svete už bežných, predovšetkým telematických služieb za konkurečných tarifných podmienok. *Expanzia tlaku na medzinárodné služby posunie mnohé otázky národnej telekomunikačnej politiky na medzinárodnú úroveň.* Globálne šírenie informácií a komunikačné siete potrebujú totiž viac než len kompatibilné technické štandardy. Vyšší stupeň kompatibilných telekomunikačných politík a predpisov je nevyhnutný vo vzťahu k ponúkaným službám, tarifným štruktúram a pod.

Z medzinárodného hľadiska nemenej dôležitým faktorom, ktorý musí ovplyvniť charakter česko-slovenskej telekomunikačnej politiky, je nevyhnutnosť účasti zahraničného kapitálu pri budovaní telekomunikačnej infraštruktúry, a to predovšetkým z týchto dôvodov:

— nedostupnosť modernej, najmä digitálnej techniky od česko-slovenských výrobcov v celom sortimente zariadení a pri rozhodujúcich spojovacích a prenosových systémoch v dohľadnom a pre rozvoj kritickom čase;

— nedostatok vlastného kapitálu k zabezpečeniu náročného rýchleho rozvoja;

— nedostatočné vlastné skúsenosti z manažmentu, projektovania nových telekomunikačných služieb a sietí [11].

C. *Zmeny v dopyte po telekomunikačných službách zo strany obyvateľstva.* Vo svete sa v poslednom čase začína totiž rezervovanejšie hodnotiť nový trh súkromných telekomunikačných zariadení. Vládnú tu ešte stále veľa neistoty, pokiaľ ide o výkonnosť, cenový vývoj a poplatky za poskytované služby [13].

Vo vzťahu obyvateľstva a telekomunikácií môžeme v Česko-Slovensku predpokladať niekoľko viac či menej rozporných tendencií.

Najvýznamnejším a novým prvkom v tomto vzťahu je skutočnosť, že zmeny, ktoré sa uskutočnili a uskutočňujú v česko-slovenskej ekonomike a v spoločnosti, vytvárajú štruktúrny rámec, ktorý umožňuje priame investovanie úspor občanov formou kapitálového podielu, a tým sa vytvára nový významný zdroj financovania rozvoja telekomunikačnej infraštruktúry. Telekomunikácie všeobecne sú považované za veľmi výhodnú investíciu a tento spôsob mobilizácie kapitálu úspešne využili napr. v Kanade a vo Veľkej Británii. (Bližšie pozri [7].)

Druhou tendenciou, pôsobiacou vo vzťahu k obyvateľstvu „antirozvojovo“, je zníženie dopytu po telekomunikačných službách, resp. obmedzenie výdavkov za tieto služby v hierarchii rodinných rozpočtov, ktoré je spojené so vzrastajúcim sociálnym napätím v období transformačných procesov.

D. *Zmena spôsobu života* u určitej časti obyvateľstva tiež významne ovplyvní rozvoj telekomunikácií. Možno očakávať, že ekologické, ale i ekonomické príčiny vyvolajú zvýšený odliv obyvateľstva z miest do dedín, a to buď „víkendovo“, alebo trvalo, čo zvýši tlak na rozširovanie telekomunikačných služieb aj do odľahlejších, resp. menej obývaných oblastí.

S uvedeným úzko súvisí aj očakávaný rozvoj aktivít cestovného ruchu, ktorý vytvorí nové nároky na telekomunikačnú infraštruktúru, a to v smere tlaku na zvyšovanie kvality poskytovaných služieb predovšetkým medzinárodného charakteru, ale najmä v smere ich rozširovania do odľahlejších, ale ekonomicky zaujímavých stredísk cestovného ruchu. Uvedené skutočnosti sa musia odraziť predovšetkým v určovaní prioritných oblastí rozvoja telekomunikačnej infraštruktúry.

E. *Zmenenú spoločensko-politickú klímu* považujeme za jeden z rozhodujúcich faktorov, ktorý musí nová telekomunikačná politika akceptovať. Narážame tu najmä na otázku novo sa formujúcich vzťahov medzi národmi v rámci štátoprávneho usporiadania.

V česko-slovenských podmienkach má táto problematika viac dimenzií:

— *historicko-poznávaciú*, spočívajúcu v ťažkom prekonávaní vžitých pohľadov na celé odvetvie spojov, ktoré bolo niekoľko desaťročí úzko zviazané so štátnym rozpočtom a aj z vojenskostrategických dôvodov prísne centrálné riadené orgánom, ktorý nielenže rozhodoval o koncepčných otázkach, ale priamo zasahoval do činnosti jednotlivých podnikov;

— *politickú*, iniciovanú snahou národných vlád (predovšetkým slovenskej) prekonať doterajšie chápanie odvetvia spojov a nájsť jeho nové usporiadanie, ktoré by zodpovedalo zmenenej politickej a ekonomickej situácii.

V roku 1952 bola Povereníctvu spojov odňatá výkonná právomoc a v roku 1960 bolo úplne zrušené. K 31.12. 1970 bolo po dvojročnej existencii zrušené Ministerstvo dopravy, pôšt a telekomunikácií SSR a v súčasnosti je odvetvie spojov riadené z federálneho centra (stav k 1. 7. 1991).

Obidve dimenzie vytvárajú potenciálnu možnosť vzniku vzájomne neprípustného „mutantu“ za predpokladu konštituovania centrálnych národných orgánov spojov pri nezmenených snahách priamo zasahovať do činnosti spojových podnikov, rozhodovať o investíciách, ich alokácii a realizácii, ako aj o riadení bežnej prevádzky. Tieto predstavy znamenajú v podstate nahradenie federálneho centralizmu centralizmom národným,

sú nezlučiteľné s kontextom uskutočňovanej ekonomickej reformy, a zároveň odporujú vývoju v tejto oblasti vo vyspelých krajinách, pretože hlavnou úlohou regulačného centra sa musí stať podpora a ochrana súťaže na trhoch telekomunikačnej techniky a služieb.

IV. Záver

Úvahy a fakty predkladané v článku dokumentujú potrebu zaradiť rozvoj modernej telekomunikačnej infraštruktúry medzi priority štátnej hospodárskej politiky nadchádzajúcich rokov, ako východiskového kroku v strategickej orientácii tejto politiky v smere informatizácie spoločnosti.

Znamená to urýchlene definovať určujúce princípy telekomunikačnej politiky s dôrazom na presné vymedzenie monopolu štátu a čo najrýchlejšiu mobilizáciu kapitálu pre rozvoj telekomunikácií.

Nami uvádzaný výpočet faktorov ovplyvňujúcich formovanie zásad novej telekomunikačnej politiky, samozrejme, nie je a ani nemôže byť úplný a vyčerpávajúci. Sústredili sme sa na tie tendencie, ktoré, podľa nášho názoru, musia nevyhnutne brať zreteľ na princípy telekomunikačnej politiky.

Za zvlášť dôležitú považujeme otázku vzťahu „národných“ aspektov česko-slovenskej telekomunikačnej politiky, ktorá koncentruje niekoľko závažných momentov. Ide predovšetkým o skutočnosť, že aj keď sa v telekomunikačnom sektore postupne presadzujú prvky demonopolizácie a deetatizácie, úloha štátu bude, vzhľadom na šírku a štruktúru trhu, naďalej dôležitá.

Na druhej strane silnie tlak nadnárodných európskych inštitúcií v smere zjednocovania a koordinovania prístupov k riešeniu základných technických a ekonomických problémov. Tieto, postupne sa presadzujúce snahy determinujú prístupy jednotlivých štátov k tvorbe svojich národných telekomunikačných politík.

V podmienkach Česko-Slovenska vzťah „národných“ telekomunikačných politík či „národných“ aspektov česko-slovenskej telekomunikačnej politiky nadobúda na význame najmä z hľadiska dlhšieho časového horizontu v súlade s tým, ako kvalitné informácie budú nadobúdať strategický význam v rozvoji spoločnosti a telekomunikačná infraštruktúra sa stane jedným z limitujúcich faktorov určujúcich ich dostupnosť.

V tomto kontexte uvedený problém presahuje úzku oblasť telekomunikácií či spojov a nadobúda širší spoločensko-politický rozmer. Jeho riešenie bude preto pravdepodobne viac výsledkom politického kompromisu než čisto ekonomických úvah.

Literatúra

- [1] BRAUN, H.: Europa und die Telekommunikation. Der Ingenieur der DB, 1988, č. 4.
- [2] Budování telekomunikační sítě ve východní části SRN. Hospod. Nov., 14. 6. 1991.
- [3] ERGAS, H.: Trends of Change in Telecommunications Policy. Paris, OECD, 1987.
- [4] HORNIAČEK, M.: Ekonomické podmienky elektronizácie národného hospodárstva vo vyspelých kapitalistických štátoch. [Interný pracovný materiál.] Bratislava, EÚ SAV 1987. 89 s.
- [5] HORNIAČEK, M.: Ekonomické problémy difúzie vedeckotechnického pokroku na príklade elektronizácie národného hospodárstva. [Kandidátska dizertačná práca.] Bratislava, EÚ SAV 1987. 177 s.
- [6] HREŠČÁK, M.: Informatizácia a jej infraštruktúra. [Pracovné materiály, č. 1.] Bratislava, PÚ SAV 1991. 54 s.
- [7] ITU: Meniace sa telekomunikačné prostredie. Úvahy o telekomunikačnej politike pre členov Medzinárodnej telekomunikačnej únie. Ženeva 1989. Praha, Medzinárodná telefónna ústredňa 1989. 20 s. (preklad).
- [8] KLAS, A.: Informatizácia ako faktor rozvoja národného hospodárstva a zdokonaľovania jeho riadenia. [Prednáška na INFOS-e.] Bratislava, 20.–28. 4. 1990. 22 s.
- [9] Kol.: Stručný nástin rozvojových trendů ve spojových systémech vybraných zemí. [Interný pracovný materiál.] Praha, VÚS 1986. 46 s.
- [10] NECKER, T.: Grundlage der Telekommunikation. Funkschau, 1989, č. 6.
- [11] PEZL, K. — ŠVACH, O. — ZAVORAL, M.: Úvahy o zásadách štátní politiky v odvetví spojů v období realizace hospodářské reformy v ČSFR. Národ. Hospod., 1991, č. 1.
- [12] PHILIP, G.: The Deregulation of Telecommunications in the EEC. International Journal of Information Management, 1990, č. 10.
- [13] SPÄTH, L.: Na cestě k informační společnosti. In: Nové technologie: význam, meze a aplikace a sociálně ekonomické účinky. [Výzkumná práce.] Praha, ÚÚNV 1990. 65 s.
- [14] Společenské přínosy rozvoje spojů. In: Koncepce rozvoje spojů do r. 2005. [Příloha, č. 9.] Praha, FMDS 1988. 45 s.
- [15] ŠAMONIL, V.: K některým aspektům rozvoje komunikačních potřeb společnosti. [Interní pracovní materiál.] Praha, VÚS 1988.
- [16] ŠVACH, O.: Ekonomické zvláštnosti rozvoje spojových a informačních služeb. [Interní pracovní materiál.] Praha, VÚS 1989. 28 s.
- [17] Zásady štátní spojové politiky. Praha, FMS 1990. 17 s.

TELECOMMUNICATION ASPECTS OF THE INFORMATION INFRA-STRUCTURE DEVELOPMENT

Marian HREŠČÁK

In the focus of this article is the telecommunication infra-structure as the most dynamic and developing part of the information infra-structure, where the importance of its actual changes overrun the narrow field of the communication services and acquire a wider social and economic magnitude.

The project of ideas follows 3 logical blocks:

1. Defining of the new role of the telecommunication infra-structure (with its typical intra-branch changes) in the developed countries;

2. Outlining a new aspects in the telecommunication infra-structure development in the developed countries;

3. Taking into account the system barriers which have influenced the telecommunication development in Czecho-Slovakia and giving the basic frames and issues for setting up a new telecommunication policy under the changed social and economical circumstances.

ТЕЛЕКОММУНИКАЦИОННЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ

Мариан ГРЕШЧАК

В центре внимания статьи находится телекоммуникационная инфраструктура как наиболее динамически развивающаяся составная часть информационной инфраструктуры, где протекающие коренные изменения своим значением превышают узкую область средств связи и приобретают более широкий общественно-экономический размер.

Идейный концепт работы является развитым в нескольких логических блоках:

— первый определяет новое положение телекоммуникационной инфраструктуры в развитии развитых стран, сопровождаемом основными изменениями внутри самой отрасли средств связи,

— второй показывает новые элементы в развитии телекоммуникационной инфраструктуры в развитых государствах мира,

— третий занимается системными барьерами, которые действовали в области телекоммуникационного развития в Чехо-Словакии и намечает основные рамки и исходные пункты формирования телекоммуникационной политики при измененных общественно-экономических условиях.

Z dejín národného hospodárstva a ekonomického myslenia na Slovensku

Vznik plodinovej burzy v Bratislave*

Míroslav FABRICIUS

Burzy — svojrázne organizované trhy pre tovar vysokozastupiteľný — vznikli z výročných trhov, ktoré sa konali raz až tri razy do roka pri príležitosti veľkých sviatkov. Rozdiel medzi trhom a burzou spočíval v povahe tovaru, s ktorým sa obchodovalo. Na trhu sa tovar ukazoval a predával v celom svojom množstve za prítomnosti predávajúceho i kupca. Na burze sa predávala len vzorka tovaru za podmienok stanovených pre obchod na burze, t. j. v rámci stanovených pravidiel a ustálených zvyklostí. Sústreďovala sa tu ponuka a dopyt z určitých oblastí a uzatváralo sa veľké množstvo obchodov.

V tomto smere burza mala rozhodujúci vplyv na tvorbu ceny všetkého tovaru. Keďže sa na nej zhromažďovali správy o pomeroch tak vo výrobe, ako aj v spotrebe, stala sa dôležitým informačným centrom pre jednotlivcov i pre inštitúcie. So zreteľom na stav dopytu a ponuky umožňovala prijímať rôzne opatrenia, napr. pre dovoz alebo vývoz. Podľa toho, s akým tovarom sa na burze obchodovalo, rozoznávame burzy peňažné (efektové), tovarové a dopravné (predovšetkým lodného priestoru).¹

Výraz burza² pre obchodné zhromaždenia sa začal používať v meste Bruggy. Po ich úpadku prevzali túto úlohu Antverpy. Burzové zhromaž-

* Uvedená stať sa zaoberá výlučne udalosťami, ktoré sa odohrali pred otvorením Plodínovej burzy v Bratislave. Dianie na Plodínovej burze v 20. a 30. rokoch, resp. na Bratislavskej burze v období Slovenskej republiky až po jej zánik v roku 1952, bude predmetom ďalších príspevkov.

¹ Na efektových burzách sa obchoduje s cennými papiermi, valutami a devízami. Tovarové burzy sa delia na burzy špeciálne, ak sa na nich sústreďuje ponuka a dopyt po jednom druhu tovaru, a na burzy plodínové, na ktorých sa obchoduje s viacerými druhmi tovaru poľnohospodárskeho pôvodu.

² Pojem *burza* sa obyčajne odvozuje od domu rodiny van de Burse v meste Bruggy. Podľa iných pochádza pomenovanie burzy z gréckeho slova bursa — mešec alebo z latinského bursa — schôdzka. Aj tieto výrazy sa však spájajú s uvedeným domom, pretože znakom rodiny boli tri mešce a pred ním sa uskutočňovali stretnutia obchodníkov.

denia sa neskôr konali aj vo Francúzsku, v Anglicku, v Holandsku a v Nemecku.

Prvá peňažná burza na území habsburskej monarchie vznikla vo Viedni v roku 1771. Jej postavenie upravoval zák. č. 200 r. z. z 11. 7. 1854. Na základe zák. č. 58 r. z. z 26. 2. 1860 mohli začať vznikať i tovarové burzy, a to vo všetkých významných mestách, kde sídlili obchodné komory. Hospodárska kríza zo začiatku 70. rokov 19. storočia prispela k vydaniu zák. č. 67 r. z. z 1. 4. 1875, ktorým sa upravovala organizácia búrz v Predlitavsku, a zároveň zák. č. 68 r. z. z 4. 4. 1875 o burzových sprostredkovateľoch.

Spor okolo termínových obchodov s obilím na prelome storočia sa stal bezprostredným impulzom pre prácu na novele burzového zákona (zák. č. 10 r. z. z 4. 1. 1903), ktorá spôsobila reorganizáciu v plodinovom burzovníctve. Termínové obchody s obilím a s mlynskými výrobkami sa zakázali a obmedzila sa autonómia poľnohospodárskych búrz. Nasledovali ďalšie nariadenia. Z nich všeobecný význam malo nariadenie č. 78 r. z. z 3. 4. 1903, ktorým sa rušila časť burzových zvyklostí obsahujúca pravidlá pre termínové obchody s obilím a s mlynskými výrobkami. Nariadenie zároveň zakazovalo uskutočňovať takéto obchody aj mimo burzy.³

V Uhorsku naproti tomu zvláštny zákon o burzách neexistoval. Na zriadenie budapeštianskej burzy stačilo, ak vláda schválila jej štatút. Išlo o burzu všeobecného typu a dozor nad ňou vykonávalo ministerstvo obchodu. Zákon upravoval len pomery rozhodcovského súdu burzy. V roku 1912 síce uhorská vláda sľúbila, že vydá burzový zákon a zakáže termínové obchody, ale napokon to neurobila.⁴

V období pred prvou svetovou vojnou bol obchod s poľnohospodárskymi produktmi a výrobkami z nich v Zlitaľavsku pomerne živý a na Slovensku sa sústreďoval predovšetkým v Bratislave, v Nitre, v Novom Meste nad Váhom, v Nových Zámkoch, v Topoľčanoch a v Trnave. Obchodovalo sa i na burzách. Na budapeštianskej tovarovej a efektovej burze najmä so pšenicom a s múkou, na plodinovej burze vo Viedni predovšetkým s jačmeňom a s ovsom.⁵

Vojna a v dôsledku nej mimoriadne pomery negatívne ovplyvnili život na burzách. Štátne obhospodarovanie zatlačilo voľný obchod. V snahe

³ Činnosť plodinových búrz ovplyvňovali aj nar. č. 79 a č. 80 r. z. z 3. 4. 1903.

⁴ Osnova zákona o bratislavskej plodinovej burze a zákaze termínových obchodov na nej bola, ako vyplynie z textu, kompiláciou burzového zákona z roku 1875, jeho novely z roku 1903 a nariadení č. 78 a 79 r. z. z tohto roku.

⁵ V rokoch 1910–1914 sa na území Slovenska urodilo v priemere 137 305 vagónov obilia ročne. Podiel Slovenska na poľnohospodárskej produkcii Uhorska sa pohyboval okolo 12 % (ozimná pšenica 8,2 %, ozimná raž 19,3 %, ovos 17,6 %, kukurica 3 %). Zvláštne postavenie mal jačmeň (30,6 %), ktorý sa vyvážal predovšetkým do Rakúska, Švajčiarska a Nemecka, ale aj do Belgicka a Holandska. Pozri FUNDÁREK, J.: Vznik bratislavskej burzy a prehľad jej činnosti v prvom desaťročí jej trvania. In: Desiat rokov Bratislavskej burzy. Bratislava 1932, s. 5.

zabrániť úžere, ktorá sa stupňovala rovnomerne so zvyšujúcim sa pomerom medzi ponukou a dopytom po tovare, prijali sa viaceré opatrenia na regulovanie obchodu.

Po skončení vojny a vzniku nového štátneho celku sa obchod s poľnohospodárskymi produktmi začal postupne uvoľňovať. Paralelne s tým sa čoraz väčšia pozornosť venovala burze. Očakávalo sa, že sústredením obchodu na jednom mieste sa odstráni „čierny“ obchod a na strane druhej dôjde k rastu legitimného obchodu s poľnohospodárskymi produktmi.

V tomto období prevládal názor, že pražská burza nemôže pre svoju excentrickú polohu sama organizovať a riadiť odbyt poľnohospodárskych produktov v celej republike. Začalo sa preto uvažovať o zriadení druhej plodínovej burzy. Zároveň však vznikli spory o jej sídlo.

Na Morave sa utvorili dve skupiny. Jedna zastávala názor, že burza sa má zriadiť v Brne, druhá hovorila o Olomouci. Bratislavské hospodárske kruhy podporovali myšlienku existencie dvoch búrz v republike a existenciu tretej burzy odmietali. Pre pomerne malú rozlohu územia a triešenie obchodu vyplývajúce zo vzniku tretej burzy, označovali ju za zbytočnú. Za najvhodnejšie sídlo druhej burzy považovali Bratislavu.

Burza v Bratislave mala podľa nich profitovať predovšetkým zo svojej polohy. Nielenže by vznikla v strede jednej z najúrodnejších oblastí, ale aj v meste, ktorého prístav sa mohol stať najdôležitejším prístavom republiky. Tu sa mal sústreďovať nielen obchod s obilím, ale aj s plodínami a výrobkami, ktoré neboli typické pre české krajiny, napr. kukurica, konope a vlna. Vďaka polohe mala zachytiť celý dovoz z podunajských štátov a zabezpečiť vývoz po Dunaji. Sústredením obchodu v Bratislave sa malo zabezpečiť, aby sa Slovensko neocitlo pod vplyvom budapeštianskej, resp. viedenskej burzy, ktoré sa opierali o dlhoročné obchodné tradície. Jeho plodínový trh sa mal týmto spôsobom organickejšie pričleniť k trhu českých krajín.⁶

Predstaviteľom moravských zoskupení vzhľadom na uvedené navrhovali, aby sa prihlásili k projektu burzy v Bratislave a Expozitúra ministerstva zemedelstva (EMZ) im dokonca ponúkala „rozhodujúci zastoupení ve správě této burzy“.⁷

Zemедeľská rada v Brne uprednostňovala zriadenie burzy vo svojom

⁶ Často sa však objavovali aj vyhlásenia, v ktorých sa želania zamieňali so skutočnosťou. Uvádza sa v nich, že Bratislava sa čoskoro stane jednou z najdôležitejších križovatiek železníc a frekventovaným prístavom, že bratislavská burza bude čo neviďieť najvýznamnejšou burzou, a to nielen v republike, ale v celej strednej Európe. Na ilustráciu aspoň jeden príklad: „... burza v Bratislave, bude... predstavovať najvýznamnejšiu burzu v celej strednej Európe, lebo zatlačí do pozadia tiež burzu viedenskú a budapeštiansku.“ Dr. ZADINA: Plodínová burza v Bratislave. Robotnícke noviny, XVI, 1919, č. 66 z 10. 7. 1919.

⁷ Z listu EMZ Ministerstvu poľnohospodárstva v Prahe, 30. 6. 1919. ŠÚA SR, fond EMZ, inv. č. 177, krab. 73.

meste. Keďže však v tom čase zastávala stanovisko, že v Československu môže existovať i viac plodínových búrz, prejavila ochotu zúčastniť sa aj rokovaní o burze v Bratislave.

Po do určitej miery prekvapujúcim zriadení burzy v Olomouci⁸ sa situácia podstatne zmenila. Brníanská obchodná a živnostenská komora (OŽK) sa snažila preniknúť na burzu v Bratislave. V zmysle ponuky z 30. 6. 1919 žiadala, aby v budúcej burzovej rade a rozhodcovskom súde mal zastúpenie aj moravský obchod.⁹ Bratislava naopak, po stroskotaní koncepcie dvoch búrz, už nemala na takto chápaných kontaktoch záujem.

Ako sme už naznačili, prvé iniciatívy na zriadenie burzy v Bratislave vychádzali z kruhov jednotlivých referátov (oddelení) Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska (MSP). Už 4. 6. 1919 poľnohospodársky referát požiadal ministra poľnohospodárstva, aby podporoval zriadenie plodínovej burzy v Bratislave. V ďalšom liste (30. 6. 1919) ho vyzval, ak je to v jeho kompetencii, zriadiť burzu svojím priamym rozhodnutím. Slovenské oddelenie ministerstva priemyslu a obchodu (SOMPO) podalo 8. 7. 1919¹⁰ podnet na ministerstvo obchodu, aby pri projektovanej plodínovej burze bola zriadená aj efektová burza. O deň neskôr sa na ministra poľnohospodárstva obrátil so žiadosťou zriadiť burzu v Bratislave aj Klub slovenských poslancov. Minister súhlasil a požiadal poľnohospodársky referát zvoliť k tejto záležitosti prípravnú poradu.

Svoje požiadavky v tomto smere iniciatívne presadzoval aj Zväz obchodníkov s obilím a hospodárskymi výrobkami. Na svojom ustanovujúcom zhromaždení 8. 9. 1919 v Piešťanoch podporil myšlienku zriadenia burzy v Bratislave.¹¹ Z podnetu zväzu sa zišla 24. 11. 1919 spoločná konferencia za účasti predstaviteľov viacerých hospodárskych inštitúcií. Jej účastníci prijali rezolúciu, v ktorej sa vyslovili za zriadenie burzy v Bratislave. Jej vznik označili za nevyhnutnosť tak z hľadiska hospodárskeho rozvoja Slovenska, ako aj republiky. Aby sa dosiahlo jej skoré zriadenie, obrátili sa na ministerstvá s memorandom a na mesto Bratislava so žiadosťou o poskytnutie miestností.¹²

⁸ Výnos Ministerstva poľnohospodárstva č. 9 513 z 8. 8. 1919.

⁹ V liste z 18. 2. 1920 navrhovala, aby ju v burzovej rade, resp. v rozhodcovskom súde zastupovali: J. Petr, prezident správnej komisie OŽK Brno a riaditeľ fy Dittler a spol.; V. Foit, veľkoobchodník s koloniálnym tovarom, člen riadiacej komisie OŽK Brno; F. Henych, riaditeľ Ústredného zväzu hospodárskych spoločenstiev na Morave a v Sliezsku; J. Máša, radca Zemedelské rady v Brne. ŠÚA SR, fond EMZ, inv. č. 174, krab. č. 73.

¹⁰ Uvedené listy sa nachádzajú v ŠÚA SR, fond EMZ, inv. č. 177, krab. č. 73.

¹¹ „Der Verband wünscht die ehe möglichste Errichtung über Produktenbörse für die Slowakei in Bratislava, da diese zur Entwicklung der Landwirtschaft und des Handels in der Slowakei viel beitragen würde, umso mehr da sämtliche Vorbedingungen zur Errichtung dieser Börse in Bratislava gegeben sind.“ ŠÚA SR, fond EMZ, inv. č. 177, krab. 73.

¹² Z. Fischer, predstaviteľ spolku obchodníkov s liehom, poukazujúc na možné dlhé obdobie trvania zákonodarného procesu, navrhol, aby sa v Bratislave podľa vzoru Inns-

Ďalším ohniskom sporov sa stala otázka charakteru bratislavskej burzy. Zatiaľ čo v Bratislave prevládalo presvedčenie, že to má byť burza úplná, pražské kruhy mali od začiatku opačný názor.¹³ Svoj postoj zdôvodňovali tým, že trh „štátnych hodnôt“ musí byť sústredený na jednom mieste dovtedy, pokiaľ nebudú pomery na pražskej burze náležite skonsolidované a pokiaľ sa neprekoná dezorganizácia úverových pomerov na Slovensku. Pripúšťali, že nelegálny obchod s cennými papiermi môže spôsobovať na Slovensku určité problémy. Ich riešenie však videli v kótovaní cenných papierov na pražskej burze. Vzdialenosť vzhľadom na súdobú techniku považovali len za podradný problém.

Na ustanovujúcej schôdzi bratislavskej plodínovej burzy (20. 12. 1919) sa vládny referent SOMPO K. Kadrman k problému vrátil a vystúpil s kompromisným návrhom. Navrhol, aby sa najskôr zriadila plodínová a tovarová burza. Jej doplnenie o efektový odbor sa malo zrealizovať neskôr,¹⁴ keď sa s cennými papiermi bude môcť voľne obchodovať.

Zhromaždenie predložený návrh akceptovalo. Účastníci predpokladali, že burza začne svoju činnosť 1. 2. 1920. Z toho dôvodu zriadili tri komisie — pre stanovy, pre uzancie (zvyklosti) a komisiu pre lokálne záležitosti.¹⁵ Komisie síce začali pracovať, ale ich činnosť nielenže nenabrala potrebné tempo, ale naopak, spomaľovala sa a nakoniec úplne prestala. Práce na zriadení burzy sa prerušili.

Takýto vývoj spôsobili viaceré okolnosti. Parlament práve v tomto období riešil iné závažné problémy (prerokovala sa ústava), uskutočnili sa voľby a vymenili sa tri vlády. Pravdepodobne však veľmi dôležitú úlohu tu hrala i nedôvera k iniciatívam Zväzu obchodníkov s obilím a hospodárskymi výrobkami, pochybnosti nad zložením komisií a obava z toho, že burza sa ocitne pod vplyvom republiky nie veľmi priaznivo naklonených kruhov.

brucku zriadilo ústredné obchodné miesto pod dozorom vlády, kde by sa schádzali záujemcovia o obchod. Na tento účel ponúkol miestnosti Volkswirtschaftklubu. Návrh účastníci zamietli. Správa o priebehu konferencie spolu so zoznamom účastníkov sa nachádza v ŠÚA SR, fond EMZ, inv. č. 177, krab. 73.

¹³ Odpoveď ministerstva financií z 30. 8. 1919 na podnet SOMPO z 8. 7. 1919 o zriadení efektivej burzy pri projektovanej plodínovej burze v Bratislave. ŠÚA SR, fond EMZ, inv. č. 177, krab. č. 73.

¹⁴ „My principiálne chceme celou bursu a navrhujeme preto, aby se ... shromáždění vyjádřilo pro zřízení celé bursy a sice plodínová burza a bursa pro zboží nyní a doplnění bursy zřízením bursy pro cenné papíry upravilo by se později.“ Protokol z ustanovujúcej schôdze Plodínovej burzy v Bratislave. ŠÚA SR, fond EMZ, inv. č. 177, krab. č. 73.

¹⁵ Komisiu pre stanovy tvorili: J. Zadina, EMZ; B. Steiner, riaditeľ Ludwigsmühle; A. Reiss, Zväz obchodníkov; V. Weil, advokát; Dr. Wolf, OPK Bratislava; J. Rumler, Obchodná jednota; J. Slavík, Ústredné družstvo; O. Pfeffer, cukrovár Dioseg. Komisia pre uzancie: J. Kadrman, SOMPO; J. Plammer, Bankový úrad ministerstva financií; S. Fischer, továrnik; J. Slezák; J. Herzog; K. Popper; A. Gestettner; Nekvasil; J. Pařízek; Stein. Komisia pre lokálne otázky: J. Maděrič, SOMPO, E. Dobis; Pytlík; Erdelyi; Feigler; Kemeny; Libanský; Müsler.

Podstatný obrat nastal až v októbri 1920, keď MPS vymenovalo prípravný výbor, a zároveň ho poverilo uskutočnením všetkých prác súvisiacich so zriadením burzy v Bratislave,¹⁶ predovšetkým však prípravou stanov.

Prípravné práce postupovali pomerne rýchlo. V polovici januára 1921 odovzdala deputácia vedená K. Stodolom návrh stanov i zákona na Ministerstve poľnohospodárstva. Výbor ukončil aj ostatné prípravné práce. Získal dostatočný počet prihlášok, ako aj súhlas na umiestnenie burzy v Redute. Konečné ustanovenie uzancií bolo v súlade s bežne platnými štatútmi búrz v kompetencii burzovej rady.

V § 1 prípravným výborom navrhnutého rámcového zákona sa uvažovalo zriadiť v Bratislave burzu pre plodiny a tovar. Podľa § 2 rozhodcovský súd burzy mal mať charakter štátneho súdu. Uznesenia ním vynešené mali mať povahu exekvovateľných verejných listín. V § 3 sa upravovala pôsobnosť rozhodcovského súdu. Ministerstvo poľnohospodárstva bolo zmocnené (§ 4) po dohode s ministerstvom financií rozšíriť „v neskoršej dobe“ burzu o efektový odbor. Zákon mal nadobudnúť účinnosť (§ 5) dňom vyhlásenia. Jeho uskutočnením (§ 6) malo byť poverené Ministerstvo poľnohospodárstva a Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska.

Pretože na Slovensku platilo stále uhorské zákonodarstvo a unifikačný proces sa vlastne ešte len začínal, musela sa aj bratislavská burza opierať v štádiu svojho vzniku o uhorské zákony. Uhorská vláda však, ako sme už uviedli, burzový zákon nevydala. Z toho vyplynulo, že pre bratislavskú burzu sa musela vytvoriť zvláštna právna norma.

V snahe vyriešiť tento problém sa 4. 2. 1921 stretli zástupcovia prípravného výboru burzy (J. Slávik, V. Weil), zástupca EMZ a zástupcovia ministerstva obchodu, financií, spravodlivosti a unifikácií. Prijala sa zásada, že burza v Bratislave musí mať rovnaký organizačný základ ako burzy v Prahe a v Olomouci. Na realizáciu tejto zásady sa mohli použiť tri spôsoby:

— zákon, ktorým by príslušné ministerstvá boli zmocnené, aby nariadením preniesli platnosť príslušných rakúskych zákonov na bratislavskú burzu;

— zákon, ktorým by sa stanovy bratislavskej burzy uznali za právnu normu;

— špeciálny zákon pre bratislavskú plodinovú burzu, ktorým by sa

¹⁶ Vyhl. č. 14 674 z 3. 10. 1920. MPS ustanovilo aj predsedu výboru. Stal sa ním K. Stodola. Zároveň na základe návrhov jednotlivých hospodárskych organizácií vymenovalo 36 členov výboru. Na svojej ustanovujúcej schôdzi dňa 19. 10. 1920 prítomní zvolili predsedníctvo, t. j. 3 podpredsedov (J. Slávik, J. Slezák, A. Reiss), pokladníka (J. Rosenkranc), revízorov (J. Herzog, J. Pařízek) a tri komisie — na vypracovanie stanov, zvyklostí a komisiu organizačnú.

príslušné zákony rakúske prispôbili slovenským pomerom.

Účastníci stretnutia sa dohodli na tom, že uprednostnia prvý variant, a to najmä z toho dôvodu, že krátky zákon mal najväčšiu nádej na rýchle prerokovanie v parlamente. Čoskoro sa však ukázalo, že pri takomto postupe sa nielenže musia spracovať rakúske zákony o burzách, ale nesmie sa zabúdať napr. ani na odlišné ustanovenia uhorského obchodného i procesného práva, najmä však na ustanovenie o rozhodcovskom súde.

Ministerstvo poľnohospodárstva preto po dohode so zainteresovanými ministerstvami navrhlo vypracovať pre plodinovú burzu v Bratislave zvláštny zákon. V ňom mali byť zahrnuté všetky predpisy potrebné z hľadiska burzy vrátane tých, ktoré sa odlišovali od predpisov platných v českých krajinách.

O predložennom návrhu sa diskutovalo v Bratislave 24. 3. 1921 na stretnutí predstaviteľov prípravného výboru burzy (K. Stodola, V. Weil), Ministerstva poľnohospodárstva (J. Kotrč), SOMPO (Prouza) a EMZ (P. Stránsky). Zástupcovia jednotlivých zložiek s predloženým návrhom súhlasili¹⁷ a jeho prípravou poverili J. Kotrča. Vyslovilo sa pranie čo najskôr predložiť úplný návrh zákona na pripomienkovanie právnomu výboru burzy (V. Weil, J. Slávik, J. Maděrič).

Prípravný výbor si požičal peniaze, prenajal miestnosti a snažil sa obsadiť miesto tajomníka burzy. Napriek celkovému optimizmu objavovali sa i obavy, že pred začatím sezóny k zriadeniu burzy nedôjde a v dôsledku toho niektoré firmy si zvolia za svoje sídlo radšej Viedeň. V správe P. Stránskeho zo zasadnutia 5. 4. 1921 sa uvádza, že ak by k zriadeniu burzy nedošlo, malo by to veľmi nepriaznivé následky a ministerstvo poľnohospodárstva spolu s vládou by stratili všetku autoritu. „Proto musí plodinová burza za každou cenu pro nejbližší sezonu vstoupiti v život.“¹⁸

Právny výbor prípravného výboru prerokoval „Kotrčov“ návrh zákona 27. 4. 1921 a navrhol niekoľko úprav.¹⁹ Predovšetkým sa snažil presadiť čo najširšie znenie zákona, t. j. aby sa na burze obchodovalo aj s iným tovarom než len s poľnohospodárskymi plodinami. Nebol však za to, aby vznikli dve burzy — plodinová a tovarová. Proti námietkam, že takto sa utvára nový typ burzy, tvrdil, že burzu treba prispôsobiť pomerom

¹⁷ Nevyjasnené zostali tieto otázky: ako v zákone určiť vznik prvej burzovej rady; komu podlieha burza v správnych záležitostiach, úprava pomeru burzových dohodcov a zákaz termínových obchodov.

¹⁸ ŠÚA SR, fond EMZ, inv. č. 177, krab. č. 73.

Vo fonde je zachytená osnova vystúpenia K. Stodolu na tomto zasadnutí podľa rukopisných poznámok P. Stránskeho: „voľný obchod; chyba, že sa burza tu dosiaľ nezriadila; rastie obchod vo Viedni na našu škodu; decentralizácia slovenského hospodárstva; neznalosť pomerov slovenských; burza efektívna je tiež nutná; devalvácia slovenských papierov, že nie je tu burza, trh.“ Tamtiež.

¹⁹ Za prípravný výbor boli prítomní J. Maděrič, J. Slávik, V. Weil, za SOMPO Hyška a za EMZ P. Stránsky.

a potrebám doby a podľa toho pre ňu upraviť aj zákon. Nie je správne, aby sa z dôvodov legislatívnej strnulosti viazal hospodársky vývoj a jeho potreby, lebo „hospodárske pomery jsou vždy silnější než formálně právní“.²⁰ Prípadné obmedzenia v zákone boli v tomto smere naozaj zbytočné. Predmet obchodovania na burze vymedzoval štatút burzy a ten malo schvaľovať ministerstvo.

Vzhľadom na skutočnosť, že na burze sa nemalo obchodovať len s poľnohospodárskymi plodinami,²¹ predstaviteľ SOMPO požadoval, aby Ministerstvo obchodu a obchodné organizácie mali v zákone vymedzené rovnaké kompetencie ako Ministerstvo poľnohospodárstva a Zemedelská rada. To v praxi znamenalo, že aj Ministerstvo obchodu malo mať právo menovať časť členov burzovej rady. Názory na ich podiel sa rôznili. Zástupcovia prípravného výboru žiadali, aby neprevyšoval 1/3 z celkového počtu členov burzovej rady. Prípadný väčší počet menovaných členov by podľa nich už obmedzoval autonómiu burzy.

Zástupca SOMPO požadoval, aby počet menovaných členov prevyšoval 1/3, a to aj z toho dôvodu, že „treba uvážiť pomery politické, národnostné i hospodárske v Bratislave, aby burzovú radu a tým burzu neovládli živly nám politicky, hospodársky i národne nepriateľné. Proti tomu sa treba zabezpečiť väčším počtom menovaných členov“.²²

Podľa názoru komisie mala byť burza riadená MPS a v prípade zrušenia jeho nástupníckou organizáciou. Zástupca EMZ (P. Stránský) naproti tomu presadzoval myšlienku, že bratislavskú burzu by malo riadiť v súlade so stavom v českých krajinách Ministerstvo poľnohospodárstva, resp. ak sa zachová na Slovensku jeho expozitúra, tak ministerstvo prostredníctvom EMZ. Ak by riadenie burzy prebralo MPS, začalo by podľa neho dochádzať ku kompetenčným sporom.²³

Zástupcovia prípravného výboru vyslovili pranie, aby sa v novom zákone nezabudlo na možnosť zriadiť na Slovensku ďalšie burzy a aby nový zákon prihliadal čo najviac na ním už vypracovaný návrh stanov burzy, v ktorom sa odrážajú pomery na Slovensku.

²⁰ Narážalo sa na existenciu pokútnej burzy v bratislavskom Carltone, kde sa uzavierali obchody. Jej záznamy sa registrovali vo viacerých novinách. ŠÚA SR, fond EMZ, inv. č. 157, krab. č. 55.

²¹ Keďže však obchod s plodinami mal prevažovať, komisia odporúčala prijať pre ňu názov *Plodínová burza v Bratislave*.

²² ŠÚA SR, fond EMZ, inv. č. 157, krab. č. 55.

V prípade, že by v zákone zostalo ustanovenie o 1/3 menovaných, požadoval, aby z celkového počtu členov burzovej rady menovalo Ministerstvo poľnohospodárstva 2/9 na návrh Zemedelskej rady pre Slovensko a 1/9 Ministerstvo obchodu na návrh obchodných a priemyselných komôr na Slovensku.

²³ P. Stránský neodporúčal ani eventualitu, že by bratislavskú burzu riadil zemský župný zbor, resp. jeho predseda podľa § 63, zák. č. 126 Sb. z. a n. z 29. 2. 1920, pretože nemal byť podriadený Ministerstvu poľnohospodárstva a došlo by podľa neho opäť k „zámene „kompetencií“.

Skutočnosť, že boj o burzu prebiehal, potvrdzujú i udalosti okolo voľby sekretára. Na konkurz ohlásený prípravným výborom prišlo 48 žiadostí. V užšom „komitáte“ bol 2. 6. 1921 zo štyroch adeptov zvolený Dr. Földy.²⁴ EMZ okamžite navrhla ministrovi poľnohospodárstva, aby voľbu neschválil, ani ako voľbu dočasného sekretára, pokiaľ sa neoverí podozrenie, že nebol pozvaný (a preto sa volieb zúčastniť nemohol) napr. zástupca Roľníckej jednoty (A. Štefánek) či Domoviny (V. Makovický).

Ministerstvo poľnohospodárstva v liste zo 7. 10. 1921 síce uviedlo, že „nedodržanie formálnych náležitostí súťažného poriadku nie je samo osebe rozhodujúce“,²⁵ ale voľbu aj tak neschválilo s odôvodnením, že nie je možné voliť tajomníka burzy v čase, keď burza ešte nevznikla. Voľbu môže uskutočniť až jej burzová rada.

O niekoľko dní neskôr predložila vláda po prerokovaní návrh zákona o bratislavskej burze a o zákaze termínových obchodov s obilím a mlynskými výrobkami na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi senátu.²⁶ Po prerokovaní v pléne senátu 29. 11. 1921 ho začali prerokovať jednotlivé výbory poslaneckej snemovne.

V prípravnom výbore burzy vládla v tomto období nervozita. Prejavovala sa vo fámach, „že niektorí politickí činitelia, resp. politické strany sú proti zriadeniu burzy v Bratislave“,²⁷ P. Stránský upozorňoval, že ak by burza nevznikla, podstatne by sa rozšíril obchod na pokútnej burze, resp. obchodníci by sa preorientovali na Viedeň. Nemali by sa kde tvoriť ceny surovín a priemyselných výrobkov, napr. dreva, železa, stavebného materiálu atď., a trpel by tým stavebný ruch na Slovensku. V dôsledku absencie burzy by sa naopak tvorili miestne monopolné ceny. Utrpela by aj autorita štátu v očiach zainteresovaných kruhov, lebo by sa ukázalo, že „štát nevie už dva roky zabezpečiť, aby burza v Bratislave začala svoju činnosť“.²⁸

²⁴ Do užšieho výberu sa dostali Dr. Földy, Dr. Liška, Dr. Fliedner a Dr. Kuba (?).

²⁵ Z listu Ministerstva poľnohospodárstva EMZ. ŠÚA SR, fond EMZ, inv. č. 177, krab. č. 73.

²⁶ Tlač. č. 789.

Osnovu zákona bez zmien, až na výšku pokút, prerokoval 26. 10. 1921 národohospodársky výbor a 3. 11. 1921 výbor ústavnoprávny. Ten sa obmedzil len na niektoré stylistické zmeny.

²⁷ Z dôverného listu (11. 12. 1921) P. Stránskeho ministerstvu poľnohospodárstva. ŠÚA SR, fond EMZ, inv. č. 177, krab. č. 73.

²⁸ K. Kotrč v odpovedi P. Stránskému podobné úvahy pomerne ostro odmietol. „O nejaké animosite sociální demokracie a národní demokracie proti burse v Bratislave vůbec nejmenšího nevim a myslím, že jste slyšeli růst trávu (to sa pravdepodobne nedá povedať o predchádzajúcom období — M. F.). Řekl bych spíš, že ani pes o ní zde neštěkne; vždyť jsem přece ve dvou senátních výborech se přesvědčil na vlastní oči a uši o té účasti. Ostatně okolnost, že se zákon dostal na pořad ještě před Vánoce, svědčí o tom, že se věc má vyřídit a ne zdržet nebo stopit. Muselo to tedy nutně být v pětce a když ta nic neřká, tedy ani strany nic nemějí proti tomu.“ Z listu K. Kotrča P. Stránskému zo dňa 12. 12. 1921. ŠÚA SR, fond EMZ, inv. č. 177, krab. č. 73.

Najväčší rozruch vyvolal spor o pomer volených a menovaných členov. Pôvodný návrh právnej komisie prípravného výboru menovať 1/3 sa zmenil a senát sa uzniesol na presne opačnom pomere. Takýto postup vyvolal v podvečer zasadnutí parlamentných výborov nesúhlas i protesty aj u časti prípravného výboru burzy. Ministerstvo poľnohospodárstva sa z tohto dôvodu obrátilo na EMZ s otázkou, aké stanovisko má zaujať spravodajca vo výbore a žiadalo okamžitú odpoveď.²⁹

Oponenti menovania 2/3 burzovej rady považovali zmenu v pomere menovaných a volených členov rady za veľmi pochybnú z viacerých dôvodov. Predovšetkým sa obávali, že na Slovensku, a najmä v Bratislave môže tento nedemokratický krok vyvolať nepríjemné reakcie, najmä keď sa týkal len bratislavskej burzy. Upozorňovali, že pred cudzinou, ak to maďarská tlač využije, sa takéto opatrenie nedá obhájiť vecnými dôvodmi a môže sa považovať za slabosť „československých hospodárskych pozícií“.³⁰ Poukazovali však aj na skutočnosť, že burzy nie sú nikde orgánmi ani inštitúciami štátnej správy, ale ide (podľa vtedajšej terminológie — M. F.) o inštitúcie „záujmovej autonómie hospodárskej“. Štátna správa nie je schopná viesť takúto inštitúciu a mala by len paralyzovať prehmaty a výstrelky burzy.³¹

Menovanie väčšiny členov burzovej rady nezaručovalo úspešnú činnosť burzy. Pri takomto postupe sa politické strany domáhali kľúča na menovanie; politická kvalifikácia totiž znižovala odbornú kvalifikáciu. Menovaný člen nemohol mať na chode burzy taký záujem ani iniciatívu ako volený odborník. Okrem toho, ak burzová rada bola zložená z väčšiny menovaných členov, potom štátna správa niesla voči verejnosti zodpovednosť aj za činnosť burzy, čo nebolo pre ňu vždy výhodné.

Popri všeobecných argumentoch snažili sa poukazovať aj na konkrétne problémy, ktoré vyplývali z takéhoto postupu. Predovšetkým na to, že bolo veľmi málo Slovákov, ktorí mohli, a navyše, chceli pôsobiť ako odborníci na burze. Z toho dôvodu sa museli do burzovej rady vymenovať aj niektoré osoby, proti ktorým malo opatrenie smerovať.

Obavy, že činnosť burzy sa môže zneužiť v politickej i hospodárskej rovine, nepovažovali za opodstatnené, pretože štátna správa mala prostriedky, ako prípadné problémy riešiť.³²

Opačný postoj k pomeru menovaných a volených členov burzovej rady

²⁹ „... jde o ten poměr v složení bursovní rady. Tady si musí... Bratislava sama nejdříve ujasnit co vlastně chce.“ Z listu K. Kotrča P. Stránskému, c. d.

³⁰ Podľa P. Stránského o pomere menovaných a volených členov nerokoval ani prípravný výbor burzy a ak by sa takéto rokovanie uskutočnilo, vyslovil by sa za 1/3 menovaných. „Volilo by sa 21 členov, menovaných by bolo 14. Do nadpolovičnej väčšiny chýbajú 4 hlasy. Družstvá majú 3 hlasy, ktoré budú slovenské, a ďalší jeden hlas sa vždy docielil.“ Z listu P. Stránského ministerstvu poľnohospodárstva z 20. 12. 1921. ŠÚA SR, fond EMZ, c. d.

³¹ Ako dôkaz uvádzali hospodárenie rôznych ústrední a komisí za vojny, ako aj tesne po nej.

³² Podľa K. Kotrča neboli dôvody obávať sa 3/5 volených členov, pretože burzová

zastúpili poslanci a senátori Národnej a demokratickej strany.³³ Urobili len čiastočný ústupok, keď na zasadnutí poľnohospodárskeho výboru parlamentu navrhli namiesto pôvodných 2/3 (66,7 %) členov burzovej rady, ktorých mal menovať minister poľnohospodárstva po dohode s ministrom obchodu a s ministrom financií znížiť počet menovaných na 3/5 (60 %).³⁴

Návrhu zákona o plodinovej burze (vl. návrh, tlač č. 789, uznesenie senátu, tlač č. 222) vyčítala EMZ v predvečer rokovaní v parlamente aj niektoré nepresnosti. Predovšetkým však zneniu § 14 (o rozhodovacích súdoch), ktorý sa neprerokoval s prípravným výborom a v dôsledku toho obsahoval ustanovenia, ktoré úplne nezodpovedali platnému právu na Slovensku.³⁵

Zatiaľ čo v Prahe prebiehalo v senáte a v parlamente legislatívne pokračovanie, EMZ požiadala v súlade s návrhom zákona Zemetskú radu a OPK na Slovensku, aby sa vyjadrili k návrhu obchodných zvyklostí, ktoré mali platiť na bratislavskej plodinovej burze.

Zemetská rada na Slovensku v liste zo 7. 12. 1921 súhlasila, aby sa na burze uplatňovali také zvyklosti, ktoré by v rámci unifikačného procesu zodpovedali uzaniciám pražskej plodinovej burzy. Na pôde OPK Košice sa názory diferencovali. Jedna skupina bola za prevzatie zvyklostí už aj z toho dôvodu, aby sa urýchlilo zriadenie burzy. Druhá upozorňovala na úplnú odlišnosť pomerov na Slovensku od pomerov v Prahe. Trvala na tom, aby sa na bratislavskej burze zaviedli uzancie viedenskej a budapeštianskej burzy, najmä čo sa týka ustanovení o kvalite, ktoré podľa ich názoru lepšie zodpovedali obchodným zvyklostiam platným na Slovensku. V konečnom dôsledku však v záujme procesu urýchlenia vznik burzy súhlasila so zavedením uzancií Pražskej plodinovej burzy.³⁶

rada síce volila sekretára, ale menovalo ho ministerstvo poľnohospodárstva, „ktoré má v rukách schválenie každého dôležitejšieho kroku“. V tejto súvislosti sa postavil aj proti formulovaniu zvláštnych právomocí pre vládneho komisára, „lebo celý vtíp je práve tej neurčitosti. Bude záležet na tom jak si dotýčný zařídí a zavede a co bude za nepřistojnost považovat“. ŠÚA SR, fond EMZ, c. d.

³³ Telegram Klubu poslancov Republikánskej strany čsl. venkova EMZ zo 17. 12. 1921. ŠÚA SR, fond EMZ, inv. č. 177, krab. č. 73.

³⁴ O uvedenej otázke rokovali ešte aj 11.—13. 1. 1922 na Ministerstve poľnohospodárstva K. Stodola, K. Medvecký, P. Stránský a K. Kotrč. K. Stodola a K. Medvecký zotrvali na stanovisku menovať 3/5 členov burzovej rady. Správa o schôdzi v Prahe, ŠÚA SR, fond EMZ, inv. č. 177, krab. č. 73.

³⁵ Podľa K. Kotrča vinu na neprerokovaní osnovy mal do značnej miery prípravný výbor burzy, pretože jeho zástupca sa na rokovanie nedostavil. Dr. Weil zas tvrdil presný opak. Viaceré komplikácie vyplynuli z toho, že na Ministerstve spravodlivosti považovali zák. čl. o rozhodcovských súdoch za predpis týkajúci sa len špeciálne budapeštianskej burzy. Prevládal však názor, že v danom štádiu by už nebolo vhodné zasahovať do znenia zákona. Vychádzalo sa z toho, že problém sa bude dať riešiť novelizáciou zákona.

³⁶ Z listu OPK Košice z 20. 12. 1921. ŠÚA SR, fond EMZ, inv. č. 177, krab. č. 73; vyjadrenia ostatných OPK sa vo fonde nenachádzajú. Nie je však pravdepodobné, že by mali negatívny charakter.

Poslanecká snemovňa prerokovala návrh zákona na svojej 122. schôdzi prvého volebného obdobia. V krátkej rozprave vystúpili K. Stodola, F. Juriga a K. Medvecký. Všetci traja uvítali zriadenie burzy v Bratislave. Odlíšovali sa však v názoroch na bezprostredné príčiny jej vzniku.

F. Juriga tvrdil, že vláda si nemôže pripísať zásluhu na vzniku uvedenej inštitúcie. Návrh na jej zriadenie podala len vzhľadom na to, že ju k tomu donútili okolnosti.³⁷ Predložený zákon označil za nedokonalý, pretože v ňom chýba predovšetkým návrh na zriadenie burzy s cennými papiermi, „čo dokazuje, že nám nedajú celý peceň, ale len krajíček“. Zo Slovenskú ľudovú stranu vyláčil, že jej poslanci budú hlasovať za zákon, pretože nie sú v opozícii, len aby boli opozičníkmi, „ale aby... od českého centralizmu vytlačili tým viacej práva a slobody proti pažravosti centralizmu v Prahe“.

K. Medvecký zaujal opačný postoj. Podľa neho slovenský národ nežiadal zriadiť burzu v Bratislave preto, že by tým chcel „niečoho osobitného, niečoho potrebného pre svoj osobitný národný život“. Išlo o „hospodársku nutnosť a hospodársku potrebu, ktorá slúži celej republike a ktorá nijakým spôsobom nemá za účel zdvihnutie autonómnych snáh“. Práve skutočnosť, že burza cenných papierov ešte nevznikla, považoval za dôkaz toho, že „len hospodárske pomery boli pohnútkou zriadenia burzy...“.³⁸

K. Stodola, vo svojom pragmaticky ladenom vystúpení, označil burzu za jednu z organizácií, ktoré hospodársky život Slovenska súrne potrebuje. Len tak sa mohlo Slovensko pohnúť dopredu vo svojej hospodárskej emancipácii „z bývalého začarovaného ekonomického kruhu Viedne a Pešti“.³⁹ Bude sa však môcť rozvíjať len vďaka začleneniu republiky do svetového hospodárstva. Jej medzinárodný význam videl v tom, že burza zachytí celý dovoz z podunajských štátov, či už priamy, alebo tranzitný, a na druhej strane sa bude usilovať o to, aby sa vývoz z Československa uskutočňoval po Dunaji.

Podľa K. Stodolu sa pod tlakom „nezadržateľnej myšlienky decentralizácie hospodárskeho života“ nevyhnutne zriadi v Bratislave i burza cenných papierov. To malo len pomôcť pražskej burze, keďže tá nebola v stave absorbovať všetky hodnoty, „ktoré sa nacionalizovaním podnikov na ňu valia“. Predpokladal tiež, že z bratislavskej tovarovej burzy

³⁷ „... život jednoducho ukázal na tomto poli, že Slovensko... je realita a jednoducho, ako burza pôvodne neúradne povstala, musíte ju prikryť formou návrhu zákona.“ Z vystúpenia F. Jurigu v poslaneckej snemovni. Těsnopisecké správy ze schůze poslanecké snemovny Národního shromáždění (I. vol. období, 4. zasadnutí, 122. schůdza), s. 2190.

³⁸ Z vystúpenia K. Medveckého v parlamente. C. d., s. 2192.

³⁹ „... My by sme chceli z nej vytvoriť srdce a mozog hospodárskeho organizmu na Slovensku, lebo táto burza ako organizovaný trh bude barometrom nášho ekonomického života, keďže značí kolísanie výšín a nížín našej národohospodárskej úrovne.“ Z vystúpenia K. Stodolu v parlamente. C. d., s. 2186.

sa časom vytvorí i dopravná burza (Frachtenbörse), podobná burze v Duisburgu na Rýne. Konečný cieľ však videl vo vytvorení burzy práce na spôsob Bourse de travail v Paríži. To by umožnilo na základe súkromnej iniciatívy a vládnej podpory sprostredkovať pohyb pracovných síl medzi východom a západom, riešiť problém emigrácie do Ameriky „s celým sociálno-politickým komplexom ohľadov, ktoré s týmito otázkami súvisia“.

Zákon o plodinovej burze v Bratislave a zákaze termínových obchodov⁴⁰ s obilím a mlynskými výrobkami na Slovensku a v Parkarpatskej Rusi bol prijatý po druhom čítaní a hlasovaní v poslaneckej snemovni 25. 1. 1922. Keďže však parlament schválil osnovu zákona s niektorými zmenami, musela sa opäť prerokovať v senáte. Až 15. 2. 1922 sa osnova stala zákonom, vyhláseným v Zbierke zákonov ako zák. č. 69 z 11. 3. 1922.

Po prijatí zákona na návrh prípravného výboru vymenoval 3. 5. 1922 minister poľnohospodárstva dočasnú burzovú radu, ktorá riadila poslednú fázu prípravných prác na jej otvorenie. Slávnostné otvorenie sa uskutočnilo 27. 5. 1922 v budove vlády za prítomnosti ministra poľnohospodárstva F. Staněka, ministra školstva a národnej osvety V. Šrobára a ministra pre správu Slovenska M. Mičuru. Prvé burzové zhromaždenie sa konalo 26. 6. 1922 v priestoroch bratislavskej Reduty.

Došlo 17. 6. 1991

THE CREATION OF THE CORN EXCHANGE IN BRATISLAVA

Miroslav FABRICIUS

The article evokes the past events which were taking place until the corn exchange had being open in Bratislava. It was an institution needed to Slovakia due to its economical emancipation. It used to capture the whole import from the sub-Danube states and it controlled the business so that the export from Czecho-Slovakia was running on Danube. There was a sharp dispute while discussing the number of exchanges in Cecho-Slovakia as well as their placement. The other focus of disputes had arisen upon the question of a character of Bratislava's exchange. Finally, the corn exchange had been established, but according to the law, it was allowed to sell other goods, too. This article explains also the preparation measures background on which the exchange law was being built.

⁴⁰ Termínové obchody sa uzavierali s podmienkou dodania tovaru na neskoršie obdobie, niekedy i niekoľkokomesačné. Poľnohospodárske kruhy usudzovali, že takéto obchody nepriaznivo pôsobia na tvorbu cien za ihneď dodávaný tovar a v Predlitavsku sa im podarilo presadiť takýto zákaz už v roku 1903. Po prijatí zákona o plodinovej burze v Bratislave sa tento zákaz rozšíril i na územie Slovenska a Podkarpatskej Rusi.

ВОЗНИКНОВЕНИЕ ТОВАРНОЙ БИРЖИ В БРАТИСЛАВЕ

Мирослав ФАБРИЦИУС

Статья занимается событиями, случившимися перед открытием биржи в Братиславе. Речь шла об учреждении, в котором Словакия с точки зрения своей хозяйственной эманципации необходимо нуждалась. Она подхватывала весь ввоз из подунайских государств и стремилась, чтобы вывоз из Чехословакии протекал по Дунае. Резкую полемику вызвали споры о количестве бирж в Чехословакии и о их размещении. Дальнейшим очагом споров являлся вопрос о характере братиславской биржи. Учреждена была явно биржа сельскохозяйственных культур, но согласно закону на ней было возможно торговать также с другими видами товаров. В статье объясняется и подоплека подготовительных работ при образовании биржевого закона.

Prehľad a informácie

Nové podmienky a prostredie pre zahraničné investície v Poľsku

Adam GWIAZDA

Poľsko bolo prvou zo stredoeurópskych krajín, ktorá sa v roku 1989 pustila do radikálneho programu prechodu z centrálne plánovaného systému na trhovú ekonomiku. O tomto programe sa hovorí aj ako „šokovej terapii“ alebo „veľkom tresku“ („Big Bang“). Základnými cieľmi prvej demokratickej vlády bolo dosiahnutie stabilizácie ekonomiky v budúcich dvoch-troch rokoch, parlamentná demokracia a občianska spoločnosť. Napriek ohromným nákladom veľmi tvrdej hospodárskej politiky sa ešte všetky tieto ciele nedosiahli. Existuje však mnoho pozitívnych zlepšení, ktoré vytvárajú nové prostredie pre domáce i zahraničné investície.

Predovšetkým bola znížená hyperinflácia z 1800 % v roku 1989 na 584 % v roku 1990 a na súčasnú úroveň 4—5 % mesačného rastu. Druhým úspechom bolo odstránenie nedostatku, ku ktorému sa nedospelo prostredníctvom podstatného zvýšenia domácej priemyselnej výroby,¹ ale zmrazením miezd, cenovou liberalizáciou a odstránením dovozných obmedzení. Ďalším pozitívnym krokom bolo zavedenie jednotného kurzu zlotého (poľskej meny) k doláru a k ďalším konvertibilným menám v januári 1990.

Zlotý sa stal prakticky konvertibilným (vnútorne), a napriek 584 % inflácii v roku 1990 zostal počas 16 mesiacov nezmenený na úrovni 9500 zlotých za 1 USD. 17. mája 1991 bol devalvovaný o 17 % a teraz je viazaný k menovému košu tých mien, ktoré majú najväčšiu váhu v poľskom zahraničnom obchode. K tomu je potrebné dodať, že 50 % devalvácia zlotého začiatkom roka 1990 pomohla zvýšiť výnosy z exportu, avšak v priebehu roka 1991 sa tento „stabilný“ kurz stal výhodnejší pre dovozcov než pre vývozcov. Poslednú devalváciu zlotého o 17 % preto možno

¹ Podľa rôznych odhadov v roku 1990 Poľsko trpelo 15 % poklesom výroby (niektoré ďalšie zdroje hovoria o 30 %, ale polovicu tohto poklesu pripisujú produkcii výrobkov veľmi nízkej kvality, ktoré by bolo veľmi ťažké predať, keby bol poľský trh náročnejší, nehovoriac už o trhu svetovom.

Tabuľka 1

Poľsko: Vybrané ekonomické indikátory

Ukazovateľ	1989	1985–89 ^{a)}	1990 ^{b)}	1991 ^{c)}
obyvateľstvo (v mil.)	37,9	—	—	—
obyvateľstvo (miera rastu v %)	0,0	—	—	—
HDP na hlavu v USD ^{d)}	2190	—	1750	2200
rast reálneho HDP (v %) ^{d)}	—	2,6	-12,0	3,0
spotrebiteľské ceny (zmeny v %)	1800	57,0	584,0	150,0
obchodná bilancia (v mil. USD)	47	—	2214	-50
bilancia bežného účtu (v mil. USD) ^{e)}	-1497	—	668	-1508
medzinárodné rezervy (v mil. USD)	2314	—	4492 ^{f)}	4572 ^{g)}

a) Priemer; b) odhad; c) prognóza; d) údaje odvodené z čistého hmotného produktu; e) bez oficiálnych transferov; f) súčasný stav; g) ako vo februári 1991.

Prameň: Barclays Economic Review, máj 1991, s. 20–21 a vlastné odhady.

chápať ako nástroj obnovenia určitej rovnováhy medzi záujmami poľských vývozcov a dovozcov.

Je samozrejmé, že začiatkom roka 1990 bolo nemožné predvídať vývoj udalostí vyplývajúcich zo stabilizačnej politiky poľskej vlády. Táto hospodárska politika sa tradične zakladá na prísnych rozpočtových opatreniach, zavedení konkurenčného reálneho menového kurzu a čiastočnej deregulácii, kombinovaných s veľmi pomalou privatizáciou štátneho majetku. Tieto opatrenia, v prípade, že sa okamžite zavedú do praxe, môžu viesť k ekonomickej stabilizácii, ale niet žiadnej záruky, že stabilizácia automaticky povedie k rastu. Skutočnosťou je, že najviditeľnejším dôsledkom tejto hospodárskej politiky v Poľsku nebol ani rast, a dokonca ani „vierohodná“ stabilizácia, ale hlboká recesia. Ako sme už uviedli, priemyselná výroba poklesla v roku 1990 o 30 % (podľa reálnejších odhadov o 15 %). Predaj poľských štátnych podnikov poklesol v tom roku o 25 % a ich zisky sa znížili z 34 % v prvej polovici roku 1990 na 8 % v prvej štvrtine roku 1991.

V polovici roka viac než 40 % všetkých poľských štátnych podnikov, ktoré ešte stále produkujú asi 78 % HNP Poľska, nemalo dostatok príjmov na to, aby platili povinné dane, o zvyšovaní investícií a tým znižovaní výrobných nákladov už ani nehovoriac. Jediné náklady, ktoré sa mohli znížiť pomerne rýchlo, sú mzdy a platy. Je potrebné pripomenúť, že v roku 1990 prudko poklesli reálne príjmy asi o 30 %, pričom v roku 1989 predstavoval tento pokles 27 %. A len v apríli 1991 v porovnaní s decembrom 1990 sa reálne mzdy znížili o 17 %. Ale mzdy a platy v Poľsku nikdy neboli vysoké! Na porovnanie, mzda priemerného robotníka bola v polovici roka 1991 asi 180 dolárov, zatiaľ čo podpora v nezamestnanosti predstavovala asi 70 dolárov mesačne. Na druhej strane, trhové ceny väčšiny tovarov a služieb v Poľsku sú rovnaké alebo oveľa vyššie než v západnej Európe. Koncom roka 1990 bolo kontrolovaných 17 %

spotrebiteľských cien a 12 % cien priemyselných výrobcov a poľská vláda plánuje v roku 1991 odstrániť ďalšiu časť zostávajúcej cenovej kontroly.

Nedostatok miesta nám neumožňuje detailnú analýzu všetkých dôsledkov doterajšej stabilizačnej politiky v Poľsku. Je však potrebné dodať, že niektoré dôsledky boli ľahko predvídateľné, ako napr. „nevyhnutná“ nezamestnanosť, ktorá vzrástla v polovici roka 1991 na takmer 9 % (1,4 milióna nezamestnaných) v porovnaní s dvadsiatimi tisícami nezamestnaných (t. j. oficiálne registrovaných) v roku 1989. Napriek tvrdej rozpočtovej a peňažnej politike vlády boli a ešte sú dosť silné inflačné tlaky. Značné zvýšenie cien a spomínaná devalvácia zlotého spôsobili, že všetci poľskí držiteľia peňažných aktív, potenciálni podnikatelia, prišli o viac než 60 % ich kapitálu (úspor držaných vo forme bankových vkladov denominovaných v zlotých a v tvrdých menách).

Veľmi protirečivá hospodárska politika bola uplatňovaná aj vo vzťahu k privatizácii. Skutočnosťou je, že privatizačné opatrenia neboli zahrnuté do stabilizačnej politiky ako jej súčasť, čo bola chyba. Sejm (poľský parlament) prijal zákon o privatizácii 13. júla 1990 len po zdĺhavej diskusii v oficiálnych komorách a v komunikačných prostriedkoch. Hoci bol návrh zákona o privatizácii — predtým, než bol predložený parlamentu — 15-krát upravovaný, napádali ho politici všetkých orientácií. Napríklad predstavitelia odborov tvrdili, že úroveň spoluúčasti robotníkov je príliš nízka, pretože zákon im umožňuje kúpiť si len 20 % akcií ich privatizovaného podniku s 50 % zľavou.

Na druhej strane, nacionalisti protestovali proti nebezpečenstvu výpredaja do zahraničia, hoci zahraniční kupci môžu kúpiť — bez povolenia — len 10 % akcií akéhokoľvek podniku. Je samozrejmé, že s takým ofenzívnym ustanovením bude veľmi ťažké prilákať zahraničných investorov. A v rukách domáceho obyvateľstva sa nenachádzajú dostatočné peňažné prostriedky. Podľa najoptimistickejších odhadov by domáci investori mohli kúpiť len 15 % akcií všetkých privatizovaných podnikov, predpokladajúc, že všetci držiteľia peňažných aktív by boli ochotní vymeniť ich úspory (bankové vklady) za akcie.

Ani tradičné vonkajšie zdroje financovania nie sú prístupné, pretože Poľsko, dokonca po súčasnom 50 % znížení dlhu, bude musieť uskutočniť čisté transfery do zahraničia vo výške asi 2 % HDP každý rok — ak sa dlh stabilizuje na plánovanej úrovni.² V tejto situácii budú priame zahraničné investície najdôležitejším zdrojom vonkajších úspor. Avšak tieto úspory budú v Poľsku (rovnako aj v ďalších stredo európskych krajinách) pravdepodobne investované len vtedy, ak bude vytvorené priaznivé ekonomické, inštitucionálne a právne prostredie.

Legislatívne zmeny, ktoré sa v Poľsku uskutočnili v rokoch 1986 a

² Na porovnanie, Maďarsko, ktoré nežiadalo zníženie dlhu, bude musieť uskutočniť čisté transfery do zahraničia vo výške 3—4 % HDP.

1988, prilákali pozornosť zahraničných investorov, ale zväčša malých. V polovici 80. rokov fungovalo približne 700 malých joint ventures — podnikov so zahraničnou účasťou. Na porovnanie, v roku 1987 len 5 % týchto podnikov nevlastnili cudzinci poľského pôvodu (tzv. „firmy Polonia“). V ďalších rokoch sa ich počet zvýšil na 2000 koncom roku 1990 (z nich 1752 fungovalo) a asi 4000 v polovici roku 1991. K tomu treba dodať, že vo všetkých stredoeurópskych a východoeurópskych krajinách sa počet joint ventures zvýšil z nepatrného množstva začiatkom roku 1980 na 3250 v máji 1990 a asi 7000 začiatkom roku 1991. Takmer 80 % všetkých týchto joint ventures, ako aj 100 % podnikov vlastnených cudzincami, fungujúcich v týchto krajinách, investovali len malé sumy, napríklad v Poľsku len minimálnu čiastku požadovanú zákonom o joint ventures z roku 1988, t. j. 50 000 dolárov. Koncom roku 1990 bolo len 22 takých spoločností so zahraničnou účasťou v Poľsku, ktoré investovali viac než 1 milión dolárov. Podľa týchto predpisov, ktoré sú už zrušené novým zákonom o účastinných spoločnostiach so zahraničnou účasťou, schváleným sejmom 14. júna 1991,³ neexistujú žiadne obmedzenia majetkovej účasti uvalené na zahraničných investorov, ktorí však museli získať povolenie Agentúry pre zahraničné investície. Využívali aj daňové úľavy počas prvých rokov fungovania spoločnosti, s možnosťou predĺženia týchto daňových prázdnin až na 6 rokov, avšak nemohli voľne prevádzkať všetky zisky s výnimkou čiastky zo ziskov a dividend v tvrdej mene (po odpredaji 15 % týchto príjmov Poľskej národnej banke). Daň z príjmu bola stanovená na 50 % a poľská vláda nedávala žiadnu záruku vo vzťahu k možnému nebezpečenstvu znárodnenia a vyvlastnenia.

Tabuľka 2

Joint ventures. Fungujúce v Poľsku. Štruktúra joint ventures podľa objemu zahraničného kapitálu v roku 1990

Objem kapitálu (v tis. USD)	Počet joint ventures
pod 50	32
50	699
50,1— 60	500
60,1— 100	279
100,1— 200	129
200,1— 500	66
500,1—1 000	25
1 000,1—3 000	16
viac než —3 000	6
Spolu	1 752

Prameň: Bankový vestník č. 6/1991.

³ Tento zákon bude zavedený do praxe v júli 1991.

Tabuľka 3

Geografická štruktúra joint ventures fungujúcich v Poľsku

Poradie	Krajiny	Počet j. v.	Objem zásob (základného kapitálu)		
			domáceho (v mil. PLZ)	zahraničné- ho (v tis. USD)	spolu (mil. PLZ)
1.	SRN	601	484 873,4	61 726,3	1 071 273,25
2.	Švédsko	159	57 873,4	14 118,6	192 000,10
3.	USA	155	84 818,4	17 160,7	247 845,05
4.	Rakúsko	123	99 073,7	15 670,1	247 939,65
5.	Veľká Británia	90	38 610,1	6 515,4	100 506,41
6.	Taliano	86	57 324,2	10 425,6	156 367,40
7.	Francúzsko	82	77 389,5	10 766,5	179 671,25
8.	Holandsko	66	19 379,2	7 139,7	87 206,35
9.	Švajčiarsko	57	108 887,9	9 167,2	195 976,30
10.	Dánsko	54	14 928,4	5 956,3	71 513,25
11.	Belgicko	34	25 525,7	3 270,4	56 594,50
12.	ZSSR	32	14 933,2	2 450,3	38 211,05
13.	Kanada	27	10 695,0	2 461,4	34 078,30
14.	Izrael	14	2 794,3	6 594,6	65 443,00
15.	Lichtenštajnsko	12	100 378,9	5 187,1	149 656,35
15.	Nórsko	12	27 471,0	18 659,4	204 735,30
15.	Austrália	12	1 992,3	691,8	8 564,40
16.	Fínsko	11	2 328,8	620,0	8 218,80
17.	Španielsko	9	2 716,7	690,0	9 271,70
18.	Grécko	8	1 985,3	526,4	6 986,10
19.	Singapur	7	14 955,0	650,0	21 130,00
19.	Turecko	7	657,7	573,8	6 108,80
20.	Japonsko	4	855,0	957,4	9 950,30
21.	Spojené arabské emiráty	3	3 698,8	194,2	5 543,70
21.	Luxembursko	3	475,5	193,2	2 310,90
21.	Maďarsko	3	515,6	151,2	1 952,00
21.	Hongkong	3	77,8	150,0	1 502,80
22.	Gibraltár	2	5 382,3	1 110,5	15 932,05
22.	Juhoslávia	2	1 128,0	301,2	3 989,40
22.	Bulharsko	2	826,5	115,6	1 924,70
22.	Monako	2	460,0	106,8	1 474,60
22.	Cyprus	2	928,6	102,7	1 904,25
22.	Libanon	2	0,0	100,0	950,00
23.	Nassau	1	0,0	98,0	931,00
23.	India	1	0,0	53,0	503,50
23.	Portugalsko	1	119,0	50,0	594,00
23.	Líbya	1	388,9	50,0	863,90
23.	Island	1	0,0	50,0	475,00
23.	Irak	1	475,0	50,0	950,00
23.	Filipíny	1	0,0	50,0	475,00
23.	Egypt	1	0,0	50,0	475,00
23.	ČSFR	1	118,8	50,0	593,00
23.	Argentína	1	0,0	50,0	475,00
23.	Holandské Antily	1	0,0	50,0	475,00
24.	multinacionálne	54	51 250,2	5 337,6	101 957,40

Prameň: Bankový vestník, 1991, č. 6.

Nový zákon o spoločnostiach so zahraničnou účasťou, prijatý sejmom 14. júna 1991, ďalej liberalizoval priame zahraničné investovanie v Poľ-

sku. Predovšetkým neexistuje žiadne minimálne obmedzenie pre zahraničné investície vo výške 50 000 dolárov. Všetci zahraniční investori si môžu otvoriť svoje podniky v Poľsku bez povolenia, s výnimkou niekoľkých málo druhov činnosti, ako napr. konzultačné služby, veľkoobchod s dovážaným tovarom, obranný priemysel, správa morských prístavov a letísk a obchod s nehnuteľnosťami. Spoločnosti so zahraničnou účasťou môžu voľne prevádzať — po zaplatení daní — aj svoje zisky a dividendy. Avšak všetky doterajšie daňové úľavy a daňové prázdniny boli zrušené, s výnimkou tých spoločností, v ktorých je podiel zahraničného partnera (alebo vlastníka) väčší než 2 milióny ECU (asi 2,6 milióna dolárov). Isté daňové úľavy môžu získať aj tie spoločnosti, ktoré exportujú prinajmenej 20 % ich produkcie. Nový zákon dovoľuje aj plný prevod kapitálu, vrátane výnosov akumulovaného kapitálu, a poskytuje významnú ochranu zahraničným investorom. Navyše, všetky spoločnosti, poľské aj zahraničné, platia rovnakú daň z príjmu. Ak kupujú účastiny privatizovaných podnikov, potom nebudú platiť daň z príjmu z čiastky vynaloženej na nákup účastín.

Je veľmi ťažké predvídať, či nový zákon a jeho liberálnejšie ustanovenia (v porovnaní so zákonom o joint ventures z roku 1988) prilákajú významný prílev zahraničných (priamych) investícií do Poľska. Taký prílev by, pravdaže, mohol byť pritiahnutý prostredníctvom predaja štátneho majetku zahraničným kupujúcim za veľmi nízke ceny. Je samozrejmé, že takmer každý občan Poľska by protestoval proti takým metódam prilákania zahraničného kapitálu. Zdá sa, že ďalšia liberalizácia cien prinesie — skôr či neskôr — rovnakú cenovú úroveň pre všetky tovary, vrátane investičných statkov a nehnuteľností. V takom prípade už nebude viac hroziť nebezpečenstvo výpredaja poľského majetku zahraničným investorom za nereálne nízke ceny.⁴

Avšak v súčasnosti existuje veľa neistoty ohľadom finančných dôsledkov nami diskutovanej stabilizačnej hospodárskej politiky a budúceho tempa ekonomických reforiem v Poľsku. Tieto reformy sa uberajú správnym smerom a čoskoro môžu priniesť mnohé pozitívne výsledky, ktoré zlepšia postavenie krajiny. Ak však budú tieto reformy zastavené, alebo budú zavádzané pomaly, vo veľmi dlhom časovom období, vyhliadky na prilákание priamych zahraničných investícií budú pochmúrne.

Došlo 19. 8. 1991

⁴ Je nevyhnutné poznamenať, že mnohé z týchto nacionalistických argumentov proti výpredaju poľských štátnych bankrotujúcich podnikov zahraničnými investormi sa zdajú takmer absurdné v sporoch so základnou „trhovou ideológiou“ súčasných ekonomických reforiem.

Recenzie

Náš dlh voči hospodárskym dejinám

TEICHOVA, A.: *Wirtschaftsgeschichte der Tschechoslowakei 1918—1989*. Wien—Köln—Graz, Böhlau 1988. 143 s.

Novembrová revolúcia 1989 u nás otvorila dokorán privreté dvere i okná života našej spoločnosti voči prevažnej časti ostatného sveta. Okrem iného vznikla aj možnosť zoznámiť sa v oveľa širšom rozsahu ako doteraz s výsledkami vedeckého poznania, získanými často z iných hodnotiacich uhlov pohľadu než boli naše uhly videnia, dané jedinou mocensky pripúšťanou teóriou a ideológiou. Padlo tabu na diela osobitne sledovaných autorov. Zostali najmä prekážky v nás samých dané nedostatočnou jazykovou prípravou, spôsobom videnia sveta a pod., a pravda aj finančnými možnosťami našich knižníc a pracovísk, ako aj prístupnosťou archívov, prostredníctvom ktorých sa prevažne dostávame k zdrojom vedomostí.

Poznávanie je permanentný proces, v ktorom sa naše poznatky nielenže dopĺňajú a neustále rozširujú, ale aj opravujú a menia. Je nepochybné, že súčasný revolučný prevrat vytvoril podmienky na to, aby sa aj v hospodárskych dejinách začalo s veľkou previerkou našich poznatkov. Bude iste postupná a bude trvať dlhšie. Mala by sa robiť uvážlivo a seriózne a vychádzať z toho, že v histórii je mnoho javov, ktoré môžu mať viacero interpretácií či formulácií. Cieľom je zistenie, čo z doterajších poznatkov

má trvácný charakter a čo je dobovým nánosom. Treba to robiť pri súčasnom objavovaní nových stránok a súvislostí hospodárskej minulosti, ktoré zaiste zahrnie aj potvrdenie a vyslovenie toho, čo sme zatiaľ iba tušili, alebo aj vedeli, ale nemohli či nechceli otvorene povedať.

Nová verzia československých hospodárskych dejín bude nepochybné dielom predovšetkým domácich odborníkov. Bolo by však neodpušiteľnou chybou vynechať v tejto súvislosti príspevok bádateľov zo západných krajín, najmä našich emigrantov. V tomto smere máme, a myslím si, že nielen v hospodárskych dejinách, veľký dlh voči našim zahraničným kolegom, ale aj voči našej vedeckej verejnosti. Recenzie a anotácie sa o týchto prácach vyskytovali menej ako šafran, hoci v nejednom prípade išlo o príspevky zásadného významu. Potreba informácie o týchto prácach je o to väčšia, že mnohé z nich nie sú v Česko-Slovensku bežne dostupné, a často ich nepoznajú ani naši špecialisti. Túto medzeru treba vyplniť.

Pri tejto príležitosti by som rád upozornil na práce Alice Teichovej, ktorá do roku 1968 pôsobila ako učiteľka na Karlovej univerzite v Prahe, potom ako riadna profesorka hospodárskych dejín na britských univerzi-

tách. Prednášala aj na ďalších univerzitách západnej Európy a severnej Ameriky. Hoci jej vedecké záujmy sú širšie, je to nepochybne v zahraničí jedna z najlepších znalkyň hospodárskych dejín stredovýchodnej Európy, najmä však Československa, v období od prvej svetovej vojny. Jej možnosti kontaktov s pôvodnou vlasťou boli síce od roku 1970 obmedzené, pozná však všetky významnejšie práce našich autorov, a čo je jej prednosťou oproti nám, pozná aj to, čo vyšlo v západnom svete o hospodárskom vývoji Československa.

Okrem mnohých časopiseckých štúdií na témy medzivojnového obdobia, objavným spôsobom prispela k poznaniu hospodárskej minulosti Československa najmä knihou *An Economic Background to Munich — International Business and Czechoslovakia 1918—1938* (Cambridge 1974), ktorú v prvej verzii česky napísala na základe archívnych materiálov československých veľkopodnikov, štatistického úradu a ďalších inštitúcií ešte pred svojou emigráciou do Veľkej Británie. Keby už nič iné nenapísala, nebolo by možné ju v hospodárskych dejinách Československa zabudnúť. K tejto práci sa ešte vrátíme v osobitnej recenzii.

Z príležitosti 70. výročia vzniku Československa vyšla v Rakúsku roku 1988 iná kniha Alice Teichovej *Wirtschaftsgeschichte der Tschechoslowakei 1918—1980*. Jej anglická verzia bola vydaná v tom istom roku vo Veľkej Británii. V úvode autorka píše, že k rozhodnutiu napísať takúto knihu ju primälo poznanie, ako málo sa vie o krajine Čechov a Slovákov vo Veľkej Británii a v USA všeobecne a o jej hospodárskom vývoji zvlášť.

Knihy je pomerne útlá a jej obsah je rozdelený do stránkovo približne rovnakých častí zahŕňajúcich obdobia 1918—1945 a 1945—1980. Už z toho je

zrejmé, že ide o prehľadnú prácu, pri ktorej autorka musela dbať na to, aby postihla všetky dôležité stránky vývoja bez toho, aby zachádzala do nadmerných podrobností. Treba s uznaním konštatovať, že napriek obmedzenosti rozsahu, výklad je podaný logicky a zrozumiteľne, vrátane potrebných číselných údajov. Do textu vložila autorka viacero tabuliek, ktoré na konkrétnych číslach ukazujú priebeh dôležitých hospodárskych a sociálnych procesov. Niektoré z uvedených údajov nie sú našim ekonómom a hospodárskym historikom bežne známe, lebo ide o výpočty publikované v západných krajinách a u nás tabuizované. V tejto súvislosti treba menovite uviesť výpočty agregátnych veličín hrubého sociálneho produktu a i., ktoré urobili J. Krejčí, manželia Pryorovci, M. Stádník, G. J. Staller, a nie na poslednom mieste údaje samej A. Teichovej, ktoré publikovala v spomínanej knihe z roku 1974. Užitočnú funkciu majú aj niektoré medzinárodné porovnania.

Prvá časť knihy o období 1918—1945 má nasledovný postup: 1. *Obyvateľstvo a ukazovatele demografického vývoja vrátane povolania*; 2. *Sociálne členenie spoločnosti, vzdelanie a školstvo*; 3. *Hospodárstvo — celkový vývoj a vývoj podľa hlavných národohospodárskych úsekov*; 4. *Štát a hospodárstvo*, kde je zahrnutá problematika hospodárskej a sociálnej politiky, vrátane štátneho rozpočtu; 5. *Násilná likvidácia Československa*. V tejto poslednej kapitole autorka zachytila iba najzákladnejšie fakty hospodárskeho diania za II. republiky, protektorátu a slovenského štátu a od systematického výkladu upustila. Zrejme nepovažovala túto časť našej histórie za predmet svojho záujmu, lebo nešlo o Československo.

Vo svojich hodnoteniach hospodárskeho vývoja medzivojnového Česko-

slovenska sa A. Teichová vcelku neodlišuje od doterajších hodnotení našich hospodárskych dejínarov. Rozdiely sú v spôsoboch formulácie niektorých čiastkových otázok, a najmä v logickom postupe výkladu. Naše prehľadné práce, ktoré sú stránkovo oveľa rozsiahlejšie a mohli si teda dovoliť podrobnejšie rozbor problematiky, berú demografický a politický vývoj ako všeobecne známy a daný a zmieňujú sa o ňom iba okrajovo. A. Teichovej je jasné, že pre jej zahraničných čitateľov takéto vedomosti nie sú samozrejmosťou (sú samozrejmosťou pre naše generácie pod 50 rokov veku?), a preto uvádza aj ich charakteristiku. Popri tom nájdeme aj krátku subkapitolku o vzdelanostnej úrovni a školstve, čo je charakteristika z hľadiska hospodárskeho vývoja nepochybne dôležitá, ale našimi hospodárskymi historikmi zanedbávaná.

Druhá časť knihy je rozčlenená na tieto kapitoly: 1. *Predpoklady obnovy po II. svetovej vojne*, ktorá zachytila najmä politické podmienky znovuzkriesenia Československa; 2. *Obyvateľstvo*, kde je zachytená aj problematika zmeny nacionálnej skladby štátu; 3. *Od buržoáznej spoločnosti k egalitárnej spoločnosti*, ktorá ukazuje sociálne presuny v československej spoločnosti v dôsledku znárodnenia, pozemkovej reformy, štruktúrnej prestavby hospodárstva a kolektivizácie poľnohospodárstva; tu je tiež odsek o vzdelávaní; 4. *Hospodárstvo a štát*, kde sú zachytené základné črty vývoja československého národného hospodárstva v agregátnych ukazovateľoch národného dôchodku, zamestnanosti, investícií, hrubej výroby priemyslu a poľnohospodárstva; 5. *Štátne plánované hospodárstvo*; táto posledná kapitola je venovaná hospodárskej politike a jej činiteľom, ktoré konkrétny vývoj československej ekonomiky podmieňovali, resp. usmerňovali.

Sú tu zahrnuté aj všeobecné politické súvislosti hospodárskej politiky, a najmä sa tu píše o podmienkach vzniku, charakteristike a vývoji centralizovaného, administratívno-direktívneho systému plánovania a riadenia československého národného hospodárstva. Táto kapitola je rozčlenená podľa časového hľadiska na úseky 1948—1953—1963—1969—1980.

Aj v druhej časti knihy sa autorka opiera prevažne o československé zdroje informácií, najmä pokiaľ ide o číselné údaje. V hodnotení vývoja je však zrejmé, že vo svojom výklade nie je odkázaná iba na názory československých ekonómov. V porovnaní s našimi oficiálnymi hodnoteniami z predrevolučného obdobia sú formulácie A. Teichovej podstatne kritickejšie a v nejednom prípade aj výrazne odlišné; príčiny nie je ťažké pochopiť. Teraz, takmer dva roky po revolúcii je však potrebné konštatovať, že naše vlastné videnie vecí a vyslovaná kritika idú neraz ďalej, než sú kritické stanoviská autorky recenzovanej knihy.

Spracovať obsiahlu a zložitú problematiku na limitovanom rozsahu strán je veľmi náročná úloha. Pri jej plnení sa nedá vyhnúť neľahkému rozhodovaniu o tom, čo vynechať, dochádza k rôznym skratom a k diskutabilným formuláciám, resp. aj nechceným chybám. Ani autorka, i keď taká erudovaná ako je A. Teichová, sa tomu nemohla vyhnúť. Uvediem tie závažnejšie.

Na strane 20 sa píše o 2 040 500 námezdných robotníkov. To číslo určite nie je správne. Sčítanie ľudu (po volanie obyvateľov) zachytilo robotníkov takmer 2,5 milióna, nádenníkov 414 tisíc, zriadencov 479 tisíc, úradníkov 466 tisíc a učňov 230 tisíc. Na tej istej strane sa píše, že priemerná mzda pred veľkou krízou bola deväťkrát vyššia než 1913. Ako ináč by

však toto správne tvrdenie vyznelo, keby za tým nasledovala veta, že maloobchodné ceny boli asi osemkrát vyššie. Na strane 63 sa píše, že objem verejných financií medzi rokmi 1920 a 1937 tvoril pätinu až tretinu hrubého sociálneho produktu. Je to príliš vysoké číslo a protirečí aj údaj tabuľky 9 na strane 26, kde výpočet pre rok 1930 uvádza, že „príjmy verejnej ruky“ tvorili 12 % národného dôchodku (počítaného dôchodkovou metódou) a pre r. 1937 boli 12,7 %. A veľičina národného dôchodku je vždy nižšia než suma hrubého sociálneho produktu.

Na strane 84 je zrejماً tlačová chyba, keď je tam uvedené, že do decembra 1948 z vnútrozemia do českého pohraničia presídlilo vyše 12,5 mil. ľudí. Na strane 90 sa píše o rýchlej kolektivizácii od roku 1953. Kolektivizácia začala zákonom o JRD z roku 1949 a roku 1953, ako aj nasledujúci rok, sa zaznamenalo zastavenie jej postupu a naopak, rozpad družstiev. Na strane 96 sa vlúdilo nesprávne tvrdenie, že Československo dostalo málo reparácií, pretože sa neuzavreli mierové zmluvy s Nemeckom a jeho

spojencami. Príčiny obmedzených reparácií boli iné (najmä vznik studenej vojny); mierové zmluvy so spojencami Nemecka sa uzavreli 10. 2. 1947 v Paríži a vstúpili do platnosti 15. 9. 1947.

Spomenuté nedostatky zaiste nemôžu mať vplyv na celkové pozitívne hodnotenie recenzovanej knihy. Alica Teichová sa podujala na splnenie úlohy oboznámiť nemecky a anglicky hovoriacu časť sveta s naším hospodárskym vývojom v ucelenom a primerane rozsiahlom diele. Je zrejme určité pomerne širokému okruhu čitateľov, ktorým má pomôcť lepšie chápať nielen iné stránky dejín Československa, ale najmä nedávne a súčasné udalosti a hospodárske problémy. Pre vedecky zameraných záujemcov o našu nedávnu minulosť predstavuje táto kniha dôstojný úvod do hlbšieho štúdia. A. Teichová zvládla prijatú úlohu skutočne dobre a vykonala to, čo sme my urobiť nevedeli, alebo nemohli. Je našou povinnosťou vysloviť jej za šírenie vedomostí o našej vlasti v zahraničí čo najsrdečnejšie poďakovanie.

Jozef Faltus

Správy

Európske fórum Alpbach 1991

„Najkrajšia rakúska dedina“ Alpbach (Tirolsko) je zapísaná do povedomia širokej verejnosti nielen ako známe stredisko zimných športov, ale predovšetkým ako miesto pravidelných stretnutí významných predstaviteľov vedy, kultúry, politiky i podnikateľskej sféry.

Organizátorom týchto stretnutí, známym ako *Európske fórum Alpbach* je už od roku 1945 Österreichisches College, medzinárodná, politicky, ideologicky a svetonázorovo nezávislá organizácia, so sídlom vo Viedni.

Tradičné augustové stretnutia v krásnom prostredí rakúskych Álp sú príležitosťou k širokej interdisciplinárnej výmene názorov, k zaujímavým vedeckým diskusiám, ako aj k intenzívnemu nadväzovaniu pracovných kontaktov. O vysokej odbornej, ale i spoločenskej úrovni fóra svedčí aj účasť popredných osobností vedy, politiky a kultúry prakticky z celého sveta. Medzi významných hostí tohtoročného fóra, ktoré sa konalo v dňoch 17.—28. 8. 1991, so zastrešujúcou témou *Doba zmien — vízia a skutočnosť*, patrili napr.: J. Delors (Predseda Komisie európskych spoločenstiev), F. Vranitzky (Predseda rakúskej vlády), A. Mock (minister zahraničných vecí Rakúska), R. Heller (Prezident VISA International) atď.

Priebeh fóra bol organizovaný v niekoľkých rovinách a mnohí účastníci

boli často postavení pred dilemu správne sa rozhodnúť a vybrať si z množstva súčasne prebiehajúcich podujatí.

Podstatnú časť fóra tvorili tzv. Plenárne stretnutia, ktorých témami boli aktuálne otázky ďalšieho rozvoja európskeho regiónu.

V rámci stretnutia *Rovnaké základné práva pre všetkých Európanov* vystúpil s prednáškou F. Vranitzky.

V rámci uvedenej témy vyslovil mnoho zaujímavých myšlienok. Jedna z nich sa týkala základných ľudských práv, ktoré F. Vranitzky považuje za vyjadrenie politickej kultúry v najširšom zmysle slova a za piliere našej civilizácie. Zdôraznil, že Európa stojí pred veľkou výzvou — vytvorí priestor pre jednotné hospodárstvo a jednotné základné práva. Za kryštalizujúce miesto európskej integrácie označil Európske spoločenstvá, ktoré sa už tridsať rokov orientujú na spoločný hospodársky rast krajín, a preto by mali, resp. musia niest silou svojej hospodárskej pozície i politickú zodpovednosť.

Zvlášť zaujímavá bola prednáška a následná diskusia na tému *Koniec totalitarizmu?*. Prednášajúci K. G. Ballstrem (Fakulta dejín a spoločenských vied univerzity Eichstätt) a M. Erbe (Historický inštitút univerzity Mannheim) sa pokúsili objasniť histo-

rické zdroje, prítomnosť a budúce šance totalitných systémov.

Za základné myšlienky teórie totalitarizmu považujú:

— totalitná diktatúra je historicky novodobá forma vlády, ktorú treba odlišovať od starších foriem autokracie;

— nacionálny socializmus a bolševizmus sú dva hlavné príklady týchto foriem;

— pre totalitnú diktatúru je typické, že s odvolaním sa na pokrokové ideológie s utopickými cieľmi systematicky porušuje nielen občianske, ale aj ľudské práva;

— štruktúrne znaky totalitných systémov sú: záväzná ideológia, vláda jednej politickej strany, právna neistota a teror, štátny monopol informačných prostriedkov, centrálné riadené hospodárstvo.

Ďalšou, nemenej významnou súčasťou fóra v Alpbachu bolo *Sympóziu o svetovom hospodárstve*, ktoré tematicky úzko súviselo s tzv. *Technologickými rozhovormi*.

Tieto podujatia nadchli predovšetkým účastníkov fóra z radov ekonómov, pretože boli miestom stretnutia predstaviteľov významných ekonomických a spoločenských inštitúcií (OECD, EFTA, ECE), ako aj vedúcich riadiacich pracovníkov popredných firiem (Digital Equipment, Siemens, Neuchatel a pod.).

Z množstva prednášok zaujalo najmä vystúpenie P. Schmidhubera (Člen Komisie európskych spoločenstiev) na tému *Západ a obnova hospodárstva na Východe*.

P. Schmidhuber zdôraznil, že pre ďalší hospodársky a politický rozvoj európskeho kontinentu má rozhodujúci význam vývoj situácie v ZSSR (prednáška sa konala v čase vojenského prevratu). Predmetom ostrej diskusie bol najmä názor, že Západ nesmie ostať vo vzťahu k tomuto vý-

voju v úlohe pozorovateľa, ale aktívne doňho vstupovať, najmä keď ide o porušovanie ľudských práv a o útok na demokratické inštitúcie.

G. Hinteregger (Výkonný sekretár Európskej ekonomickej komisie ECE) v prednáške na tému *Reformy na Východe a ich pôsobenie na hospodársku spoluprácu a integráciu v Európe* upozornil na skutočnosť, že tak ako každá západná trhová ekonomika má svoje špecifiká, ani krajiny strednej a východnej Európy nie je možné chápať jednoliato ako „skupinu reformných krajín“, ale je potrebné k nim pristupovať s ohľadom na ich ekonomické, politické a kultúrne osobitosti.

Poukázal aj na to, že reformné koncepty, pripravované viac teoretikmi, opierajú sa o rôzne, často protichodné ekonomické teórie a chýba im pragmatický prístup s využitím praktických skúseností vlád krajín západnej Európy, ako aj vlád novoindustrializovaných ázijských krajín.

Podľa jeho názoru otázka rýchlosti reformných krokov („big bang“ alebo „gradualizmus“) má viac akademický ako praktický charakter. Rozhodujúca je schopnosť vlády dosahovať sociálnej a politický konsenzus s obyvateľstvom. Zároveň však upozornil na riziká rýchlej privatizácie veľkých podnikov.

V prednáške *Integrácia štátov strednej a východnej Európy do európskeho trhového systému* G. Reisch (Generálny sekretár EFTA) zdôraznil, že otvorenie európskych trhov produkcií krajín východnej Európy je jedným z rozhodujúcich predpokladov ich integrácie do spoločného trhu.

S aktuálnou konjunkturnou prognózou vystúpil H. Seidel (Rakúsky inštitút pre hospodársky výzkum). Podľa prognóz sekretariátu OECD dosiahli tieto krajiny v roku 1990 hospodársky rast o 2,6 %, s poklesom v roku 1991, na 1,1 %; na rok 1992 je znovu

predpokladaný vzostup takmer o 3 %.

Za problémovú oblasť hospodárskej politiky západných krajín považuje problematiku nezamestnanosti, ktorá v krajinách OECD prekročí hranicu 7 % a stráca už štruktúrny charakter.

Okrem týchto podujatí sa intenzívne rozvíjali diskusie v 13 pracovných skupinách pod vedením významných predstaviteľov rôznych vedných odborov z celej Európy. Na ilustráciu uvádzame zameranie vybraných skupín:

— *Cesta Európy k demokracii: revolúcia a reforma* (M. Bank)

— *Obraz budúcnosti: utópie, pro-roctvá, prognózy* (P. Rossi)

— *Transformácia hospodárskeho mechanizmu ako teoretická výzva* (H. Wagerer)

— *Návrat východnej Európy do slobožného sveta* (A. Ort).

Určítým vyvrcholením fóra boli tzv. Politické rozhovory, kde s prednáškami na tému *Vízia novej Európy* vystúpili J. Delors a A. Mock.

Obidvaja sa zhodli na tom, že vývoj od roku 1989 urobil z Európskych spoločenstiev prirodzené gravitačné centrum celej Európy, a zároveň konštatovali, že myšlienka politickej únie ako Spojených štátov európskych, rozvíjaná už Mazzinim a Victorom Hugom, je uskutočniteľná len na základe únie hospodárskej.

Podľa ich názoru Európska únia musí mať predovšetkým nasledovné vlastnosti:

— mala by zostať otvorená všetkým

európskym štátom, pokiaľ sa stotožňujú s jej cieľmi, najmä s hodnotami demokracie, právneho štátu a trhového hospodárstva;

— budúca Únia by mala byť „sociálna“ — a to tak navonok, ako aj dovnútra;

— mala by byť „ekologická“ a tým by mala dokázať, že hospodársky a ekologický pokrok sú navzájom zlučiteľné;

— jej základňa by mala byť vybudovaná na historicky vzniknutých regiónoch Európy;

— v konečnom dôsledku, a predovšetkým, by mala byť výrazom spoločnej európskej identity a solidarity.

Na dokreslenie celkovej atmosféry stretnutia v Alpbachu treba dodať, že organizátori pripravili pre jeho účastníkov nielen vynikajúce pracovné podmienky, ale vytvorili dostatočný priestor pre mnohé neformálne stretnutia a rozhovory a pobyt spríjemnili bohatým kultúrnym a spoločenským programom.

Veríme, že pracovné nadšenie a pohodu celoeurópskeho stretnutia v Alpbachu sa podarí preniesť aj na pôdu „Alpaškého klubu“ v Bratislave, ktorého vznik iniciovali zástupcovia Österreichisches College a ktorý by sa mal stať miestom pracovných stretnutí predovšetkým rakúskych a slovenských vedcov, politikov a podnikateľov.

Iveta Pauhofová

Marian Hreščák

Medzinárodné vedecké sympóziium

V dňoch 24. 9. — 27. 9. 1991 sa na Národohospodárskej fakulte VŠE v Bratislave uskutočnilo 8. spoločné vedecké sympóziium, ktoré zorganizovala Katedra všeobecnej ekonomickej teórie a hospodárskych dejín a Inštitút Ekonomie Politycznej Akademii Eko-

nomicznej v Krakove na tému *Teoretické a hospodárskopolitické otázky ekonomickej reformy v ČSFR a v Poľskej republike*.

A. Rybarski v úvodnom diskusnom príspevku nazvanom *Teoretické a hospodárskopolitické otázky privatizácie*

v Poľsku charakterizoval vývoj teoretických názorov a ich využitie pri prijímaní hospodárskopolitických opatrení v oblasti privatizácie od začiatku 80. rokov. Osobitnú pozornosť venoval spôsobom transformácie štátnych podnikov na súkromné podnikateľské subjekty. V teoretickej rovine charakterizoval prednosti a nedostatky ekvivalentnej a neekvivalentnej privatizácie a ich formy. Upozornil na to, že v Poľsku sa neuplatňuje jediný, výlučný spôsob privatizácie. Formy a metódy privatizácie sa volia podľa konkrétnych podmienok, podľa odvetví, typov a veľkosti podnikov. K najatraktívnejším metódam patrí *verejná dražba*. Značný záujem pri privatizácii je aj o spoluprácu s bankami. Ide najmä o nákupy účastín prostredníctvom tzv. *aktívneho investora*, ktorý vlastní väčšiu časť účastín vyhladeného podniku. Tým sa dosahuje väčšia koncentrácia vlastníctva účastín a väčší ekonomický záujem účastinárov o efektívne fungovanie privatizačného podniku. Privatizácia sa uskutočňuje aj metódou *trade sale*. Pri nej sa súkromní záujemcovia na informatívnych rokovaníach zoznamujú s reálnym stavom v podnikoch, ktoré chcú privatizovať a potom sa o ne môžu uchádzať prostredníctvom aukcií.

Pokiaľ ide o malé a stredné podniky, za najúčinnějšíu sa v Poľsku pokladá metóda *likvidácie podnikov* a s tým spojená kombinácia rôznych spôsobov prevedenia tohto majetku do súkromných rúk. Tieto podniky (v roku 1991 ich už bolo vyše 500) kupujú noví súkromní investori, ale aj bývalí členovia ich vedenia, resp. ich zamestnanci. Novou metódou uplatňovanou od júla 1991 je tzv. *expres privatizácia*. Ide o určitú formu aukcie. V tomto prípade môže nový vlastník získaný objekt splácať počas relatívne dlhého obdobia. Podporuje sa tým ak-

tivizácia poľského kapitálu a vznik rodinných podnikov.

Kupónová metóda privatizácie sa v Poľsku neuplatňuje. Nielen teoretici, ale aj vládni predstavitelia vidia v nej viaceré riziká (napr. možnosť koncentrácie účastín v rukách relatívne malých skupín ľudí, vysoké náklady spojené s celou akciou — odhadujú sa minimálne na 10 miliónov dolárov, zmrazenie určitého majetku, machinácie s kupónmi).

A. Borzová v referáte nazvanom *Proces privatizácie v ČSFR* poukázala na spoločné s rozdielne prístupy k privatizácii v Česko-Slovensku. Charakterizovala jednotlivé formy privatizácie, ich prednosti a limity. Väčšiu časť príspevku venovala problematike kupónovej privatizácie, podmienkam, za akých sa uskutočňuje, jej úskaliam, mechanizmu realizácie a deklarovaným cieľom.

S referátom *Sociálne aspekty procesu transformácie poľskej ekonomiky na trhové hospodárstvo* vystúpila B. Szopa. Upozornila na to, že v poľskej spoločnosti v ostatnom čase výrazne rastie sociálne napätie. Jednou z príčin je vývoj dôchodkových pomerov, pokles životnej úrovne a sociálnych istôt obyvateľstva. Kým v roku 1990 dôchodky 25 % Poliakov boli pod úradne stanoveným sociálnym minimom, v roku 1991 to bolo už 50 %. Riešenie sociálnych otázok naráža na relatívne nízku výkonnosť poľskej ekonomiky a na odčerpávanie značnej časti národného dôchodku do zahraničia. Riešenie nie je v organizovaní rozličných charitatívnych činností, ale v podstatnom zvýšení výkonnosti a efektívnosti poľskej ekonomiky, ako aj v širšom zapojení sa do hospodárskej spolupráce, a to najmä s členskými štátmi Európskych spoločností.

Na jeden z kľúčových problémov,

ktorý komplikuje transformačný proces, upozornila V. Piovarčiová v príspevku *Trhový mechanizmus a inflácia*. Svoju pozornosť venovala rozboru príčin inflačného vývoja a protiinflačným opatreniam, ktoré boli v ČSFR prijaté a realizované v rozpočtovej a finančnoúverovej sfére.

S. Grohmann v príspevku *Základné smery štruktúrnych zmien v česko-slovenskej ekonomike* načrtnol základné zámery našich vlád v oblasti vytvárania podmienok pre štruktúrne zmeny v makroekonomickom a mikroekonomickom rozsahu. Zvýšenú pozornosť venoval špecifickým úlohám v oblasti politiky štruktúrnych zmien na Slovensku.

D. Šíbl v diskusnom vystúpení na tému *Teoretické otázky rozvoja hospodárskych stykov medzi ČSFR a Európskymi spoločenstvami* uviedol výsledky zapojenia bývalých socialistických krajín do integračných procesov v RVHP a analyzoval ich vzťahy s Európskymi spoločenstvami. Na prelome 80. a 90. rokov sa týmto krajinám vytvárajú podmienky pre kvalitatívne nové vzťahy so západoeurópskymi krajinami, osobitne s krajinami Európskych spoločenstiev. Výrazom toho je uzatvorenie tzv. Európskych dohôd Európskych spoločenstiev s Maďarskom, s Poľskom a s ČSFR. Neopodstatnené, podľa referujúceho, sú však predpoklady o rýchlom a bezproblémovom prepojení uvedených krajín.

Na predchádzajúci referát nadviazal S. Lis, ktorý v príspevku *Perspektívy rozvoja hospodárskych stykov medzi Poľskom a Európskymi spoločenstvami* charakterizoval súčasný stav a názory poľských teoretikov a predstaviteľov hospodárskej praxe na riešenie danej otázky. Poukázal na problém poľskej zadlženosti voči zahraničiu a na možné spôsoby jej rie-

šenia, zámery a realizáciu transformačných procesov v ekonomike, úlohu zahraničného kapitálu, ako aj zámery, možnosti a ciele užšej spolupráce a integrácie v stredoeurópskom a celoeurópskom ekonomickom priestore. Osobitnú pozornosť venoval problematike asociačných dohôd a ich možným sociálno-ekonomickým efektom.

Z. Dach v referáte nazvanom *Dilema nezamestnanosti v podmienkach trhovej ekonomiky v Poľsku* venovala pozornosť príčinám rastúcej nezamestnanosti (koncom augusta 1991 — 1,8 mil. osôb, t. j. zhruba 10 % z počtu práceschopného obyvateľstva), jej regionálnym aspektom (nezamestnanosť je regionálne veľmi nerovnomerná — v niektorých vojvodstvách na východe a severovýchode krajiny dosahuje až 33 %), formám nezamestnanosti (osobitnú pozornosť venovala tzv. fiktívnej nezamestnanosti, ktorú odhadla na 20 % z počtu nezamestnaných), metódam a nástrojom riešenia nezamestnanosti, ako aj otázke záchranej sociálnej siete a výsledkom dosiahnutým pri jej uplatňovaní.

S nadväzujúcim diskusným príspevkom *Formovanie trhu práce a politika zamestnanosti v ČSFR* vystúpil V. Gonda. Sústredil sa na problematiku formovania trhu práce a na základné predpoklady jeho reálneho utvorenia (liberalizácia zamestnanosti a miezd, ako aj určitý štátny intervencionizmus, potrebný predovšetkým v prechodnom období). Zdôraznil, že politika zamestnanosti sa doteraz obmedzuje najmä na zachytávanie negatívnych vplyvov trhových podmienok na sociálne najslabšie vrstvy obyvateľstva (sociálna záchranná sieť). Problémy nezamestnanosti však nevyriešia ani sociálne dávky, ani služby v nezamestnanosti. Rozhodujúcu úlohu v tomto smere musí, podľa referujúce-

ho, zohrať aktívna politika zamestnanosti, ktorá predpokladá stanovenie cieľov a nástrojov ovplyvňovania ponuky práce a dopytu po nej, ako aj rozpracovanie programov zamestnanosti na rôznych úrovniach. Dôležitá je nadväznosť na predpokladané štruktúrne zmeny a ich finančné zabezpečenie.

M. Přívarová v príspevku *Úloha štátu v modernej trhovej ekonomike* charakterizovala základné piliere, na ktorých by mala stáť súčasná hospodárska politika štátu. Po prvé, ide o tvorbu optimálneho systémového prostredia (devalvácia koruny, cenová liberalizácia, reštriktívna politika). V dôsledku toho by mali najmenej efektívne podniky prestať existovať, čo by bolo východiskom pre štruktúrne zmeny. Po druhé, je to korigovanie dôsledkov pôsobenia trhového mechanizmu trhovo konformnými nástrojmi. Osobitnú pozornosť referujúca venovala vzťahu štátu k malým a stredným podnikom.

Na základe referátov sa živo diskutovalo aj o ďalších otázkach ekonomickej reformy. Diskutujúcimi neboli iba učitelia, vedeckovýskumní pracovníci a študenti VŠE, ale aj pracovníci Ústavu ekonomickej teórie SAV, spo-

ločenskovedných katedrií vysokých škôl i pracovníci z hospodárskej praxe.

Účastníci sympózia venovali mimoriadnu pozornosť pedagogickému využitiu výsledkov práce domácich a zahraničných teoretických ekonómov pri zameraní a ďalšom skvalitňovaní kurzu všeobecnej ekonomickej teórie.

Poľskí účastníci sympózia sa stretli aj s dekanom Národohospodárskej fakulty J. Makúchom, ktorý ich podrobne informoval o reforme vysokoškolského štúdia na VŠE, o zámeroch v rozvoji fakulty a o nových možnostiach ešte užšej vzájomnej spolupráce v pedagogickej a vo vedeckovýskumnej oblasti.

V posledný deň sympózia sa konala diskusia s ekonómkou súkromnej firmy o praktických skúsenostiach s privatizáciou a rozvojom malého a stredného súkromného podnikania v Česko-Slovensku.

9. spoločné vedecké sympóziu na tému *Priebeh transformácie poľskej a česko-slovenskej ekonomiky na moderné trhové hospodárstvo* sa bude konať v septembri 1992 v Krakove.

Stanislav Grohmann

Bibliografia

PREHEAD ČLÁNKOV ZAHRANIČNÝCH ČASOPISOV

THE ECONOMIC JOURNAL zv. 101, 1991, č. 405

WHALLEY, J.: Styčné body medzi politikou životného prostredia a obchodnou politikou — ALLEN, H. L. — MCCORMICK, B. — O'BRIEN, R. J.: Nezamestnanosť a dopyt po rekvalifikácii: ekonometrická analýza — BANDYOPADHYAY, T. — SENGUPTA, K.: Odkryté axiomy preferencií pre racionálnu voľbu — BARMBY, T. A. — ORME, C. D. — TREBLE, J. G.: Absencia robotníkov v práci: analýza a využitie mikrokúdajov — CLARK, S.: Akumulácia zárobkov a zamestnanosť — DAVIDSON, J. — HALL, S.: Kointegrácia v rekurzívnych systémoch — DISNEY, R. — WEBB, S.: Prečo je vo Veľkej Británii toľko dlhodobej práceneschopnosti? — DORWICK, S. — GEMMEL, N.: Industrializácia, vyrovnávanie a ekonomický rast: komparatívna prierezová štúdia kapitalistických ekonomík sveta — GERRARD, B.: Keynesova všeobecná teória: interpretácia interpretácií — GILBERT, C. L.: Richard Stone, teória dopytu a vznik ekonometrie — KARP, L. — NEWBERY, D. M.: OPEC a dovozná clá na naftu — LIPPI, M. — MACHIN, S. — WADHWANI, S.: Vplyv odborov na investície a inovácie: poznatky z WIRS — SCARAMOZZINO, P.: Rokovanie s možnosťou voľby zvonka: mzdy a zamestnanosť v spracovateľskom priemysle Spojeného kráľovstva 1974–1982 — TSAKLOGLOU, P.: Odhad a porovnanie dvoch jednoduchých modelov rovnosti výšky nákladov na deti.

THE JOURNAL OF ECONOMIC PERSPECTIVES, 1991, č. 2

RIVLIN, A. M.: Posilnenie ekonomiky prehodnotením úlohy federálnej vlády a vlád členských štátov — STIGLITZ, J. E.: Sym-

póziom o organizáciách a ekonomike — SIMON, H. A.: Organizácie a trhy — SAPPINGTON, D. E. M.: Stimulácia vo vzťahoch vedúci — podriadený — SAH, R. K.: Omylnosť v organizáciách spoločnosti a v politických systémoch — LAZEAR, E. P.: Ekonomika práce a psychológia organizácií — VICKERS, J. — YARROW, G.: Ekonomické perspektívy privatizácie — GRAVELLE, J. G.: Zvyšujú úspory osobné účty dôchodkov? — EICHENGREEN, B.: Historický výskum medzinárodných úverov a zadlženosti — CARTER, J. R. — IRONS, M. D.: Sú ekonomovia rozdielni? Ak áno, prečo? — MUNIER, B.: Laureát Nobelovej ceny: Maurice Allais — IRWIN, D. A.: Výzvy voľného obchodu

JOURNAL OF POST KEYNESIAN ECONOMICS, 1991, č. 3

HERR, H. — WESTPHAL, A.: Ekonomické súvislosti a transformácia plánovaných ekonomík do ekonomiky monetárnej — SZEGO, A.: Logika ekonomiky nedostatku: kritika Kornaiho z pohľadu Kaleckého makroekonomiky — CAMPANO, F.: Súčasný trendy v rozdelení rodinných dôchodkov v USA: porovnanie rodín belochov aj černochoch — MICHL, Th. R.: Zadlženosť, schodky a rozdelenie dôchodkov — POLLIN, R.: Dve teórie vnútorného peňažného obehu: niektoré empirické poznatky — PALLEY, Th. I.: Vnútorný obeh peňazí: konsenzus a nesúhlas — MOORE, B. J.: Vnútorný obeh peňazí: tvorba rezerv podľa cien alebo podľa množstva? — GARRETSSEN, H.: Niekoľko poznámok k „determinovaným riešeniam a k vylúčeniu ekonomických procesov“ — SAMUELS, W. J.: Odpoveď Garretsenovi — GARRISON, Ch. B.: Cyklické výkyvy v koeficiente využitia kapitálu — MCCOMBIR, J. S. L.: Odpoveď Garrisonovi

**MIROVAJA EKONOMIKA I MEŽDUNAROD-
NYJE OTNOŠENIJA, 1991, č. 3**

VOSTRIKOV, P.: Ideály socializmu a ekonomická realita — GALKINA, L.: Socializmus ako forma spoločenského vedomia: niektoré zákonitosti a dynamika rozvoja — SEREBRIANNIKOV, V.: Nový model bezpečnosti: dialektika prostriedkov jej zabezpečenia — BARABANOV, M.: Štruktúrna kríza sovietskej ekonomiky: cesty jej prekonávania — STURUA, G.: Kontrola rozvedky a Najvyšší soviét ZSSR: problémy a perspektívy — BORKO, J. — ORLOV, B.: Späť k Versailles alebo vpred k Helsinkám? — JUDANOV, J.: Vytvorenie jednotného trhového mechanizmu v Nemecku — Tendencie rozvoja svetovej ekonomiky v roku 1990 — BLAKE, J.: Inej cesty niet — 3. kapitola — AGEJEV, A. — GRAČEV, M. — KUZIN, D.: Podnikateľstvo:

stratégia nového členstva — BATRAČENKO, O.: Tretí svet: vojensko-ekonomický rozvoj a jeho dôsledky

KÖZGAZDASÁGI SZEMLE, 1991, č. 4

BEGG, D. — DANTHINE, J. P. — GIAVAZZI, F. — WYPLOSZ, Ch.: Východná Európa, nemecká marka a Európska menová únia — BODA, Gy. — ZENTAI, K.: O kvantifikovateľných vzťahoch inflácie — HALPERN, L.: Hyperinflácia, dôvera a očakávanie; stabilizačné teórie a východoeurópske stabilizačné programy — TELLÉR, Gy.: O zastretom znárodňovaní a skrytej privatizácii. Skúsenosti z minulosti a súčasnosti vo výrobnom družstevníctve — VINCZE, J.: Kapitoly z ekonomiky informácií. III. Morálne riziko a kontraselekcia v čase

František Brunner

OBSAH 39. ROČNÍKA EKONOMICKÉHO ČASOPISU

STATE

Ferancová, Tatiana: Finančná politika a hlavné smery peňažného regulovania hospodárstva — — — — —	1	17
Fidrmuc, Jaroslav: Účastinárstvo ako forma vlastníctva a podnikania v trhovej ekonomike a zamestnanecká participácia — — — — —	1	3
Garaj, Vladislav: Kvalita a smery jej skúmania — — — — —	10–11	748
Goga, Marián: Analýza výrobnej funkcie vzhľadom na zmeny kapitálu — — — — —	9	635
Holub, Alois: Základné tendencie ekonomického rastu a sektorových štruktúrálnej zmien ve svetovej ekonomike — — — — —	8	561
Hreščák, Marian: Telekomunikačné aspekty rozvoja informačnej infraštruktúry — — — — —	12	862
Iša, Jan: Macroeconomic Policy and „Twin Deficit“: Comment on U. S. Economic Policies in 1980s — — — — —	5	342
Ivanička, Koloman: Inštitucionálne prostredie a sféra pôsobnosti trhu — — — — —	6	403
Kačíř, Klement: Zmena paradigmy ekonomického myslenia a konania — cesta k podnikateľskému úspechu výrobcov — — — — —	10–11	700
Kárász, Pavol: Východiská cenových špecifik rozvoja trhu polotovarov v ekonomike ČSFR — — — — —	3	175
Komínková, Zora: Európske perspektívy hospodárskeho rozvoja v nových regionálnych súvislostiach — — — — —	2	83
Komínková, Zora: Teoreticko-metodologické problémy koncipovania účinnej regionálnej politiky — — — — —	10–11	730
Markuš, Jozef: Dlhodobý vývin spoločenskej deľby práce a zmeny v ob- sahu a v hlavnom zameraní ľudskej práce — — — — —	8	555
Oravec, Ján: Makroekonomická regulácia vonkajších ekonomických vzťahov v podmienkach otvorenej ekonomiky (Vybrané problémy) — — — — —	4	243
Pauhofová, Iveta: Porovnanie štruktúrnych súvislostí poľnohospodár- stva a potravinárstva medzi ČSFR a SRN so zreteľom na Slovensko — — — — —	12	835
Schmögnerová, Brigita: Adjustment Problems of the Enterprises in Transition from Central Planning to a Market Economy — — — — —	3	163
Šarmír, Eduard: Úloha štátu v usmerňovaní vedecko-technického rozvoja v trhovej ekonomike — — — — —	12	849
Šestáková, Monika: Hlavné smery v teórii firmy a ich význam pre transformáciu česko-slovenských podnikov — — — — —	10–11	712
Šikula, Milan: Účinná ekonomická reforma — prekonanie systémovej neracionality hospodárenia — — — — —	5	323
Šíbl, Drahoš: Ekonomická interdependencia vo svetovom hospodárstve a postavenie najmenej vyvinutých krajín v rozvojovom svete — — — — —	2	101
Vlachynský, Karol: O cieľoch podnikateľskej činnosti v trhovej ekono- mike — — — — —	7	483

PODNIKY V PODMIENKACH PRECHODU OD CENTRÁLNE
PLÁNOVANEJ EKONOMIKY K TRHOVEJ EKONOMIKE

Voronovickij, M. M.: Fungovanie podniku v podmienkach prechodu k trhovej ekonomike — — — — —	2	115
---	---	-----

DISKUSIA

Bureš, Jiří: Ekonomická regulace monopolního výrobce v tržní ekonomice Červeňová-Bakošová, Magdaléna: Vymedzenie ekonomických nákladov a problémy ich úhrady — — — — —	3	185
Fidrmuc, Jaroslav: Kvalita a environmentálne súvislosti — — — — —	4	279
Kučera, Jiří: Srovnání úrovně a perspektiv inovační aktivity podniků průmyslu ČSFR, SRN, Rakouska a Finska — — — — —	8	579
Laudárová, Hana: Vytváranie trhu práce — — — — —	4	285
Mašková, Eva: Prosazování ekonomické demokracie družstevními formami — — — — —	5	349
Zeman, Jan: Proces znehodnocování a teorie ekologických nákladů — — — — —	8	592
	2	121

Z DEJÍN NÁRODNÉHO HOSPODÁRSTVA A EKONOMICKÉHO MYSLENIA NA SLOVENSKU

Bartlová, Alena: Regionalizmus na Slovensku — — — — —	10—11	772
Fabřicius, Miroslav: Vznik plodinovej burzy v Bratislave — — — — —	12	877
Jaura, Zdeno: K monopolizácii priemyslu na Slovensku po roku 1945 — — — — —	6	454

KONZULTÁCIE

Augustin, Peter — Kubiš, Juraj: Výber úlohy z frontu pred pracoviskom v prípade diskretnej výroby — — — — —	8	615
Azudová, Lubica: Človek a motivácia v teórii a v praxi vyspelých spoločností — — — — —	7	496
Burjanek, Aleš — Nekuda, Jaroslav: Některé otázky mezinárodních sociálně ekonomických komparací — — — — —	7	512
Černá, Jana: Súčasná tendencie k protekcionizmu vo svetovej ekonomike — — — — —	9	650
Daňhel, Jaroslav: K některým problémům postavení filosofických kategorií nutnosti a nahodilosti v ekonomické teorii — — — — —	9	664
Đurínáková, Adriána: pozri Ivaničová, Zlatica — — — — —	2	134
Đurínáková, Adriána: pozri Haberová, Naďa — — — — —		
Haberová, Naďa — Đurínáková, Adriána: Metódy skúmania konjunktúry — — — — —	8	603
Hlavica, Jiří — Marek, Karel: K novému zákonu o akciových společnostech a novelizovanému zákonu v podnikách se zahraniční majetkovou účastí — — — — —	1	41
Ivaničová, Zlatica — Đurínáková, Adriána: Modelové aspekty procesu vyradovania strojov a zariadení — — — — —	2	134
Jakešová, Ludmila: Systémy vnútrofiremného plánovania a niektoré osobitosti v riadení japonských spoločností — — — — —	3	197
Kalinová, Jana: Důsledky vytváranía vnitřního trhu Európskych spoločenstiev pre rakúsku ekonomiku — — — — —	4	270
Karlík, Tomáš — Marek, Karel: K problematice burzy cenných papírů v ČSFR — — — — —	6	417
Kubiš, Juraj: pozri Augustin, Peter — — — — —	8	615
Lukačovičová, Soňa: Komparácia sektorovej štruktúry hrubého domáceho produktu ČSFR a malých hospodársky vyspelých krajín — — — — —	4	258
Marek, Karel: pozri Hlavica, Jiří — — — — —	1	41
Marek, Karel: pozri Karlík, Tomáš — — — — —	6	417
Nekuda, Jaroslav: pozri Burjanek, Aleš — — — — —	7	512
Ondrčka, Pavol: Nové dimenzie sociálneho blahobytu — — — — —	1	34
Richterová, Věra: Vzájemná závislost vybraných hospodárskych ukazateľů chemického průmyslu v USA — — — — —	3	207
Richterová, Věra: Aplikace ekonometrického hodnocení v chemickém průmyslu při zavádění špičkových technologií — — — — —	10—11	763

PREHĽADY

Důbrava, Juraj: Priame zahraničné investície malých a stredných podnikov vo vyspelých trhových ekonomikách — — — — —	5	373
--	---	-----

Gáliková, Alena: Marketing vo vyspelých trhových ekonomikách a nové tendencie jeho rozvoja v 80. rokoch — — — — —	6	427
Grofiková, Ivana: Skúsenosti z regulácie prílevu zahraničného kapitálu vo vybraných ázijských novoindustrializovaných krajinách — — — — —	4	299
Gwiazda, Adam: The New Environment and Options for Small Firms in Poland — — — — —	2	147
Hermannová, Lýdia: Povojnový vývoj zamestnanosti žien vo vyspelých štátoch a jeho súčasný stav — — — — —	1	51
Hubková, Katarína: Názory západných teoretikov na problémy manažmentu vo verejnom sektore — — — — —	9	679
Lipták, Július: Úloha reforiem hospodárskeho mechanizmu pri formovaní čínskeho trhu — — — — —	3	219
Ochotnický, Pavol: Zamestnanosť v rámci hospodárskej stratégie SRN v rokoch 1965–1986 — — — — —	5	359
Švejna, Ivan: Úloha centrálnej banky v peňažnom regulovaní trhového hospodárstva — — — — —	5	364
Zeman, Jan: Ekonomické nástroje řízení procesů ekologizace v ČSFR — — — — —	6	441

PREHEADY A INFORMÁCIE

Ďurkovičová, Agáta — Šostroneková, Marta: Marketing v podnikateľskej činnosti — — — — —	10–11	798
Gwiazda, Adam: Nové podmienky a prostredie pre zahraničné investície v Poľsku — — — — —	12	891
Ray, George F.: The Club of Rome Up to Date — — — — —	10–11	786
Šostroneková, Marta: pozri Ďurkovičová, Agáta — — — — —	10–11	798

ZO ZAHRAŇIČNEJ VEDY

Baltas, Nicholas C.: Dôsledky prispôsobovania „zelenej drachmy“ k bežnému výmennému kurzu — — — — —	10–11	807
Bjerkholt, Olav: pozri Gleditsch, Nils Petter — — — — —	1	63
Cappelen, Adne: pozri Gleditsch, Nils Petter — — — — —	1	63
Gleditsch, Nils Petter — Bjerkholt, Olav — Cappelen, Adne: Conversion: globálne, národné a lokálne účinky (Prípadová štúdia Nórska) — — — — —	1	63
Kolodko, Grzegorz W.: Prechod od socializmu a stabilizačná politika. Poľská skúsenosť — — — — —	7	524

GLOSÝ

Polouček, Stanislav — Vogl, Martin: Může být Labour Economics v Dánsku inspirující pro naši ekonomickou teorii a praxi? — — — — —	5	383
Vogl, Martin: pozri Polouček, Stanislav — — — — —	5	383

PROFILY

Nobelova cena za ekonómiu 1990 — uznanie finančnej vede — L. Unčovský — — — — —	4	314
Rudolf Briška — A. Laščiak — — — — —	5	389

RECENZIE

Beneš, O.: Všeobecná dohoda o clech a obchodu — J. Černá — — — — —	2	154
Drucker, P. F.: The Frontiers of Management. Where Tomorrow's Decisions are Being Shaped Today; The New Realities (In Government and Politics/In Economics and Business/In Society and World View) — J. Oravec — — — — —	7	542
Kontra, M.: Průručka súkromného podnikania — A. Matycina — — — — —	8	623
Madar, Z. a kol.: Řízení péče o životní prostředí v evropských zemích — J. Zeman — — — — —	4	318

Moldan, B. a kol.: Životní prostředí České republiky (Vývoj a stav do konce roku 1989) — V. Voráček — — — — —	1	78
Simai, I.: Global Power Structure, Technology and World Economy in the Late Twentieth Century — D. Šibl — — — — —	5	392
Teichova, A.: Wirtschaftsgeschichte der Tschechoslowakei 1918—1980 — J. Faltus — — — — —	12	897
Valach, V.: Adaptácia — kritérium úspešnosti ekonomiky — M. Šikula	6	468
Vavroušek, J.: Modelování biologických a sociálních objektů — J. Zeman — — — — —	10—11	824

Z NOVEJ EKONOMICKEJ LITERATÚRY

Bobaľa, J.: Privatizácia a niektoré súvislosti prechodu na trhovú ekonomiku (Otázky a odpovede) — A. Matycina — — — — —	6	472
Očovský, Š.: Domy, byty, bývanie — K. Mikušová — — — — —	6	471

SPRÁVY

Európske fórum Alpbach 1991 (I. Pauhofová — M. Hreščák) —	12	901
Konferencia o reforme vyučovania ekonómie v strednej a východnej Európe (M. Horniáček) — — — — —	10—11	828
Medzinárodné sympóziu Turecké skúsenosti v budovaní trhovej ekonomiky a ich relevantnosť pre reformy v krajinách strednej a východnej Európy (P. Kárász) — — — — —	6	475
Medzinárodné vedecké sympóziu (S. Grohmann) — — — — —	12	903
Stretnutie amerických a česko-slovenských ekonómov (Tretia česko-slovensko-americká konferencia za okrúhlym stolom (E. Hlavatý) —	3	235
Sympóziu o česko-slovensko-nemeckých hospodárskych vzťahoch (M. Rabenseiferová) — — — — —	5	396
Ustanovujúce zasadnutie Stálej konferencie pre priestorový rozvoj a regionálnu politiku — Regikon (Z. Komínková) — — — — —	8	625
Prémia Slovenského literárneho fondu za I. polrok 1991 — — — — —	9	692
Prémia Slovenského literárneho fondu za vedecké prvotiny mladých autorov za obdobie 1990/1991 — — — — —	9	692
Bibliografia — F. Brunner — — — — —	2	157
Bibliografia — F. Brunner — — — — —	5	399
Bibliografia — F. Brunner — — — — —	6	479
Bibliografia — F. Brunner — — — — —	7	549
Bibliografia — F. Brunner — — — — —	9	693
Bibliografia — F. Brunner — — — — —	10—11	830
Bibliografia — F. Brunner — — — — —	12	907
Obsah 39. ročníka Ekonomického časopisu — — — — —	12	909

POKYNY PRE AUTOROV

Rukopisy prijíma redakcia Ekonomického časopisu, Fučíkova 10, 811 02 Bratislava. Články v slovenskom, českom alebo anglickom jazyku majú mať teoretický charakter zodpovedajúci zameraniu časopisu, ich názov má byť stručný a výstižný. K článkom prosíme priložiť resumé v anglickom a ruskom jazyku (resp. k anglickému textu slovenské) v rozsahu najviac 15 riadkov. Príspevky sa predkladajú v 3 exemplároch (1 originál a 2 kópie), napísané podľa platnej ČSN (60 úderov v riadku, maximálne 30 riadkov na jednej strane). Rozsah článkov je 20 strojom písaných strán, hodnotiacich recenzií (podľa rozsahu knihy) 4–7 strán, informatívnych recenzií 1–2 strany, správ 3–5 strán. Poznámky, ktoré patria pod čiaru, číslujú sa poradovým číslom v texte a prikladajú sa súhrnne za článok. Takisto sa v texte označujú obrázky, grafy a schémy a zaraďujú sa za článok. Bibliografické citácie musia zodpovedať ČSN 01 0197 – Bibliografické citace. Odvolania na literatúru sa označujú v texte alebo v poznámkach pod čiarou príslušným poradovým číslom v hranatej zátvorke; zoznam použitej literatúry sa uvádza na konci článku. Matematické vzorce a výrazy majú byť napísané, pokiaľ je to možné, strojom, zreteľne a podľa zaužívaných zvyklostí. Autor má uviesť presnú adresu svojho pracoviska, bydliska, tituly a rodné číslo. Zo svojho príspevku dostane za úhradu vopred dohodnutý počet separátnych výtlačkov.

Autori článkov: Ing. Iveta PAUHOFOVÁ, Prognostický ústav SAV, Malinovského 56, 811 05 Bratislava – Ing. Eduard ŠARMÍR, DrSc., Prognostický ústav SAV, Malinovského 56, 811 05 Bratislava – Ing. Marian HREŠČÁK, Prognostický ústav SAV, Malinovského 56, 811 05 Bratislava – Ing. Miroslav FABRICIUS, CSc., Historický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava – doc. Dr. Adam GWIAZDA, Uniwersytet Gdański, Instytut Ekonomii Politycznej, ul. Armii Czerwonej 119/121, 810 24 Sopot, PŁR.

Z OBSAHU EKONOMICKÉHO ČASOPISU číslo 1/40/1992

- Zora KOMÍNKOVÁ: Úvodník k 40. výročiu Ekonomického časopisu
 Drahoš ŠIBL: Fomovanie novej podoby vzťahov medzi Európskymi spoločnosťami a krajinami strednej a východnej Európy
 Oto SOBEK: Alternatívne spôsoby financovania verejných statkov a služieb
 Hana LAUDÁROVÁ: Inštitucionálne prostredie trhu práce
 Jozef HOREHÁJ: Potreba zmien v ekonomickom vedomí
 Zlatica IVANIČOVÁ: Analytický prístup ku kvantifikácii daňovej politiky
 Katalin NAGY: Labour Market Situation and Employment Policy in Hungary
 Ľubica KÁZMEROVÁ: Peter Zaťko

EKONOMICKÝ ČASOPIS

Ústavu ekonomickej teórie SAV a Prognostického ústavu SAV, ročník 39, 1991, č. 12 – Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. – Hlavná redaktorka Zora Komínková, výkonná redaktorka Jana Černá, redaktorka Katarína Rybanská, tajomníčka redakcie Marta Korcová – Tlač: Tlačiareň LEV, š. p., Ružomberok. – Registračná značka F 7021. – Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma PNS-ÚED Bratislava, ale aj každá pošta a doručovateľ. Objednávky do zahraničia vybavuje PNS – Ústredná expedícia a dovoz tlače, nám. Slobody 6, 813 81 Bratislava. Celoročné predplatné Kčs 204.–, jednotlivé čísla Kčs 17.–.

Distributed by SLOVART Ltd., nám. Slobody 6, 817 64 Bratislava, Czecho-Slovakia. For all other countries distribution rights are held by KUBON and SAGNER, P. O. B. 34 01 08, D-8000 München, Germany.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 1991